

Föräldrars röster – hur är det att ha sina barn placerade i fosterhem

Brukare och forskare samverkar

Ingrid Höjer

STIFTELSEN
Allmänna Barnhuset

SKRIFTSERIE
2007:2

Föräldrars röster – hur är det att ha sina barn placerade i fosterhem?

Brukare och forskare samverkar

Ingrid Höjer
Fil.dr. i socialt arbete
Göteborgs universitet

STIFTELSEN
Allmänna Barnhuset

SKRIFTSERIE
2007:2

Förord

Föräldrar till placerade barn i samhällsvård synliggörs sällan. Kunskapen om att samspelet mellan föräldrar och barn är betydelsefullt och utgör grunden för barnets anknytningsmöjligheter till andra vuxna, är idag väl känd. Att arbeta för en god anknytning mellan barn och förälder påverkar barnets förmåga att skapa goda relationer i familjehemmet. Det kan betyda att en placering kan utvecklas till en gemenskap och trygghet för barnet där föräldraskapet delas mellan föräldrar, socialtjänst och familjehem. Det kan också betyda att föräldrarnas umgänge med både barn och familjehem kan fungera mindre konfliktfyllt. Att utveckla ett bra umgänge mellan barn och förälder kan vara ett sätt att återförenas.

Barnhuset vill med denna skrift uppmärksamma föräldrar till barn i samhällsvård. I skriften presenteras dels föräldrarnas erfarenheter och kunskaper, dels forskning inom området.

Föräldrarnas kunskap och erfarenheter har samlats in genom enskilda samtal med föräldrar och genom seminarier på Barnhusets kursgård Sätra Bruks Herrgård. Vi har vidare följt Enköpings respektive Norrköpings kommuner i deras arbete med föräldrastödsgrupper. Detta har gett oss möjlighet att träffa några föräldrar vid flera tillfällen och har fortlöpande kunnat följa deras funderingar och reflektioner. Vidare har vi mött föräldrar i Sundsvall i det pågående arbete med föräldrastöd där. Vi har haft kontakt med totalt cirka 40 föräldrar.

I samtalen har det t.ex. framkommit att föräldrar efterfrågar kunskap om barns behov och att de gärna vill lära mer om föräldraskap, i grupp eller individuellt, för att få ett fungerande umgänge – med ett bra barnperspektiv.

Vår förhoppning med denna skrift är att stimulera till fördjupat arbete med föräldrar inom familjehemsvården. Understryka vikten av dialog med föräldrarna om hur det kan vara att dela på föräldraskapet, lyssna till deras behov av kunskap om föräldraskap.

Ett varmt tack till alla föräldrar som delat med sig av sina upplevelser där smärtsamma minnen ibland gjort sig påminta, till Enköpings och Norrköpings kommuner för deras idoga strävan att utveckla föräldrastödsgrupper och sist men inte minst till Ingrid Höjer, fil.dr. i socialt arbete vid Göteborgs universitet, som är ansvarig för skriften i sin helhet och också för den forskning som presenteras.

För Stiftelsen Allmänna Barnhuset

Bodil Långberg

Eva Windelhed

Innehåll

Kapitel 1 Inledning	11
Terminologi	13
 Kapitel 2 Perspektiv på föräldraskap	15
Mödrars ansvar	16
Föräldraskap som individuellt projekt.....	18
Socialt arbete med barn och familjer.....	19
Hjälp eller kontroll?.....	19
De professionellas inflytande.....	21
Mödrar och fäder i den sociala barnvården.....	23
Föräldrarnas situation	23
Föräldraskap och stigmatisering.....	24
Kön och klass i den sociala barnvården – fokus på ensamstående, fattiga mödrar	25
Mödrar och missbruk.....	26
 Kapitel 3 Kunskapsläget – vad vet vi om föräldrarnas erfarenheter?	29
En förändrad syn på kontakt mellan föräldrar och placerade barn.....	29
Forskning om utredningar inom den sociala barnvården	30
Skiftande bedömningar – vaga begrepp – skilda uppgifter.....	30
Fokus på mödrar – mindre synliga fäder	31
Mödrar och fäder bedöms olika.....	33
Föräldrarnas situation efter separationen	34
Forskning om kontakten mellan föräldrar och barn	36
Kontakt mellan biologiska föräldrar och deras barn under placeringstiden.....	38

Biologiska föräldrar och fosterföräldrar	40
Biologiska föräldrars uppfattning om socialtjänstens insatser	42
Kunskap inhämtad från Allmänna Barnhusets konferens, samt från föräldraintervjuer	45
Inför barnets placering	45
Umgängets utformning	46
När barnet skall flytta hem igen	47
Kontakten med socialtjänsten	48
Ett bra fosterhem – vad är det?	48
Att bli förälder på nytt	48

Kapitel 4 Metod..... 51

Deltagande föräldrar	51
Hur kan urvalet av föräldrar ha påverkat resultatet?	52
Fokusgrupper	54
Transkription och analys	56

Kapitel 5 Före placeringen 57

Delaktighet i placeringen	57
När inte problemen tas på allvar	58
När placeringen forceras	60
Krisreaktioner vid separationen från barnen	61
Att bli sedd och förstådd	65
Varför uppmärksammas inte föräldrarnas krisreaktioner?	66
Lättnad då barnen placeras	67
Förhållandet till den andre föräldern	68
Uppfattningar om socialtjänstens bedömningar	69
Sammanfattning	70

Kapitel 6 Samarbete med socialtjänst och fosterföräldrar..... 73

Samarbete med socialtjänsten	73
Kontinuitet i kontakten	73
Positiva erfarenheter	75

Negativa erfarenheter.....	77
Samarbete med fosterföräldrar.....	79
Gott samarbete	80
Att bygga upp ett samarbete på föräldrarnas villkor.....	81
Negativa erfarenheter av samarbete med fosterfamiljen.....	82
Samarbetet fungerar – om det sker på fosterföräldrarnas villkor.....	83
Att befinna sig i underläge	85
När fosterföräldrarna får problem att klara av sin uppgift	86
Att samarbeta även med det utökade nätverket	88
Samarbete mellan alla tre parterna – föräldrar, fosterföräldrar och socialtjänst.....	88
Sammanfattning.....	90

Kapitel 7 Vad händer då barnen är placerade?93

Att vara förälder på avstånd	93
Ett motsägelsefullt föräldraskap.....	93
Konkurrens om föräldraskapet	94
Att ha kvar sin föräldraroll.....	96
Bekräftelse och stöd.....	96
Information om barnens vardagsliv är mycket betydelsefullt.....	97
Information om vad som händer i skolan.....	98
När föräldraförmågan ifrågasätts	99
Bristande information – bristande delaktighet.....	101
Umgänget med barnen	102
Att träffa barnen i fosterhemmet.....	102
Att träffa barnen i det egna hemmet	103
Umgänge på annan plats än i hemmet eller fosterhemmet	105
Vad kan jag erbjuda? Jämförelse med fosterhemmets resurser	106
Sammanfattning.....	107

Kapitel 8 Återföreningen..... 111

Föräldrarnas tankar om återförening	112
Att flytta från fosterhemmet till föräldrarna.....	114
Skilda uppfattningar om återflyttning	115
Fosterföräldrarnas negativa reaktioner	116
När barnen har kommit hem igen.....	117
Att återskapa ett fungerande vardagsliv.....	118
Att våga ta konflikter med barnen.....	119
Sammanfattning	121

Kapitel 9 Barnens upplevelser..... 123

Tiden före placeringen	123
Tiden i fosterhemmet	124
Positiva effekter av placeringen	125
Problem för barnen	126
Lojala barn.....	127
Att informera barnen.....	129
Samarbetets betydelse för barnen.....	130
Barnens tankar kring att vara placerade i fosterhem	132
Föräldrarnas egna förslag till förbättringar för barnen	132
Situationen för hemmavarande syskon.....	133
Sammanfattning	134

Kapitel 10 Sammanfattning och diskussion 137

Föräldrarna och socialtjänsten	137
Bemötandet.....	137
Föräldrarnas uppfattning om vad som är ett gott bemötande.....	139
En bristande förståelse för föräldrarnas krisreaktioner	140
Föräldrar och fosterföräldrar	142
Fosterföräldrars motiv.....	142
Hur definieras fosterföräldrauppgiften?	143
En asymmetrisk relation	144
Ojämliga sociala och ekonomiska resurser	145

Umgänge med barnen i fosterhemmet.....	145
Samarbete – på vems villkor?	146
När samarbetet fungerar.....	147
Återföreningen.....	148
Förutsättningar för föräldraskap.....	149
En ensamt föräldraskap.....	149
Bristfälliga mödrar.....	150
Stigmatisering och känslan av att vara i underläge som hinder för delaktighet.....	151
Föräldraskap som individuellt projekt – en försvårande faktor?.....	152
Avslutande kommentarer.....	153
Att uppmärksamma	155
Referenser	157
Bilaga Frågeguide	163
Barnhusets skrifter och rapporter	165

Kapitel 1 Inledning

I Sverige var cirka 20 000 barn och ungdomar placerade i vård utom hemmet någon gång under 2005 (Socialtjänst 2006:9). Ungefär 75 procent var placerade i fosterhem. De föräldrar vars barn är placerade i fosterhem befinner sig i en särskild sorts situation. De är fortfarande föräldrar, men de har inte kvar vardagsomsorgen och vardagsansvaret för sina barn. Säkerligen skiljer sig föräldrarnas upplevelser åt, men ett har de gemensamt: de delar föräldraskapet med fosterföräldrar och socialtjänst. Deras föräldraskap har i många fall ifrågasatts och bedömts vara bristfälligt, och de kan också själva tvivla på sin föräldraförmåga.

Inom den sociala barnvården i Sverige kan man säga att det finns en allmän uppslutning kring uppfattningen att kontakten mellan barn som är placerade i fosterhem och deras föräldrar är viktig för barnens utveckling och välbefinnande. Socialtjänsten har ett relationsorienterat synsätt, och i lagen står tydligt att vården skall utformas så att den ”främjar den enskildes samhörighet med anhöriga och andra närstående samt kontakt med hemmiljön” (SoL 6 kap., 1 §, Norström & Thunved 2004). Det ingår i fosterföräldrarnas uppdrag att medverka till att kontakten mellan barn och föräldrar upprätthålls även efter en placering.

De föräldrar som har sina barn placerade i fosterhem delar föräldraskapet med fosterföräldrarna och socialtjänsten. Anledningen till att barnen blivit placerade i fosterhem kan vara brister i hemmiljön eller barnets eget beteende – eller en kombination av båda dessa orsaker. Som förälder kan det vara en svår upplevelse att bli ”underkänd” och betraktad som någon som saknar förmåga att ge adekvat föräldraomsorg. Det kan innebära att föräldrar drar sig undan kontakten med sina barn, eller att de hamnar i försvarsställning gentemot fosterföräldrar och sociala myndigheter. Ändå är det utifrån dessa förutsättningar som samarbetet kring barnen skall skapas. Det är stora krav som ställs på alla inblandade parter – mödrar och fäder, deras placerade barn,

fosterföräldrar och socialtjänst – för att ett fungerande samarbete skall komma till stånd.

Vad som än har förorsakat placeringen, så kan föräldrarna uppfatta att de befinner sig i ett läge där de själva har försämrade möjligheter att göra sina röster hörda, på grund av problem med missbruk och/eller fysisk sjukdom, eller andra faktorer som försvårar deras förmåga att artikulera sina behov och sina önsningar, och också begränsar deras möjlighet att fokusera på vad de uppfattar som barnens behov.

Hur uppfattar då föräldrarna själva sin situation? Hur blir ett föräldraskap där ansvaret för barnen delas med socialtjänst och fosterföräldrar? I Sverige, liksom i många andra länder, är kunskapen om detta mycket begränsad. Behovet av en sådan kunskap har på olika sätt uppmärksamats av Stiftelsen Allmänna Barnhuset. Under 2005 genomfördes på Allmänna Barnhusets initiativ intervjuer med föräldrar vars barn var placerade i familjehem. För att ytterligare öka kunskapen om föräldrarnas upplevelser samlade Allmänna Barnhuset föräldrar till en konferens på Sättra Bruk i januari 2005. Vid dessa tillfällen då föräldrar träffades framkom ett behov av att sammanställa och systematisera deras kunskap och erfarenheter. Våren 2006 genomfördes därför under tre dagar på Sättra Bruk fokusgrupper med 13 föräldrar. Även socialarbetare som hade kontakt med föräldrarna deltog i fokusgrupperna. Syftet med denna rapport är att redovisa resultatet från dessa fokusgrupper, samt att analysera och diskutera resultaten på ett sådant sätt att föräldrarnas erfarenheter synliggörs.

För mig som forskare, och också som socionom med många års erfarenhet av att arbeta inom fosterbarnsvården, har det varit en stor förmån att få ta del av föräldrarnas erfarenheter och upplevelser. Föräldrarna har generöst delat med sig av sin kunskap i de fokusgruppdiskussioner som genomfördes. Jag vill härmed tacka Stiftelsen Allmänna Barnhuset som givit mig möjlighet att bli delaktig i den process som startades på deras initiativ. Jag vill också tacka alla de föräldrar som jag lärde känna genom dagarna på Sättra Bruk. Det är deras förtjänst att denna rapport kan skrivas, och min förhoppning är att den information som ges i

rapporten skall tillföra ny kunskap som blir av betydelse för barn, föräldrar, fosterföräldrar och socialtjänst.

Terminologi

Jag har valt att i texten använda mig av de begrepp som användes före Socialtjänstlagen – det vill säga jag skriver ”fosterhem” istället för ”familjehem”, och ”fosterbarn” i stället för ”familjehemsplacerat barn”, liksom ”fosterföräldrar” istället för ”familjehemsföräldrar”. I likhet med flera andra forskare föredrar jag de ”gamla” begreppen, som jag tycker är tydligare och lättare att använda (se Vinnerljung 1996).

Kapitel 2 Perspektiv på föräldraskap

Begreppet "familj" är föränderligt, familjeformerna är stadda i ständig omvandling. Kärnfamiljer med mamma, pappa barn, ensamstående fäder och mödrar, homosexuella par med barn – en familj kan vara utformad på olika sätt. Många barn och föräldrar lever i ombildade familjer, vilket innebär att mödrar, fäder och barn måste finna nya sätt att förhålla sig till familjebegreppet. Även om familjeformerna förändras, finns det dock fortfarande en föreställning om kärnfamiljen som normativt ideal (Hydén & Hydén 2002).

Vad har vi för då för uppfattning om vad som skapar en familj? Vad omfattar ett föräldraskap? Vilka krav ställer föräldrar på sig själva som fostrare, och vilka krav ställer omgivningen? Från ett familjesociologiskt perspektiv framhåller både Halldén (1992) och Bäck-Wiklund & Bergsten (1997) att det går att se två huvudlinjer då det handlar om föräldrars syn på sin uppgift som ansvariga för sina barns uppfostran. Föräldrar kan se på sina barn som *projekt*, vilket innebär att barnen ses som ett råmaterial varav föräldrarna kan skapa "det optimala barnet". Föräldrar kan också se på sina barn som barn "i vardande", där barns utveckling mera ses som styrt av deras inneboende, medfödda förmågor. Bäck-Wiklund & Bergsten (ibid.) fann att det i första hand var mödrarna som såg barnet som ett projekt, och därmed också som sitt ansvar att forma. Fäderna såg i större utsträckning barnet som "i vardande", och menade att deras uppgift mera var att övervaka och handleda än att forma barnet. Bäck-Wiklund & Bergsten (ibid.) menar vidare att barnet blir som ett "individuellt görbarhetsprojekt" (s. 114) för föräldrarna. Med "görbarhetsprojektet" följer också en känsla av övergripande totalansvar för det sätt på vilket barnet utvecklas. Detta totalansvar upplevdes i många fall som stressande av föräldrarna, i synnerhet av mödrarna (ibid.). Även Magnusson (2006) visar hur nordiska mödrar tar på sig ett mera övergripande ansvar än män för

barnens välbefinnande. Mödrarna i Magnussons studie (ibid.) organiserade sitt liv med utgångspunkt från barnens välbefinnande i högre utsträckning än män, och flera drevs också av skuld – och otillräcklighetskänslor i förhållande till barnen.

Mödrars ansvar

Synen på modern som den som har huvudansvaret för barnens utveckling och välbefinnande, och för familjelivets organisering, existerade redan under 1700-talet, då bilden av mannen som den som representerade förnuft, kontroll och ekonomi, och kvinnan som den som representerade omvårdnad och barns behov skapades. Denna bild utvecklades och förstärktes under 1800-talet, den borgerliga könsideologin betonade starkt den nära kopplingen mellan mor och barn. Under början av 1900-talet idealiserades moderskapet, bilden av ”den goda modern” framhölls (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997). Följden av att moderskapet idealiserades blev att kvinnans roll som hustru och husmor betonades i mindre grad, det var hennes uppgift som mor som var den väsentliga (Ohrlander 1992). Kvinnans plats som mor blev att vara kvar i hemmet, mannens plats som försörjare blev utanför hemmet. Detta medförde att ansvaret för barnen vilade på modern, och mannens roll som fader blev försvagad. Även om detta betydde att kvinnan fick en stark position inom familjen, medförde det också att kvinnan, tillsammans med barnen, marginaliserades i förhållande till samhällets produktiva aktiviteter, och i förhållande till lönearbetet (Ohrlander 1992).

Bäck-Wiklund & Bergsten (1997) konstaterar att synen på moderskap också medförde att kvinnan blev den som ansågs som ansvarig för barnens liv och utveckling.

1900-talets idealiserade moderskapsmodell postulerar att ansvaret vilar på en kvinna – den biologiska modern. För henne är det den primära och nästan den enda missionen att vara till för barnet under dess formativa år. Motsvarande syn på barnet är att det behöver konstant vård och omsorg från en vårdnadshavare (läs den biologiska modern) (Bäck-Wiklund och Bergsten 1997, s. 57).

Även Ribbens-McCarthy et al. (2000) beskriver kvinnans position i familjen som den som tar på sig ansvaret för barnens, men även för andra familjemedlemmars, välbefinnande. Kvinnorna tolkade sin uppgift som att vara ”den som tar ansvar”, även genom att ta ansvar för att skapa en stark familjeenhet. För att kunna utföra denna uppgift krävdes att kvinnorna utförde ett känslomässigt arbete, att de kunde hantera relationerna i familjen samt även att de hade en god organisationsförmåga. Männen tolkade sin uppgift mera i termer av att ha auktoritet och kontroll, och att vara ansvariga för familjens försörjning.

I det professionella arbetet med barn och familjer har psykodynamiska teorier till stor del varit dominerande. Objektrelationsteorin, som en del av den psykodynamiska teoribildningen, fokuserar på hur tidiga känslomässiga relationer etableras och utvecklas, samt hur barnet formar inre representationer av sina upplevelser. Anknnytningsteorin, såsom den utvecklats av Bowlby (se till exempel Bowlby 1980, 1988) betonade även miljöns betydelse för barns utveckling. Bowlby intresserade sig särskilt för effekterna av brutna relationer mellan föräldrar och barn, och för den effekt som föräldrars omsorgsgivande har för barns utveckling av trygg eller otrygg anknytning, samt för de inre bilder som barnet skapar av sig själv och andra. Hans forskning har fått mycket stor genomslagskraft i det sociala arbetet. Även Ainsworths forskning om mödrar och barn har varit viktig i detta sammanhang (Broberg et al. 2006). Både Bowlbys och Ainsworths forskning har till största delen varit inriktad på relationerna mellan *mödrar* och barn.

Anknnytningsteorin, och även utvecklingspsykologiska teorier, har också fått stor genomslagskraft även hos andra än professionella. Barndomen ses i det allmänna medvetandet som en avgörande period för hela livet, och barns erfarenheter under de första åren som avgörande för hela deras framtid. De utvecklingspsykologiska teorierna har särskilt betonat mödrars ansvar (Kristjansson 1999). Genom dessa teorier blev barndom och barns behov starkt kopplade till hur kvinnor förstår moderskapet (Elwin-Nowak 1999).

Sammanfattningsvis blir det tydligt att föräldrars ansvar för barn på många sätt blir liktydigt med mödrars ansvar. Kvinnor ser sig också, i större utsträckning än män, som ansvariga för sina barns utveckling och välbefinnande (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997, Magnusson 2006).

Föräldraskap som individuellt projekt

Den senmoderna tiden sägs vara en tid när allt är möjligt, men där också stora krav ställs på människors förmåga att ta vara på möjligheterna. Relationer mellan man och kvinna är inte längre grundade i traditionella roller och gemensamt ansvarstagande för ett hushåll. Giddens (1995, 1999) talar om ”den rena relationen”, som inleds för båda parter nöjes skull, och avslutas när kärleken tar slut. Emellertid har Giddens i detta resonemang inte innefattat barnen. En förälders relation till ett barn kan inte avbrytas, den fortgår även om relationen mellan partnern avslutas. Relationen till barnen får därmed en särskild karaktär. Beck & Beck-Gernsheim (1995) menar att ju mer individualistiska och självförverkligande vi blir, desto mer söker vi också närhet till andra. Närheten till barnen kan i detta sammanhang bli särskilt betydelsefull. Således kan ett modernt föräldraskap bli laddat med krav både på ansvar för barnet, men också på en närhet till barnet. Relationen till barnet kan bli den relation som är den närmaste och den mest bestående för individen (Hydén & Hydén 2002).

De valmöjligheter som finns ställer också ökade krav på individen att navigera väl i havet av möjliga val och görbarheter. Dessa ökade krav gäller också krav på föräldraskapet. Det är föräldrarnas ansvar att göra goda val, ta vara på alla möjligheter, och därmed också på bästa sätt ta ansvar för barnets utveckling. Det är föräldrarna som skapar barnet och barnets framtida möjligheter (Dencik 1987). Föräldraskapet innefattar således yttre krav från samhället att uppfostra barnen till goda medborgare, och också inre krav som handlar om att vara en aktiv och engagerad förälder som förstår sitt barns behov och önsk-

ningar, och som gör optimala val för barnet (Bäck-Wiklund, Bergsten 1997).

Även om föräldraskapet kan sägas ha blivit ett alltmer individuellt projekt, förutsätter det individuella föräldraprojektet också att omgivningen erkänner denna individualitet som möjlig och görbar (Hydén & Hydén 2002). Föräldraskapet kan sägas bli en del av individens identitet – följaktligen påverkas också identiteten i de fall som föräldrar inte förmår ta adekvat ansvar för sina barn, eller göra de rätta valen.

Socialt arbete med barn och familjer

Hjälp eller kontroll?

I det sociala arbetet med barn och familjer finns en implicit motsättning mellan en kontrollerande funktion och en hjälpende. Hjälp och stöd ingår, men också makt och kontroll.

I ett historiskt perspektiv visar Donzelot (1997) hur statens intresse för familjen kopplades till social kontroll och samhällelig utveckling. Familjen sågs både som ett mål och ett medel för statens önskan att överföra önskvärda normer in i den privata sfären. Donzelot menar att det är så vi kan förstå liberaliseringen och den ökade värderingen av familjen som skedde i slutet på 1800-talet – som en strategi för att få kontroll över medborgarna. Staten såg välgörenhet i form av hjälp till fattiga och behövande familjer som ett sätt att undvika revolt och uppror, och skapa dugliga och goda medborgare. Välgörenheten blev också ett sätt att vara ”moralisk polis” – för att komma i åtnjutande av välgörenheten måste de behövande visa sig vara moraliskt värdiga. I varje önskemål om stöd måste man också redovisa det moraliska problem som hade orsakat behovet – på så sätt blev moralen också kopplad till familjens ekonomi och övriga privata förhållanden.

In this new policy, *morality was systematically linked to the economic factor*, involving a continuous surveillance of the family, a full penetration into the details of family life (Donzelot 1997, s. 9).

I vårt land medförde skapandet av välfärdsstaten att staten intog en stark ställning i förhållande till familjerna. Åtgärder som riktades mot föräldrar och barn motiverades ofta med "barns skyddsbehov och föräldrars inkompetens". Statsmakterna och professionella som arbetade med familjer på olika sätt blev då de som var ansvariga för att ge barn skydd (Sandin & Halldén 2003). Barnet blev ett kollektivt intresse, och att befria barnet från fattigdom blev ett sätt att investera i en bättre framtid. Via det fattiga barnet skulle man också komma åt vad man uppfattade som "de lägre klassernas förslummade miljöer", alltså en möjlighet att i solidaritetens namn också utöva moralisk kontroll och påverkan. Det handlade redan då om en barnavård som grundade sig både på hjälp och kontroll. Det "vanartsbegrepp" som fanns i "Lagen om sedligt försummade och vanartade barn" från 1902 var enligt Lundström (1993) också grundat på sekel-skiftets moraliska tänkande (Ohrlander 1992, Lundström 1993).

Ohrlander (1992) menar också att synen på vad som orsakade barns problem ändrades. Under början av seklet fanns en mera kollektiv syn på orsakerna till problem – de fanns att söka i samhället, och det var samhället som skulle ändras. Under det andra och tredje decenniet av 1900-talet ändrades perspektivet – från det kollektiva till det individuella. Det var individen som skulle omformas och ändras, inte samhället. Ohrlander (ibid.) menar att detta fick till följd att regel- och normcentrum för familjelivet flyttades över till de barnavårdande och sociala institutionerna, och att denna förflyttning inte ansågs problematisk, eftersom det gällde de lägre samhällsklasserna. Ohrlander menar att Barnavårdslagen från 1924 är ett exempel på detta. Det var den första moderna lag som

gjorde det till en offentlig angelägenhet att "göra om" och rätta till både föräldrar och hem. Därmed handlade det om en diskurs som handlade om att samhället inte längre bara övertog ansvaret för barnet, utan också ansvaret för hemmet (Ohrlander s. 171–172).

Frågan om balansen mellan hjälp och kontroll är ständigt närvarande i det sociala arbetet med barn och föräldrar. Donzelot (1997) menar att det inte går att komma ifrån att socialt arbete med barn och familjer innehåller element av makt och kontroll,

då utövandet av detsamma kan innebära att socialarbetaren går in i familjens innersta (the family sanctuary). Samtidigt går det inte att fördöma sådana kontrollfunktioner utan att legitimera en tillåtande godtycklighet som kan innebära att barn kan miss-handlas, utnyttjas och skadas inom familjens ram. Balansen mellan hjälp och kontroll kan vara svår att hantera ur de professionellas perspektiv.

Det går inte att förneka att social kontroll kan utgöra en väsentlig del av arbetet i den sociala barnvården. Kontroll kan också prägla förhållandet mellan socialarbetare och klient. I kontrollen ingår också en maktaspekt – socialarbetaren har juridisk makt som är legitimerad av samhället. Relationen blir därmed ojämlik – den individ som är klient inom den sociala barnvården saknar makt och kan bli beroende av de beslut som fattas av socialarbetaren. Relationen blir därför asymmetrisk (Andersson 1991).

De professionellas inflytande

Under de första decennierna av 1900-talet fanns det få professionella socialarbetare, och dessa befann sig mera i periferin av det barnavårdande området. Det var främst den medicinska kunskapen som påverkade diskursen. I början av 1920-talet hade läkarna ett stort inflytande på barnavårdsarbetet. Kunskaper från psykiatri användes för att förklara avvikande beteende hos barn. Under 1940- och 1950- talen ökade antalet professionella tjänstemän inom den sociala sektorn. Socialarbetarna blev mera synliga än de varit under tidigare decennier. Den psykodynamiska teorin fick ett stort inflytande på det sociala arbetet. Psykoanalysens tonvikt på de första barnåren medförde att intresset försköts från äldre barn till små barn. Orsakerna till problemen definierades som störningar i de tidiga barnåren, som effekter av separationer eller tidiga neurotiska störningar. Det ökade intresset för små barn innebar bland annat ett ökat intresse för förebyggande åtgärder (Lundström 1993).

De professionella som arbetade med barn och familj – psykologer, psykoterapeuter och socialarbetare – fick ett alltmer ökat

inflytande. Därmed blev också den teoretiska kunskapsbas som dessa yrkesgrupper omfattade betydelsefull (Sandin & Halldén 2003). Enligt Heide Ottosen (2006) fokuserar professionella aktörer, såsom psykologer och psykiatriker, på psykiska och psykosomatiska faktorer då de analyserar familjerelationer och förhållandet mellan föräldrar och barn. Heide Ottosen (ibid.) benämner detta som ”psy-diskursen”. De professionellas auktoritet och kunskap om barn och familjer kom att i stor utsträckning användas av myndigheter för att konstruera regler och lagar kring barns och familjers levnadsförhållanden (Egelund 1997, Heide Ottosen 2006). Det är dessa regler och lagar som reglerar det sociala arbetet med barn och familjer, och som därmed ligger till grund för de beslut som fattas.

Lundström (1996) menar att den öppna moralism som tidigare återfanns inom den sociala barnavården, både i lagstiftningen och i utredningar, har ersatts av ett professionellt psykologiserande språk, och även av en byråkratiserande praktik. Lundström (ibid.) menar att användandet av detta psykologiserande språk, det som Heide Ottosen (2006) och även King & Piper (1995) benämner som ”psy-diskursen”, kan innebära en lika stor maktutövning som den tidigare moraliserande diskursen gjorde, genom att familjers problem definieras genom denna ”psy-diskurs”.

Som tidigare nämnts utgår de professionellas kunskap till stor del från en teoretisk bas (psykodynamiska teorier, anknytnings-teori) som fokuserar på mödrars förhållande till barnen (Swift 1995). Pettersson (2006) menar att den kunskapsbas som ligger till grund för det sociala arbetet i huvudsak riktar uppmärksamheten på mödrarna och deras relation till barnen. Således blir det sociala arbetet som riktas mot barn och familjer könsspecifikt, det är i huvudsak ensamstående mödrar och deras föräldraskap som är i fokus för den sociala barnavården.

Mödrar och fäder i den sociala barnavården

Föräldrarnas situation

De föräldrar som av olika anledningar inte har möjlighet eller förmåga att ta hand om sina barn, kommer oftast från grupper i samhället som lever i en utsatt situation. Sven Hessles undersökning av föräldrarna till de 89 barn som ingick i Barn-i-kris-projektet (Hessle 1988) visar att majoriteten av de föräldrar som fått sina barn omhändertagna var marginaliserade och på olika plan befann sig "utanför samhället". Hessle (ibid.) fann att den främsta orsaken till placering av barn i fosterhem var att föräldrarna hade missbruksproblem och /eller psykiska problem. 90 procent av föräldrarna kom från socialgrupp 3, 84 procent var ensamstående, varannan var arbetslös eller pensionär och 72 procent saknade yrkesutbildning. Även Lundström (1993) fann att de familjer som fått sina barn tvångsomhändertagna hade en sämre social situation, och även ett sämre läge på arbetsmarknaden än befolkningen i övrigt. Ensamstående mödrar och invandrare var överrepresenterade bland de föräldrar som ansågs brista i omsorgsförmåga. I Anderssons (1995) studie hade föräldrarna, både mödrar och fäder, i många fall ett svagt socialt nätverk. Det fanns få personer i deras närhet som kunde ge dem stöd, varken släktingar, vänner, grannar eller arbetskamrater.

Liknande resultat fann Trulsson (1997). De flesta kvinnorna i hennes studie kom från arbetarklassen. Många hade vuxit upp med ensamstående mödrar, och flera hade erfarenheter av att själva ha varit placerade i fosterhem eller på institution. Alla mödrarna i den studie som Haight et al. (2005) genomförde hade erfarenheter av separationer, svåra familjeförhållanden och trauma i barndomen. I Trulsons studie (1997) hade majoriteten av kvinnorna känt sig oönskade och osedda under sin barndom. Dock var inte erfarenheterna odelat negativa, det fanns också berättelser om nära relationer, och omtanke från föräldrar och andra närstående (ibid.)

Föräldrarnas problem är oftast sammankopplade med alkohol och drogmissbruk, samt av relationsproblem, konflikter och våld, och psykisk ohälsa (Hessle 1988, Sundell & Karlsson 1999,

Sundell et al. 2004). Lundström & Wiklund (2000) konstaterar att fattigdom och problematiska sociala villkor utgör klara riskfaktorer då det handlar om barns uppväxt. Sociala problem, i form av missbruk och/eller psykisk sjukdom, medför att föräldrarna kan få svårt att ta ansvar för barnen, och ekonomiska problem gör att svårigheterna förvärras. Det kan vara kombinationen av sociala och ekonomiska svårigheter som gör att situationen till slut blir ohållbar, och föräldrarna inte längre förmår ge adekvat omsorg åt sina barn.

Föräldraskap och stigmatisering

Ribbens McCarthy et al. (2000) fann i sin undersökning att den moraliska förståelsen av föräldraskapet skapades av de sociala konstruktionerna av barn och vuxen. Män och kvinnor uttryckte ett moraliskt imperativ som klart gjorde vuxna ansvariga för barns utveckling, barnens behov skulle alltid komma i första rummet. Att klara av att praktisera ett sådant moraliskt imperativ ingick i själva vuxenbegreppet, på motsvarande sätt definierades de som inte klarade uppgiften som icke-vuxna.

Goffman (1971) behandlar frågan om stigma. Han menar att en förutsättning för stigmatisering är att det finns en skillnad mellan den förväntade och den faktiska sociala identiteten. Då en individ avviker från vad som uppfattas som det gängse mönstret skapas en osäkerhet vad beträffar identitet och tillhörighet. Individen kan då ta till olika försvarsbeteenden, och självuppfattningen kan påverkas på olika sätt. Samhällets föreställning blir det "normala", vilket kan leda till att individen nedvärderar sig själv, och på olika sätt försöker att hemlighålla och dölja sitt stigma.

De föräldrar som har sina barn placerade i fosterhem har, av olika anledningar, inte förmått ge sina barn adekvat föräldraomsorg. Deras upplevelser av detta varierar, men det framgår klart av tidigare forskning att föräldrarna ofta känner sig underlägsna, skuldtyngda och misslyckade. De kan känna sig underlägsna både i sina egna ögon och i omgivningens, då det inte har klarat av sin föräldrauppgift – de avviker då från det som för-

väntas av dem som vuxna och som föräldrar. Därmed kan föräldrarna sägas ha upplevt en stigmatisering, som påverkar deras självbild och deras identitet som föräldrar (se bland annat Hessle 1988, Havik & Moldestad 2002, Kapp & Propp 2002, Kapp & Vela 2004).

Kön och klass i den sociala barnvården – fokus på ensamstående, fattiga mödrar

Då det handlar om barn i samhällsvård och deras föräldrar framträder ett tydligt könsperspektiv. Karen Swift (1995) framhåller att brister bland familjer som har kontakt med socialtjänsten tydligt knyts till kvinnan, och till ett bristande moderskap. Ohrlander (1992) menar att de sociala myndigheterna under början av 1900-talet övertog vad hon definierar som en "patriarkal straffsyn". Ohrlander finner att bilden av "den goda modern" tonades ned, myndigheterna såg med misstänksamhet både på hemmet och modern. Misstänksamheten mot mödrarna var sammankopplad med ett tydligt klassperspektiv. Det var de fattiga mödrarna som blev ifrågasatta och kritiserade. Ett av syftena med barnvårdsarbetet kan därför sägas ha varit att omforma och uppfostra den fattiga modern till en bättre samhällsanpassning (Ohrlander 1992).

I Sverige har inte bara fattiga mödrar, utan även ensamstående mödrar betraktats med misstänksamhet i ett historiskt perspektiv. I synnerhet har detta gällt fattiga ensamma mödrar. Den ensamma modern har setts som bristfällig och problematisk (Lundström & Sallnäs 2003). Både Lundström (1993) och Egelund (1997) visar hur utredningar om barns förhållanden fokuseras på mödrars bristfällighet, medan fäderna oftast förblir perifera och mer eller mindre osynliga. Även om välfärdsstatens utveckling medförde att situationen för ensamstående mödrar och deras barn förbättrades, både socialt och ekonomiskt, så lever fortfarande till ensamstående mödrar och deras barn under mera ogynnsamma förhållanden än andra grupper. Nästan en av fem ensamstående mödrar hade ekonomiskt bistånd år 2002, och barn till ensamstående mödrar är kraftigt överrepresenterade

i omhändertagandestatistiken. (Lundström & Wiklund 2000, Social Rapport 2006). Om modern var sammanboende, hade högskoleutbildning, förvärvsarbetade och inte fick ekonomiskt bistånd var det *1 barn av 2 000* som omhändertogs och placerades i social dyngsvård före sjuårsdagen, medan motsvarande siffra för de barn som hade en ensamstående mor, med högst grundskoleutbildning, som ej förvärvsarbetade och som fick ekonomiskt bistånd var *1 barn av 7* (Social Rapport, s. 273).

Mödrar och missbruk

Den vanligaste orsaken till att barn placeras i vård utom hemmet är föräldrarnas missbruksproblem (Sundell & Karlsson 1999). Under de senaste decennierna har situationen varit den att varannan kvinna inom missbrukarvården också är mamma (Trulsson 1997). Trulsson (1997) hänvisar till Ettore (1992) som menar att missbrukande kvinnor stigmatiseras, eftersom moderskapet, ses som det mest naturliga sättet att vara kvinna. Missbruket ses då som något som direkt går emot den kvinnliga naturen (ibid.). Kvinnor ses därmed som ännu mera avvikande än män, stigmatiseringen slår hårdare mot mödrar än mot fäder. Flera studier visar också att den stora majoriteten av barn som placeras i samhällsvård har ensamstående mödrar. Därför kan det vara av vikt att särskilt uppmärksamma situationen för de mödrar som har missbruksproblem.

Trulsson (1997, 2003) visar i sin forskning om mödrar med missbruksproblem hur mödrarna avbryter eller minskar sitt missbruk under graviditeten, och gör stora ansträngningar för att leva ett ”vanligt” familjeliv, och därmed leva upp till samhällets förväntningar på hur en god mor skall vara. Under barnets första år tog emellertid de flesta kvinnorna åter upp sitt missbruk. Att inte lyckas vara en god förälder, att misslyckas med omsorgen om barnen, skapade en känsla av skam och skuld hos kvinnorna. Av samhället ses de som avvikande och försumliga, och övertar själva också den synen på sitt liv och sitt föräldraskap (Trulsson 1997).

Att vara mor och samtidigt ha problem med missbruk av droger och/eller alkohol innebär att föräldraskapet blir avvikande – mödrarna blir stigmatiserade (Goffman 1971). Mödrar med missbruksproblem måste förhålla sig till omgivningen på olika sätt; de måste dölja sitt missbruk för myndigheter och närstående, men också vara öppna med det inför det egna nätverket av personer som också själva har missbruksproblem. Kvinnorna ser sig själva som avvikare, och tvingas välja olika strategier för att klara av sitt liv. I många fall medför en sådan situation också känslor av osäkerhet och självförakt (Trulsson 1997).

Kvinnornas berättelser visar att de är medvetna om vad som krävs av dem som mamma – deras mål är att leva ett ”vanligt familjeliv”. Trulsson (2003) hänvisar här till Skeggs (1997) och menar att kvinnorna har införlivat en idealbild av arbetarklasskvinnors ”respektabilitet” som innefattar en god omsorg om barn och barn och en kontrollerad sexualitet. Kvinnorna var också mycket medvetna om att det inte var bra för barn att leva med föräldrar som missbrukade.

Kapitel 3 Kunskapsläget – vad vet vi om föräldrarnas erfarenheter?

En förändrad syn på kontakt mellan föräldrar och placerade barn

Under perioden 1950–1990 förändrades familjehemsvården, både diskursivt och praktiskt. Vinnerljung (1996) visar hur en skiljelinje under denna tid delade forskarna i två grupper, en grupp som omfattade ett ”funktionellt” synsätt och en grupp som omfattade ett ”problematiserande” synsätt. Det funktionella synsättet innebar en syn på familjehemsvården som en ”funktionsduglig, ändamålsenlig verksamhet för att ta hand om barn från bristfälliga hem” (ibid. s. 37). Det problematiserande synsättet uppmärksammade även negativa konsekvenser och familjehemsvårdens ändamålsenlighet ifrågasattes. De olika synsätten innebar också en divergerande uppfattning om placerade barns kontakt med sina biologiska föräldrar. De som omfattade ett övervägande funktionellt synsätt förordade långa placeringar och begränsad kontakt mellan placerade barn och deras föräldrar, medan de som hade ett övervägande problematiserande synsätt förordade korta placeringar och betonade vikten av kontakt mellan föräldrar och barn (ibid.).

Under 1960- och 1970-talen var den sociala barnavårdens inställning till kontakt mellan placerade barn och deras föräldrar relativt negativ. Under 1980-talet började den bristande kontakten att ses som problematisk (Vinnerljung 1996). Genom ökad kunskap om barns behov av kontakt med sina föräldrar (se exempelvis Börjesson 1976 och Fanshel & Shinn 1978) förändrades familjehemsvården. Istället för att vara ersättningsföräldrar skulle fosterföräldrar vara kompletterande föräldrar åt placerade

barn. I uppdraget som familjehem ingick därmed också att upprätthålla placerade barns kontakt med sina föräldrar.

Kunskapen om föräldrars erfarenheter av att ha sina barn placerad i samhällsvård är begränsad. Det saknas till stor del kunskap om hur denna förändring påverkade placerade barn, deras föräldrar och fosterföräldrar. Forskningen inom fosterbarnsvården riktas sällan mot föräldrarnas upplevelser. En orsak är att flera datainsamlingar enbart grundar sig på handläggarnas erfarenheter, det blir således handläggarnas perspektiv som ligger till grund för den inhämtade kunskapen. Den forskning som gjorts inom området visar ofta ofullständiga insatser, som inte uppmärksammar föräldrarnas behov (Alpert 2005). Kapp & Propp (2002) konstaterar att det i USA finns föga forskning som fokuserar just på föräldrars tillfredsställelse med socialtjänstens insatser då deras barn är placerade i samhällsvård. Quinton et al. (1997) framhåller att det även saknas forskning om konsekvenserna av familjehemsplacerade barns kontakt med sina föräldrar.

Forskning om utredningar inom den sociala barnavården

Den utredning som föregår en placering i fosterhem kan få stor betydelse för hur föräldrarna upplever placeringen. Det finns en stor mängd forskning specifikt om barnavårdsutredningar. Avsikten är inte att i detta avsnitt ge en övergripande bild av denna forskning, utan att ge exempel på föräldrarnas erfarenheter, samt på hur utredningarnas utförande kan påverka föräldrarnas situation.

Skiftande bedömningar – vaga begrepp – skilda uppgifter

I en vinjettstudie av ett barnavårdsärende där sex kommuner deltog, fann Östberg et al. (1999) att det var stora variationer mellan hur bedömningar av samma fall gjordes i de olika kommunerna. Socialarbetarna i de olika kommunerna gjorde olika

bedömningar om vilka insatser som skulle göras, till exempel om insatsen skulle fokusera på stöd till familjen eller på att ge barnet skydd. Bedömningarna kunde även variera både inom och mellan verksamheterna i samma kommun. Enhetliga begrepp och tillvägagångssätt saknades i utredningsarbetet, såväl som i behandlingsarbetet. I studien konstaterades att de klienter som blir aktuella i barnavårdsärenden blir olika bemötta, dels beroende på i vilken kommun de bor, men även beroende på vilken socialarbetare de möter. Östberg et al. (ibid.) menar att socialarbetarna i studien saknade en gemensam begreppslik bas för sitt arbete med barn och föräldrar. Det fanns ingen samstämmighet i hur de definierade de begrepp som används i utredningarna.

Rut Wächter menar att en av socialtjänstens svårigheter då det handlar om utredningar inom den sociala barnavården är sammanblandningen av behandlingsarbete och utredningsarbete.

Socialbyråernas dilemma är sammanblandningen av uppgifter som kräver formaliserad handläggning och uppgifter som kräver motsatsen, och att de saknar begrepp för att kunna skilja mellan dessa (Wächter 1998, s. 106).

Wächter (1998) finner att det är svårt för socialarbetare att bedriva professionellt socialt arbete med barn och deras föräldrar samtidigt som de också skall upprätthålla en formell utredningssituation och fatta formella beslut. Båda arbetsuppgifterna kräver kompetens, men också helt motsatta förhållningssätt, vilket gör socialtjänstens arbete inom den sociala barnavården ytterligt komplicerat (ibid.).

Fokus på mödrar – mindre synliga fäder

I flera studier visas att majoriteten av de barn som placeras i samhällsvård lever med ensamstående mödrar (Hessle, 1988, Lundström 1993, Egelund 1997, Social Rapport 2006). Tidigare studier visar också att barnens fäder i många fall inte kontaktas i utredningsfasen (Egelund 1997, Sundell & Karlsson 1999). Tine Egelund (1997) konstaterar i sin avhandling *Beskyttelse av barn-*

domen att fäder sällan beskrivs i de journaler som förs om barnavårdsärenden på socialkontoren.

Det är inte tal om familjer i allmänhet, utan om mödrars familjer. Det är kvinnors oförmåga och tillkortakommanden som utreds (Egelund 1997, s. 167, *min översättning*).

Egelund (1997) fann vidare att fäderna sällan kontaktades vid barnavårdsutredningar. Hon hävdar att socialt arbete med barn ideologiskt bygger på ett arbete med *familjer* (kärnfamiljer) men i *praktiken* är det ensamma mödrar som är föremål för insatser och utredning. Det sociala arbetet med barn och familj blir därmed könsinriktat (ibid.). I många fall försvinner fäderna ut ur barnens liv efter det att barnen placerats.

Egelund (1997) menar, att socialtjänstens bild av ett gott föräldraskap grundar sig på en föreställning om ”idealfamiljen”, där kärnfamiljen används som mall.

Den goda uppväxten produceras av två föräldrar, som är socialt kompetenta, lever välordnat i fysisk och tidsmässig bemärkelse, och har ett välordnat samliv. Dessutom har de kontroll över sina impulser, de är psykiskt starka, uppfattar sina barns utvecklingsproblem med professionella ögon och är öppna för att ta emot professionell hjälp. Vidare är de duktiga på att samarbeta, de kan sätta gränser och kanalisera barnens handlingar in i socialt accepterade banor, och de kan skapa konformitet i förhållande till de krav som ställs i skolan (Egelund 1997, s. 203, *min översättning*).

Även Regnér (2006) finner att också de mödrar som är klienter inom den sociala barnvården omfattar en bild av kärnfamiljen, med två försörjare, som den ideala familjen. I likhet med Egelund (ibid.) menar Swift (1995) att utredningar om barns förhållanden använder kärnfamiljen som en måttstock, och att detta innebär att ensamma mödrar per definition kommer att ses som problematiska och bristfälliga. Swift (1995) menar även att kärnfamiljsmodellen innebär att mödrars omsorgsgivande är i fokus för intresset, och att det därför blir mödrarnas omsorgsbrister som utreds, inte fädernas.

Mödrar och fäder bedöms olika

Gunilla Pettersson (2006) har studerat 26 barnavårdsärenden med syftet att analysera skillnader i bedömningen av mödrars och fäders omsorg. Pettersson (ibid.) fann att för att moderskapet skulle bedömas som tillfredsställande förutsattes det att mödrar ensamma tog ansvar för sina barn. Dock fanns det inte i någon utredning exempel på att fäder besatt en sådan förmåga till ensamt föräldraansvar, men fäderna framstod trots detta som goda föräldrar. Inte heller i de ärenden där barnen bott med båda sina föräldrar omtalas faderns omsorg enskilt. Pettersson (ibid.) noterar hur ett likartat beteende bedöms på helt skilda sätt för mödrar och fäder. Om en far är närvarande vid ett föräldramöte, noteras detta som en händelse som är värd att särskilt uppmärksammas i en utredning, medan moderns närvaro inte noteras, däremot hennes frånvaro. Om en far inte har kontakt med sina barn har han inte "stöttat familjen", medan en mor i samma situation anses ha "övergivit" familjen.

Vidare finner Pettersson (2006) att moderns uppväxt granskas, medan faders uppväxt lämnas utan beaktande. Pettersson (ibid.) hänvisar till Swift (1995) som menar att anledningen till att endast mödrarnas uppväxt beskrivs är att mödrars omsorgssvikt anses vara något som går i arv, och "reproduceras på modernet i generation efter generation" (Pettersson 2006, s. 61). Beskrivningen av moderns uppväxt blir också ett sätt att förklara moderns bristande föräldraförmåga. Till och med fäderna redogör för moderns relation till barnen, moderns uppväxt, och allmänna förutsättningar. Inte någon far redogör för sin egen uppväxt och dess eventuella påverkan på föräldraskapet. Ingen far talar heller om sina svårigheter i förhållande till barnen.

Ytterligare en intressant aspekt i Petterssons (2006) studie är konstruktionen av "den goda klienten". Fäderna ses som goda klienter då de inser behovet av hjälp, och inte kritiserar socialsekreterarnas beslut om placering av barnen. Detta är inte svårt för fäderna, eftersom de själva inte anser sig kunna ta ansvar för barnen, och därmed är också fäder och socialsekreterare eniga om att en placering av barnet är den bästa lösningen. För att bli bedömd som en "god klient" måste mödrarna erkänna sina till-

kortakommanden som föräldrar. Om de skriver under vårdplanen, och därmed erkänner sin oförmåga, bedöms de vara kloka och insiktsfulla mödrar.

I detta fungerar vårdplanen inte bara som ett kontrakt mellan modern och socialtjänsten, utan den blir också ett slags syndabekännelse. Modern erkänner sina brister som förälder, och får i utbyte för denna bekännelse upprättelse i det att hon nu kan tillskrivas identiteten som en mogen och vuxen förälder (Pettersson 2006, s. 63).

De mödrar som däremot inte agerar lika medgörligt, ses däremot inte som mogna. I likhet med de bedömningar som gjordes i Ribbens McCarthy et al. (2000) betraktas sådana mödrar som icke-vuxna då det inte tar ansvar för det sätt som förväntas av dem.

Föräldrarnas situation efter separationen

I Sverige finns, som tidigare nämnts, mycket få forskningsprojekt som inriktar sig på kunskap om situationen för de föräldrar som har sina barn placerade i samhällsvård. Sven Hessles *Familjer i sönderfall* från 1988 (från Barn-i-kris projektet) är fortfarande, mig veterligen, det enda större forskningsprojekt som riktat sig mot denna grupp. Då det handlar om föräldrarnas situation efter det att deras barn placerats i samhällsvård visar studiens resultat att ca. 40 procent av föräldrarna hade fått en sämre livssituation två år efter placeringen, och barnen fortfarande var placerade i samhällsvård. 60 procent av familjerna hade fått hem sina barn eller också hade barnen flyttat till eget boende.

Haight et al. (2002) genomförde intervjuer med mödrar, fostermödrar och socialarbetare. Nästan alla mödrar (n=28) uttryckte känslor av sorg, depression och trauma till följd av att barnen hade tagits ifrån dem. Många talade också om en känsla av hopplöshet och en kvarvarande känsla av fientlighet gentemot den sociala barnavården. Mödrarnas känslomässiga reaktioner på separationen från barnen uppmärksammades inte av fostermödrar och socialarbetare, som inte trodde att mödrarnas

känslor kring separationen påverkade kvaliteten på umgänget mellan mödrar och barn. Även i de fall då socialarbetarna var medvetna om mödrarnas krisreaktioner var det få som egentligen tillmätte dem tillräcklig betydelse. Inte heller barnens känslor uppmärksammades av alla. Bara hälften av socialarbetarna och en fjärdedel av fostermödrarna nämnde barnens känslor vid separationen i intervjuerna (ibid.).

Även kvinnorna i Trulssons (1997) studie talar om kraftiga krisreaktioner i samband med separationen från barnen. De talar om känslor av ilska, tomhet och sorg, vissa hade också uttalade självmordstankar då barnen omhändertogs. Värt att notera är att vid alla tvångsomhändertaganden placerades barnen i "vanliga" fosterhem, medan alla placeringar på frivillig grund skedde i släktingfamiljer, som mödrarna själva valt. Mödrarnas reaktioner skilde sig också åt i dessa fall, de mödrar som frivilligt placerade sina barn hos släktingar visade inte samma krisreaktioner, utan uttryckte mera känslor av lättnad, då någon annan tog över ansvaret för barnen. Krisreaktionerna hade också ett samband med mödrarnas tidigare bakgrund. De mödrar, som trots svårigheter, hade vuxit upp i sin ursprungsfamilj, avslutat sin skolgång och varit ute i arbetslivet några år, hade inte samma starka krisreaktioner som de mödrar vilka hade skiljts från sin ursprungsfamilj, och också själva haft erfarenhet av tvångsvård (ibid.).

I en senare studie fann Haight et al. (2005) att mödrars upplevelser av stress och trauma kan påverka deras förmåga att relatera till sina barn under den tid de är placerade i fosterhem, och även hindra dem från att samarbeta med andra vuxna under besöken. Även om mödrarna hade fått hjälp att klara av att säga adjö till sina barn, så var det svårt för dem att göra det, och en majoritet av barnen visade också klara tecken på oro och ledsenhet när det skulle säga adjö.

Mödrarna i Trulssons (1997) studie kände sig stämplade som "dåliga mammor". Efter separationen från barnen försämrades deras situation. Deras nätverk krympte, de blev mera isolerade. För flera av kvinnorna var socialbidrag den enda försörjningskällan, som i vissa fall försvann då de inte längre bodde tillsammans med barnen. Varannan kvinna hade varit bostadslös, och många hamnade i beroendeställning till missbrukande,

ibland också våldsamma, män för att klara sin försörjning och sitt boende (Trulsson 1997).

Forskning om kontakten mellan föräldrar och barn

Begreppet *kontakt* kan i detta sammanhang användas på flera olika sätt. Vanligtvis innefattar det både direkt och indirekt kommunikation mellan placerade barn, deras föräldrar och övriga medlemmar av ursprungsfamiljens nätverk, i form av besök och direkta möten, men också av brev och telefonsamtal.

Av de undersökningar som gjorts kring kontakten mellan barn i fosterhem och deras föräldrar, är Fanshels och Shinns från 1978 bland den mest uppmärksammade. Resultaten kan tolkas på två sätt: En slutsats var att regelbunden kontakt med föräldrarna under tiden barnet var placerat i fosterhemmet var utslagsgivande för barnens återförening med sina föräldrar. Den fortsatta kontakten med föräldrarna var också viktig för barnets välbefinnande, även om ingen återförening skedde. En annan del av undersökningen visade att den grupp av barn som haft gles eller obefintlig kontakt med sina föräldrar klarade sig bättre än barn som hade haft tät kontakt. Dessa barn var mera rotade i sina fosterhem och klarade också separationer bättre. Det verkade också som om dessa barn hade mindre problem med identitetskonflikter. Någon entydig slutsats som pekar på att barns kontakt med föräldrarna alltid är positiv återfanns således inte i denna undersökning.

I Sverige, såväl som i andra länder i Europa och USA, förändrades attityden till kontakt mellan placerade barn och deras föräldrar under 1970- och 80-talen. I Sverige fick forskningen inom Barn i kris-projektet (Börjesson och Håkansson 1990, Cederström 1990, Hessle 1988, Lindén 1984, Vinterhed 1985) stor genomslagskraft. Forskarna inom projektet var kritiska till att placerade barns föräldrar ofta betraktades med misstänksamhet, och att betydelsen av kontakt mellan föräldrar och barn ifrågasattes. Resultaten från detta projekt bidrog till att förhållningssättet inom fosterbarnsvården förändrades, och att betydel-

sen av en bibehållen kontakt betonades (Andersson 1998). Vinnerljung (1996) framför att den forskning som genomförts inom fosterbarnsvården, huvudsakligen i USA och Storbritannien, visar att bibehållna föräldrakontakter har en gynnsam inverkan på placerade barns utveckling. Även senare svensk forskning stödjer dessa forskningsresultat. Andersson (1998) fann att fosterbarnens föräldrakontakt påverkade barnen positivt:

Kontinuerlig kontakt mellan barn i fosterhem och deras föräldrar är välgörande för barnens självkänsla och identitet, hjälper dem att handskas med sina känslor, gör att de kan se sina föräldrar mer realistiskt och att de kan relatera bättre till sina fosterföräldrar (ibid. s. 20).

I England skrevs behovet av kontakt mellan barn placerade i dygnsvård och deras föräldrar in i Children's Act 1989. Föräldrar skall behålla sitt föräldraansvar under den tid som deras barn är placerade, och skall bli informerade om alla beslut som gäller barnen. En sådan inskrivning i lagen kan förmedla en uppfattning om att kontakt mellan placerade barn och deras föräldrar också har en positiv effekt för placeringens resultat. Dock vet vi fortfarande mycket lite om vilken effekt kontakt mellan placerade barn och föräldrar har för barnens välbefinnande och utveckling, det finns få dokumenterade forskningsresultat inom detta område (Quniton et al. 1997, Leathers 2002).

Havik & Moldestad har i sin studie från 2002 undersökt 15 ärenden där de intervjuat placerade barn, deras föräldrar, fosterföräldrar och socialarbetare. De fann att socialarbetarna och fosterföräldrarna tillsammans var överens om att det placerade barnet skulle stanna kvar i fosterhemmet. Mycket få hade återflyttning till de biologiska föräldrarna som tänkbart projekt. Även de intervjuade barnen var inställda på att stanna i fosterhemmet.

Kontakt mellan biologiska föräldrar och deras barn under placeringstiden

Haight et al. (2003) konstaterar att forskning specifikt om kontakten mellan föräldrar och barn under den tid då barnen är placerade i fosterhem visar en komplex och varierad bild av hur kontakten utformas, samt vilken effekt kontakten förväntas ha. I vissa fall rapporteras om hur föräldrar och barn finner att kontakten väcker upp smärtsamma känslor kring själva separationen, vilket kan vara en förklarande orsak till att fosterföräldrar vittnar om hur placerade barns beteendeproblem förvärras efter att de träffat sina föräldrar. Forskningen visar även att socialarbetare finner att täta kontakter med föräldrarna kan försämra långtids-placerade barns förmåga att klara av separationer och att anpassa sig till miljön i fosterhemmet. Ofta kan det vara svårt att genomföra tät och regelbunden kontakt på grund av föräldrarnas och/eller barnens svårigheter, både före placeringen ägde rum, och under det att placeringen pågår (ibid.).

Berridge & Cleaver (1987) fann att det var mindre risk för sammanbrott vid korta placeringar i fosterhem om kontakten mellan placerade barn och deras föräldrar fungerade väl. Resultaten var inte lika tydliga för längre placeringar, dock fanns det inget som tydde på att kontakt mellan föräldrar och barn skulle öka risken för sammanbrott, tvärtom fanns det indikationer på att ökad kontakt mellan föräldrar och barn minskade risken för sammanbrott även då det handlade om längre placeringar (ibid.).

Flera studier har visat att socialtjänstens arbete med att stödja föräldrar är viktigt för att upprätthålla föräldrars engagemang, och för att minska risken för sammanbrott av placeringar. Om socialtjänstens engagemang i föräldrarna minskar, minskar också föräldrarnas kontakt med placerade barn (Masson 1997). I en norsk studie (Moldestad 2002) visas hur föräldrar som har umgänge med sina placerade barn uppfattade att regler och ramverk kring hur umgänget skulle utformas var svåra att förstå. Föräldrarna uppfattade bestämmelserna som oklara och förvirrande, och ansåg att de hade föga inflytande på hur umgänget skulle utformas. I många fall menade de att de inte fick svar på sina frågor, och att deras önskemål om förändringar av um-

gängets utformning inte beaktades. Trots detta uppfattade ändå föräldrarna att umgänget med barnen var viktigt och meningsfullt (ibid.).

I Havik & Moldestad (2002) var några av föräldrarna missnöjda med umgänget då detta var förlagt till fosterhemmet. De menade att de inte fick ta eget ansvar för barnet under dessa umgängestillfällen, och att de inte heller fick visa sina känslor. De kunde känna sig övervakade och iakttaga av fosterföräldrarna. Ett klart uttalat önskemål från föräldrarnas sida var att umgänget förlades till deras eget hem, att det skedde utan tillsyn och övervakning, och att barnen fick lov att övernatta. Några föräldrar menade att de hade lagt sig vinn om att vara inställda på samarbete, och acceptera de beslut som fattades av socialtjänsten. De hade i gengäld väntat sig att bli belönade med att få ett ökat umgänge, mera inflytande och en större plats i barnens liv. Då detta inte blev fallet kände de sig besvikna (ibid.). Även om föräldrarna i Havik & Moldestad (2002) i många fall var nöjda med placeringen, var det svårt för dem att se hur barnen såg fosterfamiljen som sin primära familj.

Bilson & Barker (1995) fann att kontakten mellan barn placerade i fosterhem och deras föräldrar blev glesare ju längre placeringen varade. I deras studie hade tre fjärdedelar av de barn som varit placerade mindre än sex månader regelbunden kontakt med sina föräldrar. Av de barn som varit placerade längre än fem år hade endast en fjärdedel regelbunden kontakt. I studien *Fosterfamiljens inre liv* (Höjer 2001) träffade över hälften (53 procent) av de barn som varit placerade i 0–5 år sin mamma minst en gång i månaden, medan motsvarande siffra för barn som varit placerade i 6–10 år var 39 procent. Av de barn som varit placerade 11–15 år träffade 17 procent sin mamma en gång i månaden eller mera, och inget av de barn som varit placerade 16 år eller mera träffade sin mamma mera än några gånger per år. 44 procent av de barn som varit placerade i 11 år eller mera träffade inte sin mamma alls. Placerade barns kontakt med sina fäder var mindre frekvent än kontakten med mödrarna. 28 procent av de fosterbarn som varit placerade i 0–5 år, 13 procent av de som varit placerade i 6–10 år och 7 procent av de barn som varit placerade i 11–15 år träffar sin pappa en gång i

månaden eller mera. För de barn som varit placerade i 16 år eller kunde det gå flera år mellan de gånger de träffar pappan och 61 procent av de barn som varit placerade i 11 år eller mera träffade inte sin pappa alls (ibid.).

Biologiska föräldrar och fosterföräldrar

De nya kunskaperna om betydelsen av placerade barns kontakt med sina föräldrar medförde att fosterföräldrarnas roll förändrades. Förutom att ge *god vård och fostran* åt placerade barn förväntades fosterföräldrarna nu också medverka till att barnets kontakt med föräldrarna upprätthölls. Således ingår det i fosterföräldraskapet att ta emot placerade barns föräldrar i sitt hem, att skjutsa barn till besök hos föräldrar, ibland kanske också själva delta under besöken.

Hur fosterföräldrarna själva uppfattar denna del av fosterföräldraskapet varierar betydligt. Triseliotis et al. (2000) studerade fosterföräldrar i Skottland, och fann att få fosterföräldrar uppgav kontakten med föräldrarna som en av anledningarna till att de tagit på sig uppdraget som fosterhem. Två tredjedelar ansåg att kontakten med föräldrarna var positiv för barnen, men i de fall barnen utsatts för övergrepp av föräldrarna var fosterföräldrarna mera negativa till kontakt. 55 procent av fosterföräldrarna hade upplevt svårigheter vid besöken, och 10 procent hade övervägt att avbryta placeringen just på grund av sådana svårigheter. Även Sinclair et al. (2004) fann att fosterföräldrarna kunde uppleva kontakten som problematisk.

I studien *Fosterfamiljens inre liv* (Höjer (2001) beskriver fosterföräldrarna kontakten med föräldrarna på skilda sätt: alltifrån odelat positiv till enbart negativ. Alla intervjuade fosterföräldrar var medvetna om att det ingick i deras uppdrag att främja placerade barns kontakt med föräldrarna. I vissa fall hade fosterföräldrarna initialt också haft ambitionen att själva engagera sig i föräldrarna, hjälpa och stötta på olika sätt. Emellertid hade ett sådant engagemang oftast visat sig vara alltför tidskrävande. För att orka fokusera på placerade barn hade fosterföräldrarna överlämnat ansvaret till socialtjänsten. I de fall fosterföräldrarna

hade negativa erfarenheter var de biologiska föräldrarna inte nöjda med placeringen, vilket också försatte placerade barn i en besvärlig situation. De flesta fosterföräldrar i studien hade dock funnit sätt att samarbeta med placerade barns föräldrar som båda parter fann acceptabla. De kontroverser som uppkom handlade oftast om hur umgänget skulle vara utformat. Även mycket erfarna fosterföräldrarna kunde uttrycka osäkerhet kring hur de skulle förhålla sig då föräldrarna besökte sina barn i fosterhemmet. Exempelvis kunde de vara osäkra på hur de på bästa sätt skulle kunna hjälpa föräldrarna att engagera sig i barnen under besöken. Det var också svårt att veta hur mycket tillgivenhet de själva kunde visa barnen då föräldrarna var där – kanske föräldrarna då skulle känna sig utanför och överflödiga? Vad hände om placerade barn kallade fosterföräldrarna för ”mamma” och ”pappa” under besöken? Skulle detta uppfattas negativt av föräldrarna? (ibid.).

Triseliotis et al. (2000) diskuterar förhållandet mellan föräldrar och fosterföräldrar. De fann i sin studie att fosterföräldrar ofta är skötsamma, välstrukturerade, och nöjda med sig själva och det sätt varpå de har lyckats forma sina egna liv (”confident foster carers”). Forskarna som genomfört studien framför en möjlig hypotes: kan det faktum att det ofta är de mest välorganiserade människorna som blir fosterföräldrar ha ett samband med de problem som uppstår i kontakterna mellan de båda föräldraparen? De menar att skillnaderna i levnadssätt helt enkelt kan bli för stora och för uppenbara för att samarbetet skall kunna fungera tillfredsställande (ibid.).

Sanchirico et al. (2000) framhåller att de flesta fosterföräldrar har tagit på sig uppdraget därför att de tycker om barn och vill leva med barn. Liknande resultat finns även i studien *Fosterfamiljens inre liv* (Höjer 2001). Således kan fosterföräldrarna sägas vara mera ”barnorienterade” än ”föräldraorienterade”, vilket kan medföra problem i kontakten med placerade barns föräldrar. Fosterföräldrar kan också uppfatta biologiska föräldrar som försumliga, olämpliga och ibland också farliga, vilket forskarna påpekar också sammanfaller med det sätt varpå de ofta beskrivs av de domstolar som beslutar om placeringen (Sanchirico et al. (2000).

Havik & Moldestad (2002) fann att föräldrarna i de flesta fall hade ett önskemål om att utvidga umgänget, medan fosterföräldrarna däremot menade att umgänget mellan föräldrar och barn tvärtom borde inskränkas. Fosterföräldrarna hade önskemål om att kvaliteten på umgänget skulle vara bättre, att föräldrarna skulle uppmärksamma sina barns behov i högre grad. Det var sällsynt att föräldrar och fosterföräldrar sökte hjälp och stöd hos varandra. Något reellt samarbete mellan föräldrar och fosterföräldrar var det sällan tal om. I de fall föräldrarna uppfattade samarbetet som gott, hade fosterföräldrar och socialarbetare lagt sig vinn om att inkludera föräldrarna, att få dem att känna att de var viktiga för barnet, trots att de inte bodde tillsammans (ibid.).

Havik & Moldestad (2002) drar slutsatsen att ett reellt samarbete mellan föräldrar och fosterföräldrar kan vara svårt att genomföra, och till och med skulle kunna medföra en risk, eftersom de båda föräldraren i många fall hade en sådan vitt skild uppfattning om barnens behov, och vad som var bäst för barnen. De menar att samarbetet i de *långvariga* placeringarna endast bör röra sig om *umgänget* och inte om *barnet*. Möten skall inte vara "ansvarsmöten", utan mera ha karaktären av "informationsmöten".

Biologiska föräldrars uppfattning om socialtjänstens insatser

Kapp & Propp (2002) fann att det fanns få studier inom socialt arbete som fokuserade på föräldrars upplevelser av att ha barn i samhällsvård. Däremot fanns bättre tillgång på litteratur som fokuserade på föräldrars upplevelse av familjebehandling av olika slag. Kapp och Propp (ibid.) frågar sig om själva placeringen av ett barn utanför ursprungsfamiljen också medför att det blir svårare att ha en familjeorienterad inriktning på det sociala arbetet, och att föräldrarnas röster därmed blir tystade?

I Kapp & Propps (2002) studie fann deltagare i fokusgrupper att de hade svårigheter att kommunicera med de socialarbetare som hade ansvar för ärendet. Kommunikationen mellan handläggare med olika ansvarsområden upplevdes också som brist-

fällig. Föräldrarna uppfattade även täta byten av handläggare som problematiskt. Tillgängligheten var också ett problem, det var svårt att få kontakt med handläggare som var hårt arbetsbelastade. Deltagarna i fokusgrupperna kunde också uppfatta sig som respektlöst behandlade av socialtjänsten. De kände sig också ofta oinformerade och maktlösa, oförmögna att få vara med och fatta beslut som berörde dem själva och deras barn (Kapp & Propp 2002).

Då barnen visade negativa reaktioner kunde socialtjänsten tolka detta som om barnen inte ville träffa sina föräldrar, medan föräldrarna gav en annan tolkning – de menade att barnen reagerade negativt eftersom de längtade hem och tvärtom hade *för lite* kontakt med sina föräldrar (Moldestad 2002).

Leathers (2002) framhåller att mödrarnas besöksfrekvens var starkt kopplade till socialarbetarnas förutsägelser om återförening. Hess & Proch (1988) fann i sin studie att socialsekreterarna anpassade frekvensen av umgänget mellan barn och föräldrar så att fosterföräldrarna skulle bli nöjda, för att inte riskera att placeringen skulle avbrytas. I Haviks och Moldestads studie (2002) var det få socialarbetare som själva var aktiva för att ändra på umgänget. De reagerade oftast på andras önskemål, föräldrarnas eller fosterföräldrarnas. En anledning socialarbetarna uppgav till att inte ändra på umgängesordningen var att de inte ville öka konfliktnivån i ärendet. En konsekvens av detta kunde exempelvis vara att socialarbetarna avstod från att ändra på en umgängesplanering, trots att den kunde vara påfrestande både för barn och fosterföräldrar, eftersom de gjorde den bedömningen att en konflikt med föräldrarna skulle vara en ännu större påfrestning.

Föräldrarna i Anderssons (1995) studie hade i många fall en negativ inställning till socialtjänstens och dess representanter, de tillhörde ”det sociala”, och därifrån räknade de inte med att få någon hjälp. Emellertid visade det sig att de socialsekreterare som de haft långvarig kontakt med, och som respekterat och hjälpt dem, inte tillhörde ”det sociala”.

Det var de opersonliga eller de negativa och kränkande mötena med en rad socialsekreterare, med olämpliga fosterföräldrar eller med stödfamiljer som inte gav något stöd, som räknades till "det sociala" (Andersson 1995, s. 133).

Följaktligen handlade inte föräldrarnas inställning till socialsekreterarnas arbete så mycket om *vad* de hade fått som *hur* de hade fått det och av vem (ibid., s 134). Få föräldrar hade någon kontakt med socialarbetare efter det att barnen hade blivit placerade, även om de varit placerade under lång tid. Andersson (ibid.) frågar sig om socialarbetare inte tror att de kan uppfattas som ett stöd av föräldrarna och därför inte heller engagerar sig i deras situation efter det att barnen flyttat till fosterhem?

Andersson (1995) fann att fosterföräldrarnas insatser fick en stor betydelse, större än socialsekreterarnas, för den tredjedel av barnen i hennes studie som återvände hem, liksom en bibehållen föräldra-barn-relation. I de fall barnen i studien inte hade återvänt hem, utan placerats på nytt, hade bristen på samarbete mellan föräldrar och fosterföräldrar en stor betydelse, liksom bristande stöd från socialtjänsten. Flera av föräldrarna i Anderssons studie menade att socialarbetarna skulle ha engagerat sig mera även i de fall där de fått hem sina barn efter en placering, i den sårbara situationen hade de behövt mera stöd (ibid.)

Sanchirico et al. (2000) anser att familjehemsverksamheter måste finna sätt att utbilda och stödja fosterföräldrar, så att de kan bli en del av ett positivt arbetande team runt barnet, som kan bidra till att kontakten mellan barn och föräldrar utvecklas positivt. De fann att fosterföräldrar som erhöll sådan utbildning och sådant stöd också blev mera engagerade, och att kontaktfrekvensen mellan barn och föräldrar ökade. Tyvärr fann de också samtidigt att den sociala fosterbarnsvården visade ett svagt intresse, både för att utbilda fosterföräldrar i denna fråga, och för att ge dem särskilt stöd i att arbeta med föräldra-barn-kontakten. Majoriteten av fosterföräldrar i deras studie förväntades hjälpa placerade barn att upprätthålla kontakten med sina föräldrar utan vare sig utbildning eller stöd från fosterbarnsvården (agencies) (ibid.).

Kunskap inhämtad från Allmänna Barnhusets konferens, samt från föräldraintervjuer

Allmänna Barnhusets medarbetare har, på olika sätt, varit djupt engagerade i att öka kunskapen om de föräldrar som har haft, eller har, sina barn placerade i fosterhem. Detta engagemang har tagit sig uttryck i samarbete med föräldrar och med socialtjänsten i ett antal kommuner. Resultatet av samarbetet har bland annat visat sig i förbättrade metoder inom socialtjänsten, såsom införandet av föräldragrupper, och ökat stöd till föräldrarna.

Den första kontakten med föräldrarna fick Allmänna Barnhusets medarbetare genom att sätta in annonser i Stockholmsupplagan av tidningen Metro. 30 föräldrar svarade på annonsen. Eva Windelhed och Gretel Kindgren genomförde under 2005 intervjuer med 15 av dessa föräldrar. Dessa intervjuer dokumenterades genom anteckningar som gjordes under intervjun (Kindgren & Windelhed 2005).

Som tidigare nämnts genomförde Allmänna Barnhuset en konferens med nio föräldrar i januari 2005. I september 2005 deltog ytterligare tre föräldrar i en konferens. De gruppsamtal som fördes under dessa konferenser dokumenterades genom skriftliga anteckningar. Dokumentationen har sedan sammanställts av Cecilia Moore (Moore 2005).

I nedanstående text görs en kort sammanfattning av både intervjuanteckningarna och dokumentationen från gruppsamtalen.

Inför barnets placering

Föräldrarnas uppfattning om vad som hände innan barnet placerades varierar. Några föräldrar har känt sig delaktiga och respekterade, medan andra har känt sig maktlösa och uteslutna från diskussioner och planering av placeringen. Föräldrar, vars erfarenhet av placeringen ligger längre bak i tiden, är mera kritiska till socialtjänstens insatser än de föräldrar vars barn relativt nyligen flyttat till fosterhem.

Hur det första mötet med socialtjänsten utformas kan bli avgörande för hur den fortsatta kontakten utvecklas. Flera föräldrar har erfarenhet av att deras krisreaktioner inte uppmärksammats av socialtjänsten. Föräldrarna betonar vikten av flera möten med socialtjänst och fosterföräldrar, och påpekar att det är socialtjänsten som måste ta ansvar för att sådana möten planeras och genomförs. Det kan även vara viktigt att få tillfälle att träffas och diskutera placeringen, utan att barnen är med.

Umgängets utformning

Samarbete mellan föräldrar och fosterföräldrar är viktigt för att umgänget skall fungera så bra som möjligt. Det kan också vara betydelsefullt att involvera barnen i diskussioner som handlar om umgänget. Föräldrarna framhåller att det behövs en struktur för umgänget, en tydlig överenskommelse som de kan hålla sig till, och inte minst, kunna förändra om de finner att en förändring är nödvändig. I det initiala skedet av placeringen menar föräldrarna att de i många fall inte klarade av att själva formulera en sådan överenskommelse. Därför var det viktigt att socialtjänsten även kan ta ansvaret för att en sådan överenskommelse kommer till stånd.

Föräldrarnas uppfattning om umgänge i fosterhemmet varierar. Några föräldrar menar att det kan vara en fördel att träffas i fosterhemmet, därför att barnen då kan se att föräldrar och fosterföräldrar kan umgås med varandra på ett avspänt sätt. Andra föräldrar kände sig osäkra på hur de skulle bete sig under besöken. Det fanns också föräldrar som inte kände sig välkomna i fosterhemmet, och i sådana fall blev besöken svåra att genomföra.

Vad beträffar besök i föräldrarnas hem över helgen, påpekade föräldrarna att det var viktigt att sådana besök inte blev för korta, eftersom det då var svårt att finna ett lugn tillsammans, och att hinna återuppta sin roll som förälder. Stöd från socialtjänsten var betydelsefullt i de fall där det uppstått problem med umgänget, exempelvis i sådana fall där barnen inte ville träffa

föräldrarna, eller där föräldrarna kände sig motarbetade av fosterföräldrarna.

När barnet skall flytta hem igen

Även då det gäller föräldrarnas erfarenheter av det stöd som de fått av socialtjänsten då barnen flyttat hem igen finns varierande upplevelser. Några föräldrar har fått ett gott stöd, medan andra är missnöjda med socialtjänstens insatser i samband med barnets hemflyttning.

Den viktigaste formen av stöd är, enligt föräldrarna, hjälp i föräldrarollen och kunskap om vad ett fungerande föräldraskap innebär. Att klara av att återuppta rollen som ”vardagsföräldrar” är inte självklart, utan kan kräva en hel del ansträngning. En bra inskolning kan vara till stor hjälp i sådana situationer. Flera föräldrar uttryckte sin osäkerhet kring föräldraskapet, de kände sig osäkra på om de nu var tillräckligt goda föräldrar för att klara av att på nytt ta ansvar för sina barn på ett bra sätt. Om det gått lång tid mellan det att barnen placerades och hemflyttningen, kan föräldrarna också behöva extra hjälp med att förstå att barnen inte är desamma som de var då de flyttade till fosterhemmet. Barnen har utvecklats under tiden i fosterhemmet, och både barn och föräldrar behöver hjälp att hitta tillbaka till varandra och bygga upp en ny relation.

Det är av stor betydelse att ha någon att tala med, därför är det viktigt att kontakten med socialtjänsten upprätthålls även efter det att placeringen har avslutats. Några föräldrar har upplevt att deras kontakt med socialtjänsten blev alltför gles sedan barnen flyttat tillbaka hem. Även här framhåller föräldrarna att det måste vara socialtjänstens ansvar att se till att kontakten upprätthålls.

Kontakten med socialtjänsten

Vikten av kontinuitet i kontakten med socialtjänsten betonas. Där det har funnits en kontinuitet har också samarbetet i många fall kunnat utvecklas på ett tillfredsställande sätt. Emellertid är det flera föräldrar som har erfarenhet av många byten av socialsekreterare och avbrutna kontakter, vilket har inneburit att samarbetet med socialtjänsten har försvårats.

Återigen påpekar föräldrarna att det måste vara socialtjänstens ansvar att vara en drivande kraft för att samarbetet mellan föräldrar och fosterföräldrar skall kunna fungera.

Ett bra fosterhem – vad är det?

Föräldrarna menar att fosterföräldrarna alltid måste vara inställda på att de barn som de tar emot som fosterbarn skall flytta hem igen, en hemflyttning till föräldrarna skall vara målet med placeringen. Samtidig skall fosterföräldrarna också vara inställda på att barnet kan komma att stanna kvar i fosterhemmet under hela sin uppväxt. Även om barnet återförenas med sina föräldrar, kan det vara viktigt att kontakten med fosterföräldrarna inte avbryts, utan upprätthålls även efter det att placeringen avslutats.

Fosterföräldrarna skall vara öppna för att dela med sig av barnets vardag, och kontinuerligt hålla föräldrarna informerade om vad som händer barnet. Det är också viktigt att som förälder få vara delaktig i både små och stora beslut som skall fattas om barnet under tiden som barnet bor i fosterhemmet. En sådan delaktighet är viktig för att bibehålla föräldraidentiteten. Om det uppstår svårigheter med placeringen, är det viktigt att fosterföräldrarna är öppna för att söka stöd och hjälp.

Att bli förälder på nytt

I diskussionerna framhåller föräldrarna att deras problem, exempelvis med missbruk och/eller psykisk sjukdom, har medfört att det varit svårt för dem att ta ett föräldransvar. De har

inte kunnat utvecklas i sin föräldraroll. Därför är det av stor vikt att föräldrarna får hjälp att lära sig nya föräldrastrategier, att få utbildning och stöd i utvecklandet av ett nytt och bättre föräldraskap. Det finns olika tillvägagångssätt att nå detta mål. Föräldrarna själva efterlyser en bra kontakt med socialtjänsten, så att de har någon att tala med, någon som de också känner förtroende för. Föräldrautbildning är också önskvärd, liksom stödgrupper för föräldrar som befinner sig i samma situation – det vill säga som har sina barn placerade i fosterhem.

Kapitel 4 Metod

Rapportens empiriska material är de fokusgruppsintervjuer som utfördes på Stiftelsen Allmänna Barnhusets gård Sättra Bruk under tre dagar i april 2006. Inbjudna till vistelsen på Sättra Bruk var 13 föräldrar som hade, eller hade haft, sina barn placerade i fosterhem, tre socialarbetare, tre medarbetare från Allmänna Barnhuset, och jag själv. Syftet var att i form av fokusgruppintervjuer inhämta kunskap om föräldrarnas erfarenheter av att deras barn var, eller hade varit, placerade i fosterhem.

Deltagande föräldrar

I gruppdiskussionerna deltog 13 föräldrar – 12 kvinnor och en man. Några av dem hade tidigare deltagit i en föräldragrupp, och två av de socialarbetare som varit gruppleddare i denna grupp deltog också i fokusgrupperna. En förälder deltog tillsammans med ”sin” familjehemssekreterare. Initialt hade de deltagande föräldrarna rekryterats på skilda sätt (se föregående kapitel). Några hade svarat på den annons som Allmänna Barnhuset hade satt in i tidningen Metros Stockholmsupplaga. Andra hade deltagit i föräldragrupper arrangerade av socialtjänsten i deras hemkommuner, och genom dessa föräldragrupper kommit i kontakt med Allmänna Barnhuset.

De 12 kvinnorna och den enda mannen representerar olika åldrar. Den yngsta är i 20-årsåldern, och den äldsta i 50-årsåldern. Alla har de haft olika erfarenheter. Några har haft sina barn i fosterhem under lång tid, andra kortare. En del har haft barnen i samma fosterhem hela tiden, medan andra barn har bytt fosterhem, ibland flera gånger. Några har också erfarenhet av att barnen har gått mellan fosterhem och behandlingshem.

Då resultaten från gruppsamtalen redovisas framträder föräldrarna röster genom citaten. Syftet med dagarna på Sättra Bruk

var att föräldrarnas röster skulle göras hörda, därför används också många citat i texten. Alla föräldrar finns representerade med citat, men några föräldrar förekommer oftare än andra. Det kan bero på att de har en god verbal förmåga och uttrycker sig på ett sätt som tydligt åskådliggör deras erfarenheter. Därför utgör också deras uttalanden goda exempel som illustrerar de teman som behandlades i grupperna. Det kan också bero på att dessa föräldrars erfarenheter varit av den karaktären att de blir särskilt viktiga att lyfta fram i texten. Valet av citat är mitt, och att några föräldrar framträder mer innebär inte att de andra föräldrarnas uttalanden saknar betydelse.

Hur kan urvalet av föräldrar ha påverkat resultatet?

Flera av de föräldrar som deltog i fokusgrupperna hade träffats tidigare. Några hade deltagit i föräldragrupper, andra hade träffats på Sättra Bruk. De flesta föräldrarna hade således berättat sin historia tidigare, och även hört de andra berätta sin historia. Detta förhållande har säkerligen fått betydelse för diskussionerna i fokusgrupperna, till exempel kan det ha bidragit till att klimatet i grupperna varit lugnt och tillåtande, eftersom några föräldrar kände varandra sedan tidigare, och i många fall var bekanta med varandras berättelser.

Emellertid kan det också ha fått till följd att berättelserna kan ha fått en speciell karaktär. Hydén (1997) menar att både intervjuaren – forskare, terapeuter och socialarbetare – och den som intervjuas konstitueras genom samtalet och berättandet. Intervjuaren och den intervjuade samspelar, och bidrar till att berättelsen skapas. De föräldrar som deltog i fokusgrupperna har berättat sin historia vid flera tillfällen, för olika gruppleddare, innan de nu berättade den i ett forskningssammanhang. Berättelsen kan därför tänkas ha antagit en egen form, som skapats i gruppssamtals sammanhang.

Vad som också kan vara en möjlig företeelse i gruppdiskussionerna är att ”berättelsen” har skapats som ett sätt att bearbeta negativa och traumatiska erfarenheter, och/eller erfarenheter där den egna förmågan inte har räckt till, där de handlingar som

utförts har försatt barnen i svåra situationer. Ett sådant behov av att skapa berättelser om positiva erfarenheter kanske inte är lika påtagligt. Därför måste risken för att berättelsernas betonar negativa och problematiska upplevelser tas med i beräkningen då resultaten från fokusgrupperna skall tolkas.

I gruppdiskussionerna deltog också tre socialarbetare. Dessa hade sedan tidigare personliga relationer till föräldrarna, som dels byggts upp genom föräldrarnas deltagande i föräldragrupper, men också genom att socialarbetarna varit (eller fortfarande var) föräldrarnas egna handläggare av familjehemsplaceringen. Närvaron av de tre socialarbetarna i gruppdiskussionerna kan ha fungerat som ett stöd åt föräldrarna, genomläsningen av intervjuerna indikerar att så ofta är fallet. Emellertid kan det också vara så att socialarbetarnas närvaro utgjorde ett hinder för föräldrarna att uttrycka sig fritt. Föräldrarna kan ha känt sig förhindrade att uttrycka kritiska synpunkter av hänsyn till "sina" socialarbetare. Detta förhållande måste också tas med i beräkningen då intervjuerna analyseras.

Det faktum att några av föräldrarna deltagit i föräldragrupper, och även deltagit i den tidigare konferensen på Sättra Bruk hösten 2005, visar att detta är en grupp föräldrar som har en tillit till sig själva och sin egen förmåga och som är tillräckligt trygga för att visa upp sig själva, sina egna problem och tillkortakommanden i en grupp tillsammans med andra människor. Långt ifrån alla föräldrar – med eller utan barn som är placerade i fosterhem – skulle klara av en sådan situation. Som tidigare har nämnts (se kapitel 2 och 3) utgör föräldrar med barn placerade utanför hemmet dessutom en särskilt utsatt och sårbar grupp. Därför finns det många skilda orsaker till att föräldrar med sådana erfarenheter skulle kunna tveka att delta i gruppdiskussioner som rör deras förhållande till sina barn och omständigheterna kring en fosterhemsplacering. Således finns det anledning att förmoda att de föräldrar som deltagit i fokusgrupperna kan vara mera resursstarka än andra föräldrar med barn placerade i fosterhem.

De föräldrar som deltagit i fokusgrupperna är kanske därför inte helt representativa för gruppen "föräldrar med barn i fosterhem". Emellertid har gruppdeltagarna sinsemellan varierande

erfarenheter. Flera har tidigare haft problem med droger och alkohol, och har erfarenhet av hur sådana problem påverkar föräldraskap och parrelationer. Andra har haft problem med sin psykiska och/eller somatiska hälsa, och kan berätta om vilka konsekvenser det har haft för deras förmåga att vara föräldrar. Sammantaget representerar gruppdeltagarna en sådan bred variation av kunskap och erfarenheter, att fokusgruppintervjuerna därför kan sägas tillföra mycket värdefull kunskap om situationen för föräldrar som har sina barn placerade i fosterhem. Föräldrarna har drivits av sin önskan att hjälpa andra i samma situation genom att dela med sig av sina egna erfarenheter.

Fokusgrupper

En fokusgrupp träffas under begränsad tid, vid ett enda tillfälle, och syftet är att inhämta deltagarnas kunskap om ett viss givet område (Wibeck 2000). Fokusgrupper kan användas som enda datainsamlingsmetod, men de kan också användas tillsammans med andra sätt att samla in data i en undersökning (Morgan 1997). Fokusgrupper kan vara lämpliga vid alla stadier av ett forskningsprojekt, men är särskilt användbara när man vill inhämta kunskap om ett område där kunskapen tidigare varit begränsad (Wibeck 2000).

Fokusgruppen kan beskrivas som en typ av gruppintervju, där data samlas in genom gruppinteraktion runt ett ämne som bestämts av forskaren (Morgan 1996). Enligt Wibeck (2000) innefattar ovanstående definition tre viktiga kännetecken:

- Fokusgrupper är en form av *forskningsteknik*, det vill säga en metod som syftar till datainsamling för forskningsändamål.
- Metoden innebär att *data insamlas genom gruppinteraktion*, vilket betyder att informationen erhålles genom interaktiva diskussioner mellan gruppmedlemmarna.
- *Ämnet har bestämts av forskaren*, således är det forskaren som bestämmer vad som skall avhandlas i gruppen, även om det är gruppmedlemmarnas egna åsikter och erfarenheter som diskuteras (Wibeck 2000, s. 23 och 24).

Arbetet med fokusgrupper går rent praktiskt till så att en *samtalsledare* – *moderator* – initierar diskussionerna och introducerar nya aspekter av ämnet. Fokusgruppintervjuer kan vara både *strukturerade* och *ostrukturerade* till sin natur. Strukturerade intervjuer kan vara lämpliga att använda då det är ett känsligt ämne som skall avhandlas. Under strukturerade intervjuer styr moderatorn frågorna, och kontrollerar vilka ämnen som diskuteras. Moderatoren kan också styra själva gruppdynamiken, till exempel genom att se till att alla gruppmedlemmarna får lika stort utrymme. Vid ostrukturerade intervjuer får gruppmedlemmarna i så stor utsträckning som möjligt tala med varandra utan inblandning av moderatorn. En fördel med ostrukturerade intervjuer är den frihet som deltagarna får att själva styra samtalet (Wibeck 2000). En sådan frihet kan medföra att forskaren får information om det som deltagarna själva tycker är viktigt respektive oviktigt, vilket kan medföra att ny och tidigare okänd information erhålles. En kombination av både strukturerade och ostrukturerade intervjuer kan vara att föredraga. I fokusgrupperna med föräldrarna använde vi oss av semi-strukturerade frågor. Vi utgick ifrån fem huvudfrågor (se bilaga 1). Deltagarna fick sedan föra en diskussion om sina egna erfarenheter med utgångspunkt från dessa frågeområden.

Wibeck (2000) har vid en genomgång av litteratur om fokusgrupper funnit att de flesta författare anser att tre grupper är minimum för att kunna genomföra en tillfredsställande analys av intervjuerna. Hur många ytterligare grupper som behövs är beroende av forskningsfrågan. Flera forskare menar att ett lämpligt deltagarantal för en fokusgrupp är *inte färre än fyra och inte fler än sex personer* (ibid.). Stewart och Shamdasani (1990) anser dock att en fokusgrupp kan innefatta 6–12 personer. I de fokusgrupper som genomfördes deltog 6–7 personer i varje grupp. 4–5 av dessa var föräldrar. De två övriga deltagarna var gruppledaren och en socialarbetare.

Fokusgruppens styrka som metod är att den utgör ett effektivt sätt att inhämta kunskap om ett specifikt ämnesområde (Morgan 1997). En fokusgrupp kan också ge deltagarna mera frihet att själva uttrycka sig än en individuell intervju kan göra. Intrycket från de genomförda fokusgrupperna är att viktig infor-

mation genererades genom att föräldrarna samtalade med varandra, jämförde och diskuterade sina egna erfarenheter. Samtalen mellan föräldrarna fördes på ett sådant sätt att gruppledaren mera fungerade som kommentator och initiativtagare till nya frågeområden. På så sätt kan fokusgrupperna sägas vara en metod där deltagarnas egna erfarenheter och egna perspektiv verkligen blir centrala, eftersom deltagarna till viss del själva styr gruppsamtalets inriktning och utveckling.

Transkription och analys

Alla gruppssessionerna spelades, som tidigare nämnts, in på band, och har sedan transkriberats. Vid en genomläsning av transkriptionerna blir det tydligt att samtalet i grupperna har flutit lätt och obehindrat. Alla har fått säga sitt. Gruppdeltagarna kommenterar ofta de andras uttalanden, frågar och jämför med egna erfarenheter.

Syftet med fokusgrupperna var att föräldrarnas röster skulle lyftas fram, och därför redovisas innehållet i gruppssessionerna genom ett stort antal citat. Citaten redovisas ordagrant, med undantag av att uttryck som ”va”, ”alltså” och ”liksom” tagits bort. Alla deltagarnas namn har ändrats. Även detaljer som skulle kunna medföra att det går att identifiera någon av deltagarna har uteslutits ur citaten. De utskrivna intervjuerna har noggrant lästs igenom, och materialet har sedan delat in i olika kategorier, med hjälp av *meningskategorisering* såsom den beskrivs i Kvale (1997).

Avsikten med fokusgrupperna var just att föräldrarnas röster skulle göras hörda. Av den anledningen används citat från fokusgrupperna i stor utsträckning då resultaten redovisas. Föräldrarnas egna röster blir på så sätt en framträdande del i rapporten.

Kapitel 5 Före placeringen

Det första frågeområde som togs upp i fokusgrupperna var hur föräldrarna hade uppfattat tiden före placeringen. Hur hade familjens situation sett ut? Hur uppfattades socialtjänstens insatser? Hade föräldrarna kunnat vara delaktiga i planeringen runt barnens placering?

Delaktighet i placeringen

Några av föräldrarna uppgav att de gavs möjlighet att vara delaktiga i planeringen av barnens placering. De hade känt sig sedda och uppmärksammade av socialtjänsten i de diskussioner som föregick placeringen. Då de berättat om sina problem hade de mött socialarbetare som lyssnat till dem, och som också sökt att ge dem den hjälp de behövde.

Och jag blev väldigt hörsammad... dom såg ju att jag också behövde hjälp och då satte dom oss på samma ställe till att börja med. Så vi fick vara tillsammans. Så dom såg där... ja dom lyssnade och såg att ”nu måste vi göra nånting. Det funkar inte längre.” Så det var en frivillig placering och han är där fortfarande nu då (Elisabeth).

De socialsekreterare Elisabeth sökt hjälp hos hade lyssnat till henne, och förstått att det måste till en förändring av familjens situation. Elisabeth blev till en början placerad i ett jourhem tillsammans med sin son, något hon fann vara en bra lösning för både henne själv och för sonen. Sonen blev sedan placerad i ett fosterhem, där han fortfarande är kvar. Elisabeths erfarenheter av socialtjänstens insatser före och under placeringen är övervägande positiva.

En annan mamma, Anna, berättade hur placeringen föregicks av en familjesituation som kan betecknas som kaotisk. Familjen hade haft svårigheter under en längre tid, och till slut ansåg Anna

att situationen blev ohållbar. Initialt hade det varit svårt för henne att få socialtjänsten att förstå hur allvarliga familjens problem faktiskt var. Anna menar att hon och hennes man hade tappat kontrollen över situationen, och att svårigheterna till slut blev så stora att en placering av barnen i fosterhem blev nödvändig. Då socialtjänsten till slut tog familjen problem på allvar, upplevde Anna att hon blev involverad i den planering som rörde barnens placering. Hennes kunskaper om barnens behov värderades, och hon fick vara med och välja fosterhem.

Det gick bra till alltså helt enkelt för vi hade en underbar socialsekreterare då. Och jag fick ju faktiskt åka och titta på flera familjehem innan jag valde det här (Anna).

Annas beskriver sin relation till den socialsekreterare som hade hand om placeringen som mycket god, och menar att det var därför som planeringen blev så väl genomförd.

När inte problemen tas på allvar

Även andra föräldrar berättar, i likhet med Anna, hur de fick anstränga sig, ibland nästan mer än vad de orkade med, för att få socialtjänsten att verkligen förstå att de inte rådde med att ge sina barn tillräcklig omsorg. Då de förklarade för socialtjänsten att de inte längre tyckte sig klara av att vara föräldrar, i Vanjas fall på grund av psykisk utmattning efter att länge ha haft en svår livssituation, mötte de ofta oförståelse och misstro.

Hade jag suttit i rullstol, hade jag haft nån form av *synlig* skada, då hade dom lyssnat mycket mera... Och där, där tog det så lång tid innan det blev en placering. Och jag vart sjukare utav själva processen hela tiden för att jag fick kämpa och försöka få dom att förstå. Att barnen... jag klarade inte att ha barnen hemma längre ... man kommer till socialen och pratar och talar om "såhär är det!" och "kan ni hjälpa mig med det här?" Varför hör dom inte vad man säger? Alltså dom här orden som kommer ur min mun till dig, dom är mina verkliga ord där jag beskriver min situation. Och en socialhandläggare måste ju handla utifrån vad vi säger! Vad är bristen? Det kan ju inte vara hos mig som berättar vad problemet är alltså (Vanja).

I Vanjas berättelse visas hur socialtjänsten inte tog hennes rop på hjälp på allvar. Under gruppamtalen berättar Vanja vid flera tillfällen om hur svårt det var för henne att få förståelse för att hon inte längre klarade av sitt föräldraskap. Vanja tillhörde inte de föräldrar som hade mera påtagliga problem, som till exempel problem med missbruk. Hennes svårigheter var av den karaktären att de inte var direkt synliga. Därför ifrågasattes hon då hon talade om att hon inte längre klarade av att vara förälder. Av Vanjas uttalanden framgår att det var svårt för socialtjänsten att acceptera att en mamma själv deklarerade att hon inte längre klarade sitt föräldraskap. De hjälpinsatser som erbjöds var inriktade på att stärka Vanjas föräldraskap, inte att avlasta henne från det i en situation där föräldrauppgiften var henne övermäktig.

En annan typ av svårigheter beskrivs i citatet nedan. Barbro berättar om hur hon under lång tid oroade sig för sin flicka, och hur hon länge fick arbeta för att flickan skulle få hjälp. Hon menar hennes försök att söka hjälp för flickan misstänkliggjordes, hon tycker att hennes ansträngningar medförde att hon sågs som en ”besvärlig mamma”.

Det här att vara ett föremål, och då menar jag verkligen ”föremål för en utredning” där jag tycker också... det är väldigt lätt att bli bedömd av andra människor... man har liksom inte tittat på baksidan. Det är ungefär som när solen skiner på ett moln så glömmar man bort att det finns faktiskt en baksida av molnet eller på alla dom här små flikarna på molnet och det har varit jättejobbigt. För jag känner att jag har blivit väldigt hårt bedömd... av socialtjänsten då som... jag har blivit ”rigid mamma”, istället för att man kanske hade lyssnat lite mer på mig. /.../ Så det... det har varit jättejobbigt. Men jävligt nyttigt alltså. Det måste jag ju säga men... det är inte roligt att känna sig kränkt, det är det inte (Barbro).

I gruppintervjun berättar Barbro om hur hennes oro för flickan inte togs på allvar, hon sågs som överbeskyddande och ”besvärlig”. Citatet visar också hur Barbros upplevelse av att vara ”föremål för utredning” och få sitt omdöme som förälder ifrågasatt också var en svår erfarenhet. Hon tyckte inte att hennes kunskap som förälder värderades, vilket hon upplevde som kränkande.

När placeringen forceras

För några mödrar hade erfarenheterna varit helt annorlunda. De hade inte själva initierat placeringen, och delade inte socialtjänstens bedömning. Två mammor, Jenny och Sonja, berättar om att planeringen gick för fort för att de skulle hinna fatta vad som hände, eller hinna fundera över om det hade funnits alternativ till en placering i fosterhem – båda mammorna hade önskat sig en placering tillsammans med barnen för att försöka finna lösningar på sina problem. Sonja gör följande reflektion:

Med mig, där det har varit då droger med i bilden.../.../ där har dom ju varit dösnabba att bara sno ungen och sen skita i föräldern liksom. Det må... det spelar ingen roll varför man går med på det här. Jag har heller aldrig fått nåt alternativ... alltså om jag skulle vilja gå in på ett behandlingshem där det fanns barn så man kunde åka både mor och barn och såna här saker. Det har ju inte hänt. Så den dialogen har aldrig funnits och det hoppet eller... som kanske skulle ha varit en bra motivation för mig att lägga av kanske, eller så. Utan ”bort med morsan, ta barnet till vilket pris som helst” (Sonja).

I Sonjas fall innebar placeringen att hon kände sig överkörd. Hon upplevde ingen delaktighet i planeringen eller i diskussionen om möjliga alternativ. Sonja hade önskat mera delaktighet i processen då hennes barn placerades. Hon efterlyser också en möjlighet att kunna se vilka alternativ som kan stå till buds – kanske en placering där både föräldrar och barn kan vara tillsammans hade varit möjlig att genomföra?

Även Jenny berättar om hur hon upplevde att placeringen av barnen gjordes alltför snabbt efter ett omedelbart omhändertagande.

Det var bra med mönstret som det såg ut hemma, att det bröts. Vi behövde komma ifrån varann. Jag behövde distansen. Jag behövde tänka efter: ”vad är det jag håller på med?” liksom. Absolut. Men man hade kunnat göra en tillfällig fosterhemsplacering... nån sa att det finns jourhem, eller att dom hade fått vara hos mormor och morfar en tid för att sen komma till mig och att vi tillsammans hade kunnat vara i en mor-barn-placering på behandlingshemmet. Det gjorde man inte (Jenny).

Liksom Sonja hade Jenny önskat att planeringen hade kunnat göras under lugnare former, och att hon själv varit mera involverad i placeringen av barnen. Jenny säger upprepade gånger i gruppsamtalen att hon tycker att hon själv på många sätt var en bra förälder, med god kunskap om sina barn. Hon menar att den kunskapen kunde ha tillvaratagits på ett bättre sätt än vad som blev fallet då barnen omhändertogs. Jenny inser att placeringen var nödvändig, men hon hade önskat att socialarbetarna och hon tillsammans hade kunnat se om andra alternativ varit möjliga.

Som en anledning till att placeringen ibland kan gå för fort, utan att ett ordentligt samarbete med föräldrarna kan etableras, nämns föräldrarnas rädsla för att vända sig till socialtjänsten och be om hjälp.

Men jag kan tänka lite så också att... man ber inte soc om hjälp i första taget. Man gör det inte förrän det har gått för långt. Alltså när man verkligen känner att det är kris. Så kan jag känna att... det går för långt innan man ber om hjälp. Dom kan se det på dagis och dom kan se det i förskolan fast man själv går inte och ber om hjälp. Och det gör ju risken större att då blir det en akutplacering (Elisabeth).

Att visa upp en svår situation, där föräldrarna kan känna att de inte har lyckats ge barnen den goda vård och omsorg som de önskat, kan vara ett stort steg att ta. Ett fungerande samarbete mellan socialtjänst och föräldrar kan medföra att insatser sätts in i ett tidigare skede, så att akuta placeringar kan undvikas.

Krisreaktioner vid separationen från barnen

Flera föräldrar berättar om starka känslomässiga reaktioner vid separationen från barnen. Då de skilts från barnen har de känt förtvivlan, desperation, skuld, maktlöshet och osäkerhet. I några fall visar föräldrarnas uttalanden att deras starka känslor inte erkändes, och ibland inte heller tilläts, av socialarbetarna. Så här berättar Jenny om vad som hände då hon skulle följa med barnen till fosterfamiljen efter att de hade blivit omedelbart omhändertagna:

Och jag var ju trasig och jag var slut och jag var färdig som människa, som mamma men det var ju underbart att få träffa dom här barnen igen i den här Maxitaxin som kom upprullandes. Min lilla sitter i barnstol i bilen och liksom ”åh åh! Mamma!” så, så jag bara kopplar loss han och tar honom i famnen liksom. Och då vet jag att den här socialsekreteraren, hon vände sig mot mig, så spände hon ögonen i mig och så sa hon ”du vet Jenny, du vet vad vi har sagt. Du ska inte gråta framför barnen!” Och all den sorgen och all den trasigheten där jag var liksom (Jenny).

Liknande erfarenheter har Bengt, som var den enda pappan i fokusgrupperna. Då Bengt berättar om sitt familjeliv före det att barnen placerades, beskriver han sig själv som den som hade huvudansvaret för barnen. Även om tiden före placeringen hade varit turbulent och fylld av svårigheter, kände han sig djupt engagerad i barnens välbefinnande. Så här berättar Bengt om hur han själv upplevde separationen från barnen:

Jag kommer ihåg ...direkt efter att dom vart omhändertagna sen när man skulle släppa dom alltså det var... usch, det var vidrigt. Man grät hela tiden. Det var... ja det var fruktansvärt /.../ Så det... och då tittade ju dom här kärringarna från soc på mig då och tyckte väl att jag... ja, jag som var så hemsk hur kunde jag visa såna känslor alltså? Det stämde ju inte. Då vart dom ju nästan förbannade på mig istället. Nej. Usch (Bengt).

Både Jennys och Bengts uttalande visar att känslor, som kan betraktas som adekvata reaktioner på den krissituation som föräldrarna upplevde då de skildes från barnen, verkar uppfattas som störande moment, som något som inte bör visas upp.

Flera föräldrar beskriver också hur deras krisreaktioner i form av utbrott av förtvivlan, ilska och ogenomtänkta uttalanden kommit att utgöra en del av den utredning som skedde i samband med placeringen. Föräldrarna uppfattade detta som negativt, eftersom de själva menade att de vid de tillfällen som de träffat socialarbetarna varit så upprörda och förvirrade att de inte var ”sig själva”. De menade att deras reaktioner vid sådana tillfällen gav en orättvis bild, som medförde att de i utredningen kom att framstå som aggressiva, opålitliga och rent av farliga. Så här säger Berit:

Jag tycker inte socialen arbetar ”snällt” på nåt sätt för dom tar fram alla nackdelar man har som människa. ”Jaha, den här gången var du arg och ilsken och du har hotat med att mörda oss och tänker du begå självmord för du har sagt att du ska göra det?” Och liksom alla såna saker kommer fram nu. Man kan ju säga allting när man är arg. Man säger mycket dumt då (Berit).

Reaktionen på den kris det innebar för föräldrarna att skiljas från barnen kunde också medföra att de hamnade i ett slags psykiskt ”limbo”, där de inte var riktigt närvarande, inte till fullo medvetna om vad som skedde. De menar då att de egentligen inte själva varit i skick att fatta några beslut, än mindre förstå konsekvenserna av de besluten, men att de ändå bemötts som om de varit kapabla att tänka klart och rationellt.

Sonja påpekar att i sådana situationer, där föräldrarna är så känslomässigt instabila på grund av krisreaktioner i samband med omhändertagandet, är det av särskilt stor vikt att socialtjänsten kan förstå och hantera krisreaktionerna.

Men vi är i ”känslomässig affekt” så att säga. Då är vi ju inte vid våra sinnens fulla bruk. Men då ska ju socialtjänstefolket vara dom som är vid ”sina sinnens fulla bruk” och kan handskas med det här och även ha en förståelse över att vi är ledsna och att vi kanske inte kan.../.../ och att vi agerar utifrån skammen helt enkelt (Sonja).

Gunilla är på många sätt nöjd med placeringen av sina barn, hon har fått mycket stöd och hjälp, men ändå visar hennes uttalanden att hon många gånger känt sig som om hon bara ”följt med” i händelserna. Beslut har fattats, och hon har drivits med i skeendet utan att själv egentligen ha förstått vad som hände.

Man hamnar ju i kris som förälder när man släpper ifrån sig sitt barn. Det är ju som att mista armen på nåt vis. Och jag kände hela tiden att jag bara sa ”ja och amen” till allting. ”Går detta bra nu tror du? Hur mår du?” – ”Jo tack, det är allt bra” och såhär och det kom aldrig från... det kom kanske efter några år riktigt att jag förstod vad jag hade gjort och saknaden och... och den här uppoffringen som jag hade gjort. /.../ Och jag tror inte att man är i skick när man lämnar ifrån sig sitt barn vare sig det är frivilligt eller inte så tror jag inte man är i det psykiska skicket så man riktigt kan ta åt sig vad det är som håller på att hända. Utan man behöver någon slags krisbearbetning med någon samtalspartner (Gunilla).

Då Gunillas barn placerades var hon själv i så dålig psykisk kon-
dition att hon inte orkade förstå konsekvenserna av att barnen
placerades i fosterhem. Inte heller Gunilla tycker att hennes
reaktioner på den kris det innebar att separera från barnen – ”det
är som att mista armen” – uppmärksammades. Gunilla efterlyser
mera personligt stöd i den sårbara situation som hon befann sig i
vid separationen från barnen.

Svårigheter att bearbeta krisreaktioner kan också vara koppla-
de till att föräldrarna vid tillfället för placeringen själva varit i
dåligt skick, både psykiskt och fysiskt. De har inte alltid orkat
med att begära hjälp, eller att göra något åt sin situation. På
liknande sätt som i citatet ovan, där Gunilla ger uttryck för ett
behov av ”krisbearbetning”, skulle de haft nytta av någon att tala
med, någon som var till för dem, som också kunde ha en bättre
överblick över deras totala livssituation än vad de själva tyckte
att de hade.

I gruppdiskussionerna handlade samtalen många gånger om
känslan av att vara värdelös, en oduglig förälder. Denna känsla
var också kopplad till den krissituation som föräldrarna upplevde
då barnen flyttade till fosterhemmet. Vanja påpekar att denna
känsla av att vara en usel förälder är lätt att lägga på sig själv.
Utifrån sin egen erfarenhet fann hon att hennes socialsekreterare
inte hade förstått hur starkt Vanja nedvärderade sig själv som
förälder, och inte heller uppfattat hur plågsamt det var för henne
att ha en sådan negativ självbild. I diskussionerna framhåller
föräldrarna att det är viktigt att deras handläggare blir medvetna
om hur lätt det är att känna sig som en inkompetent förälder i de
fall där föräldraförmågan inte har räckt till för att ge barnen
tillräckligt god omsorg, och hur viktig det är att socialtjänsten
uppfattar sådana känslor av att vara en dålig förälder och ger
föräldrarna adekvat stöd i den situationen.

Bengt påpekar att det kan vara en stor skillnad på hur man
framstår som person i placeringens inledande skede, och längre
fram, då besluten fattats, och det finns möjlighet att få en
överblick över situationen.

Och sen är det ju också en bild som dom får göra om. För den
första tiden som det är väldigt rörigt och stökigt när man träffas
och om de då ska sig bilda en uppfattning om hur en person är, då

blir den helt fel alltså. För sen när man börjar på att landa, då blir man en helt annan person när man kan ta det lite lugnt och agera som man brukar göra. Så det är en bild som man får göra om hela tiden (Bengt).

För Bengt blir det viktigt att uppfattningen om honom som förälder inte låses fast i de reaktioner som han visade i början av placeringen. Risken finns att omdömet om hans föräldraförmåga ständigt utgår från de reaktioner han visade då han var som mest upprörd och ledsen. Han vill att han också skall kunna uppfattas som den person han egentligen är, då den första turbulenta tiden är över, och han kan återfinna en bättre föräldraförmåga.

Att bli sedd och förstådd

Gunilla berättar om hur det var för henne då barnen placerades. Hon tyckte att hon fick mycket stöd, och mycket positiv feedback på sitt beslut att låta barnen flytta till fosterhem då hennes egen psykiska hälsa sviktade. För Gunilla blev det faktiskt så att hon tyckte att hon fick *för mycket* stöd just kring detta beslut. Gunilla fann att personalen på den avdelning där hon var intagen, och även socialtjänsten, gjorde hennes beslut till någon form av heroisk insats, där hon hade satt sina barns behov i första rummet. I förstone fann Gunilla att det kändes bra att vara en heroisk mamma, men så småningom tyckte hon att hennes egna sorgereaktioner inte blev uppmärksammade i all positiv bekräftelse som hon fick. Gunilla hade önskat att någon kunnat lyssna på hennes reaktioner på ett mera förutsättningslöst sätt. Hon kände att hon själv kom ”i kläm”.

Och sen handlar det också om resurser. Barnet kräver jättemycket, familjehemmet kräver jättemycket och så mamman kommer alltid i kläm då. Mamman eller pappan (Gunilla).

Gunilla påpekar hur viktigt det är att socialtjänsten får ökad kunskap om just föräldrarnas krisreaktioner, och de uttryck dessa kan komma att ta sig.

Vi är så duktiga att arbeta med krismönstret i alla andra sammanhang men jag tror att det glöms bort hur jobbigt det är att... även hur sjuk och dålig och hur mycket man missbrukar och så, så är det så fruktansvärt. Det är ju som navelsträngen klipps av för alltid när man precis står i den situationen. Man vet ingenting alltså. Barnet bara hämtas i stort sett och så sitter man där på sjukhuset och tänker ”nu har jag inga barn när jag kommer hem” (Gunilla) .

Gunillas uttalande ger en tydlig bild av hur en förälder kan övermannas av känslor av utsatthet och övergivenhet vid separationen från barnen. Sådana reaktioner kan ur ett föräldraperspektiv framstå som lätta att förstå och leva sig in i. Ändå berättar Gunilla om hur hon tyckte att hennes känslor av förtvivlan inte uppmärksammades.

Varför uppmärksammas inte föräldrarnas krisreaktioner?

I de diskussioner som fördes om tiden före placeringen blev det tydligt att föräldrarnas krisreaktioner i samband med separationen från barnen i många fall inte uppmärksammades. Då föräldrarna tillfrågades om vad de själva trodde kunde vara en möjlig orsak, så svarade de att det troligtvis har sin grund i den stigmatisering det innebär att inte kunna ta hand om sina barn. Det är en skam att inte klara av sitt föräldraskap, och den skammen häftar vid föräldrarna.

Vi är ju lite syndabockar så vi kommer ju långt ner på listan (Bengt).

Föräldrarna i gruppen menade också att socialtjänsten var så fokuserad på barnen och barnens behov, att de därför inte kunde se föräldrarnas situation. Föräldrarnas förhållanden sågs som frikopplade från barnens, vilket ju kan tyckas i sig vara en märklig konstruktion. ”Nu pratar vi inte om dig, nu pratar vi om barnen” var uttalanden som föräldrarna menade att de fått höra i diskussionerna med socialtjänsten.

Då några av föräldrarna berättar om det bemötande de fick inför placeringen, har deras intryck också varit att det förhållan-

det att de har missbrukat, och på så sätt gjort fel prioriteringar, skall ”bestraffas”.

Missbrukar man till exempel och kan inte klara av sina barn, då finns det ett strafftänkande i det (Bengt).

Detta är inget som klart har uttalats, utan det är en attityd av strafftänkande som några föräldrar själva uppfattat att de har mött i kontakten med socialtjänsten. Att inte ta sitt föräldrans ansvar på grund av missbruksproblem innebär en stigmatisering där avvikelsen från det ansvarsfulla föräldraskapet också förtjänar att bestraffas.

Nu fick jag skylla mig själv i min uselhet. Och här skulle det ta väldigt lång tid innan jag skulle få tillbaka några barn över huvud taget (Jenny).

Jenny berättar om hur hon kände att hon fick ”skylla sig själv” för att barnen togs ifrån henne. Hon hade valt missbruket framför barnen, och då var situationen därmed också hennes eget fel – hon hade avvikit från ett accepterat föräldraskap, och fick då också ta konsekvenserna av det beteendet.

Lättnad då barnen placeras

Ett par mödrar uttrycker att de känt en stor lättnad då barnen blev omhändertagna. De hade känt att situationen blev mer och mer ohållbar, och då någon annan hjälpte dem att ta ansvar för barnen kändes det som om en börda lyftes av deras axlar. En av mödrarna, Anna, hade då under lång tid haft stora problem med sina yngre barn, familjesituationen hade länge varit kaotisk. Att barnen placerades såg hon som en lättnad, som att hon äntligen fick hjälp att lösa en hopplös situation. På liknande sätt som andra föräldrar, beskriver hon att hon då barnen omhändertogs var så utmattad att hon egentligen inte minns så mycket av vad som verkligen hände.

Ja för jag... jag kände bara ”gud vad skönt att nån annan kan ta över ansvaret nu för nu orkar inte jag mer”. Så långt hade det gått helt enkelt (Anna).

Båda de mödrar som uttrycker sådana känslor av lättnad hade befunnit sig i situationer där ansvaret för barnen hade blivit dem övermäktigt. Båda mödrarnas uttalanden visar också att de mötts med förståelse från socialtjänsten. Deras bedömning av sin förmåga att vara föräldrar har inte ifrågasatts, de har fått den hjälp de efterfrågade. Separationen från barnen kändes därför inte som något negativt i den akuta situationen, det var först senare, då de kunnat hämta krafter och få ett bättre utgångsläge, som de var i stånd att förstå separationens konsekvenser.

Förhållandet till den andre föräldern

Endast en av föräldrarna levde tillsammans med barnets andra förälder vid tiden för placeringen i fosterhem. Flera av dem berättar om hur ensamma de har varit under den påfrestande och kritiska tid då barnen placerades utom hemmet. Den andre föräldern (i alla fall utom ett – fadern) beskrevs som oengagerad, som missnöjd och kritisk.

Och jag hade ju inget som helst stöd av hennes pappa utan han menade ju på att ”det var ju inte konstigt att hon skar sig eftersom jag var en så dålig mamma”. Och då kände jag att skulle det hända nånting så skulle jag få stå med det här själv (Barbro).

Några föräldrar berättar om att den andre föräldern klagat över att ha varit oinformerad, men menar att den andre föräldern inte heller sökt att få någon information. Genomgående uttrycker föräldrarna frustration och besvikelse över att den andre föräldern inte varit engagerad. De har känt sig ensamma och övergivna. En del av mödrarna har levt med män som missbrukar, och som även i några fall misshandlat dem. I de fall där männen missbrukar kan mödrarna lägga en del av skulden till att barnen omhändertogs på fäderna och deras missbruksproblem. Omhändertagandet av barnen ses som en konsekvens av männens missbruk och deras egen fysiska och psykiska utmattning, som blev en följd av att leva med en missbrukande partner.

Den bild som de intervjuade föräldrarna ger kan säkerligen vara färgad av konflikter och missämja i samband med separa-

tionen. De frågor som ställdes i fokusgrupperna var inte i någon del inriktade på frågor om den andre föräldern och hans/hennes engagemang i barnen, före, under och/eller efter det att barnen flyttat till fosterhem. Emellertid ger gruppintervjuerna ett intryck av att den andre föräldern till stor del varit frånvarande i alla stadier av fosterhemsplaceringen. Alla mödrarna – och den enda fadern – berättar om hur de själva tagit ansvar för umgänget med barnen under placeringstiden, och om hur de själva fått arbeta för hemflyttning av barnen, i de fall en sådan har varit aktuell. Det är de själva som hållit kontakten med fosterföräldrar och socialtjänst, den andre föräldern har inte varit lika engagerad.

I ett av Sonjas uttalanden visas hur hon känner att hon själv och andra mödrar tagit på sig skulden och skammen över att inte vara tillräckligt bra föräldrar, medan fäderna är mera perifera;

Farsorna finns ju inte nånstans heller, utan det ligger... skammen har vi tagit på oss. Den är ju total. Och skulden och så (Sonja),

Både Sonja och flera andra mödrar i grupperna återkommer ofta till den förtärande känslan av att vara en dålig mor. Det uppfattas som ytterligt stigmatiserande att inte ha klarat av sitt moderskap på ett adekvat sätt.

Uppfattningar om socialtjänstens bedömningar

I gruppdiskussionerna diskuterade föräldrarna ofta sinsemellan och gjorde jämförelser mellan sina inbördes upplevelser. Ett sådant exempel på ett ämne som togs upp av föräldrarna själva var på vilka grunder socialtjänsten grundade sina bedömningar av barnens behov, av föräldrarnas förmåga och av vilka kriterier som skulle gälla för en placering av barnet. I de diskussionerna visade föräldrarnas uttalanden att socialtjänstens bedömningar varierade, och att det inte alltid framgick klart på vilka grunder som bedömningarna gjordes. Socialtjänstens argumentation kunde uppfattas som vag och otydlig.

Berit, som tillhör dem som har övervägande negativa erfarenheter av socialtjänstens insatser, berättade om hur hon själv, efter att ha haft sina egna barn placerade i fosterhem, blev tillfrågad om hon ville ställa upp som fosterförälder åt sitt eget barnbarn. Då Berit under den tid hennes egna barn varit placerade känt sig nedvärderad och ifrågasatt som mor, upplevde hon denna förfrågan som märklig. Socialarbetarna framhöll i sin argumentation att *släktskapet* var så viktigt, och att Berit därför borde acceptera att bli fosterförälder. Emellertid tackade Berit nej, eftersom hon hade att hennes föräldraförmåga tidigare ifrågasatts och bedömts vara otillräcklig.

Ja, men dom har utklassat mig som mamma, då dög jag inte. Varför skall jag duga nu? (Berit).

Berit kunde inte förstå hur hennes föräldraförmåga kunde bedömas så olika av samma socialtjänst. Socialarbetarnas argumentation framstod för henne som beroende av situationen och inte av barnets behov.

Pia hade andra upplevelser av bedömningarna. Hon hade flera släktingar som erbjudit sig att vara fosterföräldrar åt hennes barn. Dock fann socialtjänsten att detta inte skulle vara ett bra alternativ för en placering av barnen. Argumenten som framfördes var då att barnen skulle komma för nära, och att det skulle uppstå lojalitetskonflikter mellan Pia och släktingarna. Pia uppfattade inte att släktingarnas förmåga som fosterföräldrar var avgörande för bedömningen. Inte heller i detta fallet kunde Pia helt förstå logiken i argumentationen.

Sammanfattning

Föräldrarna som deltog i fokusgrupperna ger olika bilder av upplevelsen av delaktighet före placeringen. Några har känt sig respekterade, förstådda och delaktiga i alla skeden av placeringen. En sådan positiv inledning av placeringen har i många fall bidragit till en fortsatt positiv inställning från alla parter. Andra har fått kämpa för att bli hörda och för att få sina egna upplevelser erkända. I vissa fall har deras omdöme som föräldrar

ifrågasatts, deras kunskap har inte värderats. Det finns också föräldrar som har känt sig överkörda. De tycker inte att det har funnits en dialog med socialtjänsten där de har kunnat diskutera för- och nackdelar med placeringen, eller resonera om möjliga alternativ till en placering i fosterhem för barnen.

Uppenbart är också att föräldrarnas krisreaktioner i samband med placeringen inte alltid har uppmärksammats. Aggressivitet och förtvivlan vid separationen från barnen kan ha setts som tecken på svaghet och dåligt föräldraskap, och i vissa fall kommit att utgöra en del av den negativa bedömningen av föräldraförmågan. Föräldrarna kan också berätta om att deras känslor av förlust och övergivenhet inte beaktats, och de har därmed inte heller fått det stöd som de ansett sig behöva.

Några föräldrar har också känt sig ensamma under planeringen av placeringen. Kontakten med den andre föräldern har i många fall varit komplicerad och destruktiv. De har själva fått ta ansvar för kontakterna med socialtjänsten och fosterhemmet, utan att kunna räkna med något stöd från den andre föräldern.

I vissa fall hade föräldrarna uppfattat socialtjänstens bedömningar som otydliga, inkonsekventa och svåra att förstå.

Föräldrarnas synpunkter:

- Det är av stor betydelse att den handläggande socialsekreteraren verkligen tar sig tid att lyssna förutsättningslöst på vad föräldern själv berättar om familjens situation.
- Det är viktigt att föräldrarnas egen definition av problemet tas på allvar.
- Föräldern har unika kunskaper om barnet och om sin egen föräldraförmåga. Det är viktigt att denna kunskap tas tillvara och respekteras.
- Föräldrarna vill känna sig involverade och delaktiga i planeringen. Vilka placeringsalternativ kan finnas? Socialsekreterare och föräldrar bör arbeta tillsammans för att finna det alternativ som passar barn och föräldrar bäst.
- Föräldrarna berättar ofta om starka krisreaktioner vid separationen från barnen. De är betydelsefullt att sådana kris-

reaktioner bemöts adekvat, och inte ses som ytterligare bevis på otillräcklig föräldraförmåga.

- Föräldrarna kan i många fall känna sig underlägsna och ”misslyckade”. Sådana underlägsenhets känslor kan förhindra föräldrarna att agera. Socialsekreterarna bör vara medvetna om detta, och inte tolka föräldrarnas beteende som passivitet och brist på engagemang.

Kapitel 6 Samarbete med socialtjänst och fosterföräldrar

Då barnen placeras i fosterhem innebär det att ansvaret för barnen delas mellan tre parter: föräldrar, fosterföräldrar och socialtjänst. Hur samarbetet utvecklats mellan dessa tre parter kan vara avgörande för hur placeringen utfaller och därmed också få en stor betydelse för placerade barns situation och deras möjlighet att utvecklas väl. I detta kapitel redovisas föräldrarnas uppfattningar om samarbetet med socialtjänsten och med fosterföräldrar.

Samarbete med socialtjänsten

Kontinuitet i kontakten

Kontinuitet säger jag bara. Och det kämpar jag för nu. Därför att jag har två A4 ark med bara handläggare. /.../ Fast å andra sidan är det många år i och för sig. Men när man har suttit och berättat och tömt sin historia för en person så ska jag göra det för ytterligare... när... i mitt fall när det är fråga om trauman så handlar det ju om att man får återuppleva, vilket gjorde att man blir sämre och sämre. Men man gjorde det ju för man ville ha hjälp med barnen. Så det där med kontinuitet, och sen att framför allt kunna vidarebefordra, det är ju ibland också det svåraste (Vanja).

I de uttalanden som handlar om samarbetet med socialtjänsten betonas vikten av att det finns en kontinuitet i kontakten. Det är viktigt att ha någon som känner till förhållandena, som går att lita på, och som man inte behöver upprepa sin historia för varje gång. Vanjas uttalande visar att just upprepningen av historien kan bli ett problem i sig. De svåra minnena kommer tillbaka varje gång historien återberättas, och själva upprepningen kan komma att utgöra ett hinder för att gå vidare i livet. Vanja

berättar längre fram i gruppdiskussionen hur hon nu har en kontaktperson som har funnits med en längre tid, och som hon känner att hon kan lita på, vilket har varit mycket betydelsefullt. Vanja nämner flera gånger sin kontaktperson som en stödjande och viktig faktor i livet, relationen mellan henne och kontaktpersonen har byggt på en långvarig kontakt där Vanja känt sig trygg och vågat berätta om sina problem, och också om sina önskemål och förslag.

Att ha en person från socialtjänsten som är införstådd och bekant med de förhållanden som råder upplevs som en trygghet, en grund för att kunna fatta viktiga beslut om framtiden. Så här säger Leyla:

Men den viktigaste saken var att det fanns en person från soc /.../ Dom hjälper mig, jag var delaktig i alla saker. Och dom informerade mig. Det var mycket trygghet för mig så att jag känner att det är lättare för mig att bestämma ”ja, det är bra för henne”. /.../ Det är jätteviktigt att man från socialen har någon som ger tryggheten med oss föräldrar (Leyla).

Betydelsen av kontinuitet i kontakterna med socialtjänsten betonas av flera föräldrar. Då kontakterna mellan föräldrar och socialsekreterarna varit kontinuerliga, har ett förtroendefullt och respektfullt förhållande i många fall utvecklats. Föräldrarna påpekade hur viktigt det var att ha kontakt med någon som kände till deras situation. Det upplevdes som mycket negativt att vara tvungen att vid upprepade tillfällen berätta om den uppkomna situationen, om svårigheter och problem. Detta var också ett ämne som diskuterades under konferensen 2005. Även under dessa diskussioner framhöll de deltagande föräldrarna betydelsen av att få möjlighet till kontinuitet i kontakten med socialtjänsten (Moore 2005).

I uttalandena från fokusgrupperna framfördes åsikten att det ofta fanns en kontinuitet i kontakten fram till dess att barnet placerades, men att den sedan bröts efter placeringen, då den i många fall hade behövts som bäst. Pia betonar i gruppintervjun hur betydelsefull det är att föräldern fortfarande ses som en viktig person även efter att placeringen är gjord, men att det inte alltid blir så:

Liksom, dom vill börja med placeringen, bli av med den här arbetsbelastningen och sen glömmar man av mamma och pappa. ”Nu har vi gjort en placering, nu är vi av med jobbet.” Och sen återkommer man inte till mamma och pappa (Pia).

Pias uttalande visar på en känsla av att ha uppfattats som en ”arbetsbelastning” – ett ärende som skall klaras av, och att hon hamnade ur socialsekreterarnas fokus då placeringen var avslutad.

Flera föräldrar berättar om hur ensamma och övergivna de hade känt sig då utredningen var avslutad och placeringen ett faktum. Föräldrarna betonar att de istället hade behövt extra mycket uppmärksamhet under den sårbara tiden efter separationen från barnen. Både i fokusgrupperna, och under konferensen 2005 (Moore 2005) framhåller föräldrarna att de under den tiden själva inte hade varit starka nog att bidra till att en fungerande och stödjande kontakt med socialtjänsten upprätthållits. Föräldrarnas gemensamma åsikt är att det måste vara socialtjänstens ansvar att se till att de får tillgång till adekvat utformat stöd under den kritiska perioden efter det att deras barn blivit placerade.

Positiva erfarenheter

Positiva erfarenheter kan uttryckas i de fall där föräldrarna har känt att de respekterats och fått gehör för sina egna synpunkter. För Vanja har en diskussionsgrupp för föräldrar inneburit ett sådant tillfälle till ett utvecklande möte på en mera jämlik nivå, där hon inte kände sig vara i underläge.

Och det bemötandet jag fick då när vi sitter i samma... på samma nivå alltså precis som vi gör här, jag är inte i underläge, det har en sån oerhörd betydelse. Visserligen är det jag själv som skapar upplevelsen om underläge. Det ligger ju hos mig själv. Men den blir ju på ett helt annat plan när vi sitter under samma förutsättningar. /.../För då kan man också börja tänka klart vilket hindrar en när man inte känner att man inte är på samma nivå. I alla fall för mig (Vanja).

Vanjas uttalande visar hur betydelsefullt det är med ett respektfullt bemötande från socialtjänstens sida. Av Vanjas uttalande kan också utläsas ytterligare en viktig sak, som också berörs på olika sätt i den tidigare och i den fortsatta texten. Vanja säger nämligen att ”då kan man också börja tänka klart”. Det är en viktig information som Vanja ger i det uttalandet. I gruppdiskussionerna har föräldrarna åtskilliga gånger berättat om hur underlägsenhetskänslorna gör att de inte vågar berätta, och att de inte vågar eller förmår framföra sin egen syn på barnens förhållanden, eller på placeringens utformning. Detta förhållande kan komma att utgöra en försvårande faktor. Om inte föräldrarna vågar framföra sina egna åsikter och sina egna uppfattningar, är risken stor för missförstånd och konflikter. Sådana missförstånd skulle kanske kunna undvikas i stor utsträckning, om föräldrarna kände att det fanns utrymme och tillåtelse för dem att på ett jämlikt plan tryggt kunna uttrycka sina egna åsikter.

Trots att Bengt berättat om övervägande negativa erfarenheter av samarbetet, tycker han ändå att det periodvis har funnits goda inslag i förhållandet mellan honom och socialtjänsten.

Man måste förstå även dom som jobbar på soc att dom har det inte så lätt och jag har i vissa lägen även berömt dom. Så jag menar... jag vet inte om det har vart nån baktanke med det egentligen, men att det blir ju lättare att samarbeta om man... om dom får några goda ord också. /.../ Och inte bara skäller på dom. Det var som jag sa vid nåt tillfälle att ”ni är ju vana vid att... att folk skäller på er jämt, så ni är väl inte vana vid att få beröm”. Så då såg man ju att det vart en... en rätt kraftig reaktion (Bengt).

Då Bengt reflekterar över samarbetet med socialtjänsten kan han inta en form av ”metaposition” där han ser socialtjänstens uppgift i ett större sammanhang än bara sitt eget fall. I denna position kan han se de svårigheter som även familjehemssekreterarna och socialsekreterarna kan hamna i, och inse att även dessa kan behöva positiv förstärkning för att klara av sitt arbete.

Negativa erfarenheter

Alltså när jag är nykter och drogfri och sådär, då har jag en viss... då är jag bra. På alla sätt och vis tycker jag /.../ men liksom... nej, men det hjälper inte ändå i hierarkin gentemot socialtjänsten (Sonja).

Samarbetet med socialtjänsten är viktigt, men kan också upplevas som svårt att åstadkomma, i den utsatta situation som många föräldrar upplever sig befinna sig i. Det är lätt att, liksom Sonja, känna sig i underläge. Sonja menar att hon, genom sitt ifrågasatta föräldraskap, hamnat långt nere i "hierarkin". Från den positionen blir det sedan svårt att hävda sina egna ståndpunkter.

Då barnen blir placerade i fosterhem, kan det från föräldrarnas sida upplevas som en stor ansträngning att få till stånd ett fungerande samarbete.

Det är mycket som krävs av en. Även om man mår jättedåligt så måste man ändå försöka och jämkä och vara till lags och försöka att förstå alla hur dom tänker och menar alltså. Det är... det är inte lätt (Bengt).

Svårigheterna grundar sig dels på att Bengt och socialsekreterarna haft vitt skilda uppfattningar om placeringen, men också på att han själv befann sig i en svår personlig krissituation då barnen placerades. Han hade därför svårt att handla rationellt, och att tänka på framtida konsekvenser för sig själv och för barnen. Bengt framhåller att han inte tyckte att han mötte någon förståelse för den djupa kris han befann sig i (detta tema tas även upp i kapitel 5). För Bengt innebar det bristfälliga samarbetet med socialtjänsten också en försämrad kontakt med fosterföräldrarna. Bengts uppfattning är att den negativa bild som han tycker att socialtjänsten har av honom också förmedlades till fosterföräldrarna, vilket medförde ett bristande samarbete även med dessa.

Den kontakten var ju socialsekreteraren som förstörde. Hon pratade illa om mig alltså. Att jag var nån... nån värsting och allt möjligt då så att... dom trodde väl på henne då och sen fick ju jag

det här emot mig. Det gick inte att samarbeta över huvud taget. Jag var helkörd (Bengt).

Gruppdeltagarnas negativa erfarenheter av samarbete kan ibland snarare vara avsaknaden av ett sådant. Så här säger Pia och Kerstin, då de tillsammans diskuterar hur samarbetet med socialtjänsten fungerade:

Kerstin: För mig känns inte det här riktigt relevant. Samarbete? Vad var det? Det fanns ju inget.

Pia: Ja så känner jag också. Det fanns inget samarbete. Man ville inte samarbeta. Och fosterhemsföräldrarna behövde inte samarbeta för det ingick inte i deras avtal.

Kerstin berättar vid upprepade tillfällen hur hon, trots god verbal förmåga, inte tyckt att hon någonsin lyckats åstadkomma en fungerande kontakt mellan henne själv och hennes man å ena sidan, och socialtjänsten å den andra. Vid en genomläsning av Kerstins uttalanden framträder en bild där hon och hennes man som föräldrar haft andra versioner av händelseförloppet, andra förslag till åtgärder och andra uppfattningar om åtgärdernas verkningar, än vad socialtjänsten har haft. Här har samarbetet varit minimalt, och avsaknaden av samarbete har varit en synnerligen negativ erfarenhet för Kerstin.

Berit berättar i gruppdiskussionen hur hon inte tyckt att hon alls fått vara delaktig i beslut som fattats kring henne och hennes barn. Hon har känt sig överkörd och illa behandlad. De negativa känslorna har gjort att hon haft svårt att samarbeta med socialtjänsten, de har medfört att hon heller inte kunnat ta emot ”goda” försök att samarbeta.

Jo men jag har ju fortfarande såna där... vad ska jag säga? Inte hatkänslor men jag är bitter till förbenelse alltså. Det går inte över. Därför jag tycker dom har behandlat mig så illa så jag kan inte släppa taget och gå vidare och ta till mig det som är bra (Berit).

I Berits fall har de negativa känslorna blivit bestående, och Berit kan själv uppleva dem som ett hinder för att faktiskt ta emot det positiva som också ingått i socialtjänstens arbete.

Samarbete med fosterföräldrar

Det går ju inte att förvänta sig så mycket när man inte vet så mycket om varandra som respektive biologförälder och fosterhemsförälder. Vi vet inte så mycket om varandra. Och det gör ju att jag vet inte den andres värderingar. De vet inte mina värderingar. Och det är ju egentligen grunden för barnens uppväxt (Vanja).

För att samarbetet mellan föräldrar och fosterföräldrar skall kunna fungera på ett sätt som blir bra för alla inblandade är det av stor vikt att fosterföräldrarna blir informerade om föräldrarnas förhållanden, och hur dessa har påverkat barnet. Vanja påpekar vid flera tillfällen under gruppdiskussionerna hur viktigt det är med sådan information för att samarbetet skall kunna fungera så bra som möjligt

Ja, många vet inte vad psykisk ohälsa är... det är ett brett område. Men om man ska förstå barnet så är det ju bra om man vet vad föräldrarna... ”var kommer barnet ifrån?” För att dom ska kunna hantera barnet och föräldern, eller föräldrarna då (Vanja).

Vanja är tydlig med att framhålla att detta bör vara socialsekreterarens uppgift att förmedla sådan information i de fall där inte föräldern förmår göra det själv. Det är socialsekreteraren som själv bör ha en sådan kontakt med föräldern att hon/han sedan kan informera fosterföräldrarna – om inte föräldern själv sköter informationen.

Sonja påpekar under gruppdiskussionen att hon tycker att det föreligger ett otydligt förhållande vad beträffar fosterföräldrars skyldighet att samarbeta; Det är upp till fosterföräldrarnas goda vilja om ett samarbete skall komma till stånd eller inte. Sonja menar att detta förhållande har ett samband med att fosterföräldrarnas uppdrag i grunden är otydligt formulerat. Ingår ett samarbete i fosterföräldrauppdraget, eller gör det inte det?

Alltså enligt lag och såna här saker som inte blir tydliggjort i fosterhemsfamiljens uppdrag. Att dom inte ska behöva ställa upp på dom här mötena och sånt som man vill, utan det ska ligga på deras goda vilja. Men har dom ingen lust, då är det okej. Så där behövs det ju en lagändring eller alltså att ni ändrar /.../ hur ser uppdraget ut och vad ingår i deras skyldigheter? /.../ Och där samarbete ska

vara ett måste. Ingå! Att dom ska vara beredda... alltså dom ska veta vad det är dom ställer upp på när dom tar emot det här barnet. Det är en besvärlig förälder... "besvärlig" så. Men det ska dom också vara medvetna om också så dom kan säga nej eller ja (Sonja).

Sonja framhåller i sitt uttalande att information om samarbetet, och om kontakten med föräldrarna initialt är en viktig information att ge fosterföräldrarna, så att "de kan säga nej eller ja", det vill säga tacka nej till uppdraget om de inte tror sig om att också involvera en "besvärlig" förälder i fosterföräldrauppdraget.

Gott samarbete

Elisabeth: Alltså jag har den bästa familjen man kan ha brukar jag säga. Nej jag har absolut inga problem med den familjen som jag har nu.

Intervjuare: Tror du det är nånting kring det som du såhär kan peka på så att andra som inte har dina erfarenheter skulle förstå det?

Elisabeth: Samarbete. Samarbete. Rent samarbete. Vi har ett samarbete där dom inte går över huvudet på mig helt enkelt. Jag är ju fortfarande vårdnadshavare för Anders och dom kan inte bestämma grejer över mitt huvud. Då gör dom fel. Och det tror jag är väldigt viktigt att komma ihåg att föräldrar... biologiska föräldrar som fortfarande har vårdnaden över sina barn, står fortfarande högst. /.../ Och att man pratar om... om barnet har problem, och att jag ska kunna ta kritik från dom om dom anser att jag gör nåt fel och jag ska kunna ge dom kritik om jag... alltså just hela samarbetet att man... att det funkar.

I citatet ovan berättar Elisabeth om sin nuvarande fosterfamilj och det goda samarbete som de har. Att det finns ett fungerande samarbete har varit avgörande för hur Elisabeth har uppfattat placeringen. Även om hennes son är placerad i fosterhem, så känner hon fortfarande att det är hon som är vårdnadshavare, och att hennes föräldrafunktion inte har upphört. Hon delar föräldraskapet med fosterföräldrarna, de kan sinsemellan både ta och ge kritik.

Flera föräldrar har erfarenhet av att gott samarbete med fosterföräldrarna. De tycker att barnen har haft det bra i foster-

familjen, och de har själva känt sig accepterade. I citatet nedan förklarar Pia vad hon tycker behövs för att samarbetet skall fungera bra:

Alltså jag tror ju att... det viktigaste, att få igång det här arbetet, det är att socialen är tydlig. Att ”det här är ditt uppdrag”. Att det står... att man måste vara tydlig när man ger ett fosterhemsuppdrag att ”det här barnet är bara för en tid hos dig”. Det är en del (Pia).

Pia betonar också hur viktigt det är att fosterföräldrarna får handledning under den tid de har barnet. Pia är kritisk till socialtjänsten som hon tycker inte alltid ger fosterföräldrarna det stöd som de behöver för att klara av sitt uppdrag.

Att bygga upp ett samarbete på föräldrarnas villkor

Även om fosterföräldrarna haft de bästa intentioner och varmt välkomnat föräldrarna är det inte alltid som föräldrarna har förmått att acceptera en inbjudan och besöka fosterhemmet. Det har känts för svårt och för tungt att ta steget in i fosterfamiljen, och exempelvis delta i gemensamma aktiviteter. Så här berättar Vanja om sin inledande kontakt med fosterfamiljen efter det att hennes son hade placerats:

Han (fosterpappan, min anm.) har hela tiden propagerat: ”Kom nu till helgen! Vi ska grilla!” Alltså dom är en ganska stor familj. Och jag klarar inte detta. Det är också en såndär sak som jag pratade med min kontaktperson om, att det hade varit bättre om det... om jag hade vågat föreslå att ”nä men kan inte bara jag och mamman och Gustav (sonen, min anm.) träffas?” till exempel i början. Att bygga långsamt. Det är för stort för mig att komma in i hela deras familj och sitta och grilla och ha kul när inte jag känner så. /.../Men dom var ju jättegoda, dom hade ju goda motiv! Det är ju inte det... Men alltså att långsamt komma närmare den här familjen, och då hellre med mamman än med pappan till exempel i det här fallet då /.../ Därför att det är ju svårt att knyta de här första ... kontakterna med de nya föräldrarna (Vanja).

Vanjas uttalande visar att det inte alltid kan kännas självklart att besöka fosterfamiljen, även om de har en god vilja att bjuda in

till kontakt. Vanja påpekar att för henne hade det varit enklare att starta ett samarbete försiktigt och på sina egna villkor.

Diskussionerna mellan föräldrarna gav i många fall exempel på helt olika uppfattningar. Jennys erfarenheter skiljer sig från Vanjas. Jenny hade gärna fått en inbjudan, och hade gärna kommit på stora grillfester, helst med hela familjen. Emellertid kom aldrig någon sådan inbjudan, Jenny kände sig aldrig välkommen i fosterfamiljen:

Jag fick ju aldrig nån sån inbjudan. För jag hade ju gillat det å andra sidan. Jag hade tyckt det var jättetrevligt om dom hade sagt såhär "du... kom här med tjocka släkten. Ta med dig mormor och morfar och kusinerna och kom ni också och grilla!" liksom. Aldrig nåt! /.../ Aldrig att jag ens blev bjuden på middag /.../Två timmars resväg dit, satt fyra timmar i huset, två timmars resväg hem utan en kopp kaffe! Jag var liksom inte bjuden på nånting alls där (Jenny).

Jenny beskriver vid flera tillfällen under gruppssamtalet hur ovälkommen hon kände sig då hon besökte fosterhemmet. Känslan av att inte vara välkommen skapade också en osäkerhet hos Jenny, det blev inte bara svårt att relatera till fosterföräldrarna under besöket, det blev också svårt att känna sig naturlig tillsammans med barnen. Att inte bli bjuden eller välkomnad på något annat sätt skapade hos Jenny en känsla av att fosterföräldrarna egentligen inte ville att hon skulle vara där.

Både Vanja och Jenny efterfrågar mera engagemang från fosterföräldrarnas sida, för att informera dem om barnens vardagliga liv, och även för att bjuda in dem till allehanda aktiviteter som skulle kunna medföra att de blev mera delaktiga i barnens vardagsliv.

Negativa erfarenheter av samarbete med fosterfamiljen

I kapitlets inledande avsnitt beskrivs hur Bengt finner att samarbetet med fosterföräldrarna påverkades negativt av den bild socialtjänsten förmedlade av honom. I diskussionen om samarbetet med fosterföräldrarna berättar Bengt om hur han tycker att barnen blev lidande av det bristande samarbetet med fosterföräldrarna.

Och sen... mådde barnen jättedåligt av det. För det är ju en jätteviktig bit det där att det fungerar mellan familjehemsföräldrarna då och sen... och dom biologiska föräldrarna för barnens del. Att det funkar alltså. Då känner dom sig ju trygga då. Och ser dom att vi står och käftar med varann eller nånting sånt här, det är... det funkar inte. Jag kan ju säga det att när jag skulle hämta barnen så... det var ju bara att ta dom ute på trappen alltså. Jag fick ju inte komma in i deras hus över huvud taget. Så under två år lite drygt så var jag aldrig inne i barnens rum (Bengt).

Bengts beskrivning av samarbetet med fosterföräldrarna visar en bild av en låst situation, där Bengt som förälder inte ens är välkommen in i fosterföräldrarnas hus. Oavsett vad som föregått ett sådant förhållande är det lätt att instämma i Bengts bedömning om att detta inte var bra för barnen. Ett sådant bristfälligt samarbete mellan föräldrar och fosterföräldrar kan medföra att placerade barn hamnar i en mycket besvärlig situation. I Bengts fall kom aldrig samarbetet att fungera, missämjan mellan far och fosterföräldrar blev bara värre under de år som gick, och till slut omplacerades barnen. När Bengt berättar om hur han, hans fru och deras barn hade det före omhändertagandet ger han en bild av en familj i kris, med stora problem. Bengt är mycket medveten om att den tiden inte var bra för barnen, men han känner också en sorg över att vistelsen i fosterhemmet inte heller blev positiv och läkande för hans barn, att de inte fick en möjlighet att återhämta sig efter den svåra tid som föregick omhändertagandet.

Samarbetet fungerar – om det sker på fosterföräldrarnas villkor

Och jag tror att mina fosterföräldrar... dom tyckte säkert jag var jättesamarbetsvillig och jättebra och det var ju för att jag löd./.../ Jag gjorde det som dom sa åt mig att göra för att på det sättet få tillbaka mina barn så fort som möjligt (Jenny).

Flera föräldrar förmedlar en känsla av att de hela tiden var tvungna att inta ett förhållningssätt där de höll med, visade sig samarbetsvilliga och inte sade emot. Huvudsakligen berodde ett

sådant förhållningssätt på att föräldrarna inte tyckte sig våga ”utmana” fosterföräldrar och socialtjänst, eftersom de då var rädda för att möta sanktioner, till exempel i form av minskad kontakt med barnen.

Föräldrarna kan berätta om att de inte vågar ställa krav, och när de gör det så märker de genast att det inte uppskattas av fosterföräldrarna.

Krav ställer jag ju inte./.../ Och det hör jag att det passar inte heller. Har jag gått lite liksom och tänjt på gränserna så backar dom ju inte alltså utan dom går emot direkt. Så det är dom som bestämmer. Det är det (Gunilla).

I föräldrarnas berättelser kan det i sådana fall framträda en bild av att samarbetet är beroende av en tydlig balans mellan föräldrar och fosterföräldrar, som ytterst kan sägas grunda sig i den ojämlika relationen mellan dem. Samarbetet fungerar bra så länge som balansen upprätthålls, och fosterföräldrarna är de som sätter agendan, men om balansen rubbas och föräldrarna ställer krav, så äventyras också samarbetet.

Sonja har både goda och dåliga erfarenheter av samarbetet med fosterföräldrarna under den tid hennes två barn har varit placerade. En iakttagelse som Sonja tycker sig ha gjort är att samarbetet fungerade så länge som hon själv befann sig i underläge.

Alltså jag... jag fick växa, jag skulle vara nykter och drogfri och liksom och hela det här, men jag fick inte växa över hennes huvud och komma liksom med egna synpunkter och egna önskemål sådär. Då var det liksom ”-stick!”(Sonja).

Sonjas uppfattning var att då hon själv blev nykter och drogfri, och därmed också starkare, kom fostermodern att uppfatta henne mera som en konkurrerande förälder, och förhållandet mellan dem försämrades. Enligt Sonjas beskrivning förutsatte ett gott samarbete med fostermamman också en asymmetrisk relation, där positionerna var klara – Sonja var den förälder som på grund av sitt missbruk inte hade klarat av sitt föräldraskap och därmed också betraktades som en inkompetent förälder. Fostermamman däremot var den kompetenta och ansvarsfulla för-

äldern. Det är de kompetenta föräldrarna som har rätt att fatta beslut, inte de inkompetenta. Situationen förändrades då Sonja inte längre var en missbrukande förälder, utan också kunde betraktas som ”kompetent”. Enligt Sonjas uppfattning kom hon då att inta en konkurrerande föräldraposition, och hon kände sig därmed som om hon inkräktade på fostermammans föräldra-revir.

Att befinna sig i underläge

Flera av mödrarna talar i gruppintervjuerna om hur de känt sig underkända som mödrar, och om hur de också känt sig underlägsna i kontakten med fosterföräldrarna. Även i de fall där mödrarna tycker att samarbetet har fungerat väl, kan de ändå känna sig underlägsna och osäkra.

Men jag har ju känt mig i underläge hela tiden men det /.../ det ligger mycket på mig också att man har den här skammen och skulden och tycker att man är en dålig mamma som inte har klarat av det här då (Gunilla).

Vissa mödrar kan ge tydliga exempel där de har hamnat i underläge, medan det i andra uttalanden handlar om mera subtila signaler från fosterföräldrarna. Tyngden av att vara ”en dålig mamma” väger tungt, och försvårar möjligheterna till ett jämlikt förhållande till fosterföräldrarna.

Vanja, som i gruppdiskussionerna är en mycket verbal och välformulerad person, berättar om hur svårt hon har att säga vad hon tycker då hon träffar fosterföräldrarna. Sedan barnen placerades har hon själv fått hjälp på olika sätt, och hennes psykiska hälsa har förbättrats. Emellertid finner hon det fortfarande svårt att formulera sig då hon skall träffa fosterföräldrarna och diskutera deras samarbete.

Och det händer när jag hamnar i underläge mot föräldrarna, alltså dom här fosterhemsföräldrarna. Då kan inte jag prata (Vanja).

Sådana känslor av underlägsenhet är inte bara besvärande för föräldrarna, de kan också medföra att föräldrarna inte tycker sig

ha möjlighet att föra fram information som kan vara viktig, eller komma med förslag som skulle kunna innebära förbättringar för både dem själva och deras barn. På så sätt kan underlägshetskänslorna även utgöra ett hinder för en fungerande kommunikation mellan föräldrar och fosterföräldrar, på liknande sätt som de också kan försvåra föräldrarnas kommunikation med socialtjänsten (vilket beskrevs i föregående avsnitt).

I detta sammanhang kan det vara av intresse att påpeka att den enda pappan i fokusgrupperna inte uttrycker några sådana känslor av underlägshet. Tvärtom kan han känna att han har bättre kunskap och är bättre informerad än fosterföräldrarna, vilket medförde att han tvärtom kunde känna sig överlägsen i relationen till dessa.

När fosterföräldrarna får problem att klara av sin uppgift

I fokusgrupperna finns exempel på att samarbetet med fosterföräldrarna initialt beskrivs som mycket bra och tillfredsställande. Föräldrarna har varit nöjda med placeringen, och beskriver familjen som en ”kanonfamilj”. Efter hand dyker emellertid problemen upp. Någon förälder berättar om att de tycker att fosterföräldrarnas attityd till barnen förändrats, de har blivit strängare och ”hårdare”, barnen ringer hem och klagar. I sådana fall kan det kanske vara så att barnens tidigare ”familjekultur” inte överensstämmer med den som finns i fosterhemmet, och att barnen efter hand finner detta problematiskt.

Emellertid kan det också vara så att barnen har problem av olika slag som medför att fosterföräldrarna får svårt att klara av sin uppgift. Som tidigare nämnts (se kapitel 2 och 3) är ett av fosterföräldrarnas motiv för att ta på sig uppdraget att de vill använda sin föräldrakompetens och sin förmåga att ge omsorg på ett sätt som blir till nytta för de barn som de tar emot. I de fall där barnen har sådana beteendeproblem, eller andra former av svårigheter, att det blir svårt att utöva föräldrauppgiften, kan fosterföräldrarna få svårt att känna sig som de goda föräldrar som de vill vara. I sådana fall kan det uppstå en problematisk situation i fosterhemmet (Höjer 2001). I gruppdiskussionerna

beskriver Vanja just en sådan situation, där det uppstod problem kring olika sätt att hantera hennes pojkes svårigheter.

Och i det kan det ju uppenbarligen bli en besvikelse av att inte klara av barnet därför att dom har ju helt andra kanske, värderingar och vet inte så mycket hur det här barnet.... vad det har med sig genetiskt och miljömässigt. Och då kan det uppstå en... förväntan av att hjälpa... det blir nästan en besvikelse därför det går inte som man har tänkt med den fostran som man själv är van att ge, om man nu har ett barn tidigare då som i den här familjen. Det kan jag uppleva nu i den familjen där Gustav är. Därför Gustav har ju... han har koncentrationsproblem bland annat. Det skulle motas bort med hårdare regler och så vidare. Om man har det som ett biologiskt fel, då kan man ju inte göra det. Det här är ju också en svår bit att... hur ska man samarbeta med familjehemsföräldrarna om just barnets problematik? Och dom inte vill ta till sig det utan tror på sitt sätt. Det tycker jag är svårt (Vanja).

Vanja beskriver på ett mycket nyanserat och insiktsfullt sätt hur hon förstår att fosterföräldrarna kan känna sig misslyckade då inte deras sätt att "fostra" fungerar för hennes son. Vanja berättar om hur hennes son Gustav alltid har haft koncentrationssvårigheter som har medfört att han glömt sina kläder, glömt sina läxor, inte passar tider. I fosterhemmet blir detta ett problem. Fosterföräldrarna vill lyckas med sin uppgift, och i den uppgiften ingår att hjälpa Gustav att ta med sina kläder hem, komma ihåg vad han hade i läxa, och passa sina tider. När detta inte fungerar känner de sig misslyckade, och försöker nå sitt mål genom att straffa Gustav. Vanja menar att hon har försökt att prata med fosterföräldrarna om detta, men att de inte riktigt vill lyssna på henne. Situationen bekymrar Vanja, eftersom hon ser att hennes son far illa av att inte känna sig accepterad som han är, utan att han hela tiden känner att han behöver ändra på sig.

För Vanja, Gustav och fosterföräldrarna innebär ovan beskrivna förhållande ett påtagligt problem, som får en negativ påverkan för dem alla. Vid flera tillfällen under gruppintervjuerna beskriver Vanja, i likhet med andra föräldrar, att hon inte riktigt vågar hävda sina egna ståndpunkter inför fosterföräldrarna, eftersom hon känner sig misslyckad som förälder, och därmed också känner sig underlägsen fosterföräldrarna. I detta fallet medför en sådan känsla att Vanja inte heller når fram med

viktig information om sonen, som fosterföräldrarna själva kunde haft nytta av.

Att samarbeta även med det utökade nätverket

I fosterföräldrauppdraget ingår inte bara att samarbeta med föräldrarna, utan också att kunna öppna sitt hem även för barnets utökade nätverk – för mormor och morfar, farmor och farfar, och även med andra släktingar eller viktiga personer i barnets nätverk. Även detta ingick i gruppdeltagarnas samtal då samarbetet diskuterades.

När dom får sitt uppdrag så är det hela familjen dom tar emot. Man tar inte bara emot ett barn, man tar emot en hel familj. Dom ska inte kunna neka mormor och morfar och farmor och farfar att komma och hälsa på som dom gör oftast. /.../ Och just att dom vågar sätta... att dom inte har såna här exakta linjer. Det är okej att bjuda in morfar till fotbollsmatchen. Och det är okej att dom står där och hejar också (Pia).

Således kan det vara viktigt att även information om möjligt samarbete med placerade barns utökade nätverk också ges till fosterföräldrarna innan de fattar beslut om att ta på sig uppdraget.

Samarbete mellan alla tre parterna – föräldrar, fosterföräldrar och socialtjänst

Under gruppdiskussionerna ställdes också frågan hur samarbetet har fungerat mellan alla de tre iblandade parterna – föräldrar, fosterföräldrar och socialtjänst. Föräldrarna hade här olika slags erfarenheter. Av diskussionerna framgick att samarbetet mellan alla de inblandade parterna inte alltid varit helt enkelt. Föräldrarna hade ibland erfarenheter av att socialtjänst och fosterföräldrar inte hade samma syn på placeringens förutsättningar.

Det tog lång tid innan det gick åt samma håll, drog åt samma håll. Samarbetet var ju noll från början (Vanja).

I Vanjas fall blev samarbetet efter hand bättre, och fungerade till slut tämligen väl, även om ett sådant välfungerande samarbete hade krävt stora ansträngningar. Vanja har ett gott samarbete med sin familjehemssekreterare, men denna är även fosterföräldrarnas kontaktperson. Vanja menar att det medför att hon ibland hamnar i en klämd förhandlingsposition mellan Vanja och fosterföräldrarna, och att det kan medföra att hennes handlingsutrymme minskar.

Bengt berättar om olika budskap från socialsekreterare och från fosterföräldrar. Han beskriver ett komplicerat och otydligt samarbetsförhållande där socialtjänst och fosterföräldrar inte gav samma budskap, och skyllde på varandra i de fall där det uppstod konflikter.

För mig var det ju så att samarbetet blev med socialen och familjehemmet och det var ganska speciellt alltså för dom... dom skyllde på varann hela tiden och kringkastade varann /.../ Så det vart väldigt konstigt alltihopa. Så ibland när jag pratade med familjehemmet då skällde ju hon i familjehemmet på socialsekreteraren och tyckte att han var helt bäng i bollen alltså. Det sa hon till mig då. Och det vet jag inte om hon sa för att få medhåll av mig så att jag höll mig ju ganska lugn i dom lägena. Jag sa varken det eller det. /.../ Och sen då från socialens sida att även dom... ”ja men det har dom missuppfattat i familjehemmet. Så har inte jag sagt.” Så det var väldigt mycket strul däremellan (Bengt).

Tydlighet, öppenhet, respekt och en god vilja är vad föräldrarna efterfrågar i samarbetet mellan dem själva, socialtjänsten och fosterföräldrarna. I de fall samarbetet har fungerat, har också dessa ingredienser funnit med.

Bengt har själv förslag på hur samarbetet skulle kunna förbättras.

Och det är ju mycket det här också att man ska ju inte hålla på och leta alla fel utan istället se möjligheterna som finns. Det är ju det som jag har vart utsatt för alltså att det var bara fel på mig. Allt jag gjorde var fel alltså. Om jag sa nånting och ungarna var jobbiga eller nånting, ”ja det är pappas fel”. Ja det var jag. Det var jag som hade sett till så att ungarna var i den konditionen. Allt skulle dom skylla på mig. Så att om dom då hade försökt samarbeta lite och hitta möjligheter istället, då hade vi ju kunnat komma ganska långt (Bengt).

Bengt menar att om samarbetet hade utgått från ett annat perspektiv, där man sett mera till hans möjligheter än till hans brister, så hade det funnits betydligt bättre förutsättningar för att samarbetet också hade blivit mera fruktbart.

Sammanfattning

I många fall beskrivs samarbetet med socialtjänsten som väl-fungerande, eller åtminstone acceptabelt. En kontinuerlig kontakt är av stor vikt för att samarbetet skall fungera väl. Ständiga byten av socialsekreterare upplevs som en försvårande faktor för att ett samarbete skall kunna byggas upp. Några föräldrar har känt sig ifrågasatta och även negativt bedömda av socialtjänsten.

För att samarbetet med fosterföräldrarna skall bli så bra som möjligt, betonar föräldrarna värdet av att fosterföräldrarna får adekvat information om barn och föräldrar innan barnet place-ras, samt att de även får tydlig information om vad fosterför-äldrauppdraget omfattar. Föräldrarna påpekar att fosterföräld-rarna måste vara medvetna om att uppdraget även innehåller samarbete och kontinuerlig kontakt med placerade barns för-äldrar, och även med det utökade nätverket.

Trots att samarbetet i de flesta fall beskrivs som godtagbart, finns det hos många föräldrar en genomgående känsla av under-lägsenhet gentemot fosterföräldrarna. Denna underlägsenhets-känsla kan medföra att föräldrarna inte vågar eller förmår fram-föra sina egna åsikter, och att de ibland underlåter att lämna information om egna och/eller barnens förhållanden av rädsla för att uppfattas som krävande eller besvärliga. Att föräldrarna på så sätt inte vågar lämna viktig information om sina barn kan ses som ett problematiskt förhållande, som i vissa fall faktiskt kan innebära att barnets situation i fosterhemmet påverkas negativt.

Några föräldrar har erfarenhet av att samarbetet med foster-föräldrarna har fungerat väl så länge som det asymmetriska förhållandet mellan dem varit tydligt och oförändrat. Dessa föräldrar menar att då de har förbättrat sina förhållanden, och därmed också kunna ge en bättre föräldraomsorg, så har de

upplevt att fosterföräldrarna sett dem som konkurrenter om föräldraskapet, och samarbetet mellan föräldrar och fosterföräldrar har gnisslat.

Föräldrarnas synpunkter:

Samarbete med socialtjänsten

- Kontinuitet i kontakten med socialtjänsten är viktig. Det upplevs som hindrande att träffa olika tjänstemän, och vara tvungen att upprepa sin historia om och om igen. Även efter det att barnet blivit placerat är det viktigt att det finns en kontinuitet, att de socialsekreterare som har kunskap om utredningen och om placeringen av barnet även finns med under den tid som barnet är placerat.
- En stark och bärande relation med handläggande socialsekreterare är av stor betydelse. En sådan relation kan bidra till att föräldrarna känner sig accepterade. På så sätt kan de känslor av underlägsenhet undvikas, och föräldrarna vågar framföra egna åsikter, och visa upp sin egen kunskap och sitt engagemang.

Samarbete med fosterföräldrarna

- Information till fosterföräldrarna om barns och föräldrars tidigare förhållanden är en betydelsefull förutsättning för ett gott samarbete mellan föräldrar och fosterföräldrar.
- Ett kontinuerligt samarbete underlättas av att föräldrarna fortfarande ses som föräldrar. Det är viktigt att föräldrarna fortfarande blir tillfrågade i angelägenheter som rör barnen.
- Att känna sig inbjuden och välkommen i fosterhemmet är också betydelsefullt.
- Det är svårt att komma ifrån att relationen mellan föräldrar och fosterföräldrar är ojämlik. Här behövs hjälp och stöd från socialtjänsten till båda parter, för att kunna hantera den ojämlika situationen.
- Det är viktigt att fosterföräldrarna kan se det som är positivt hos föräldrarna, och inte enbart fokuserar på problem och tillkortakommanden.

Kapitel 7 Vad händer då barnen är placerade?

Hur blir det då barnen har flyttat till fosterhemmet? Hur påverkas föräldrarollen? Hur utformas umgänget med barnen under tiden då de är placerade i fosterhemmet? I detta kapitel redovisas gruppdeltagarnas skilda erfarenheter av att ha sina barn placerade i fosterhem.

Att vara förälder på avstånd

Att ha sina barn placerade i fosterhem innebär både att föräldraskapet utövas på avstånd och att det delas med fosterföräldrarna. Gruppdeltagarna har haft skiftande upplevelser och erfarenheter av ett sådant föräldraskap.

Ett motsägelsefullt föräldraskap

Då barnen placeras i fosterhem har föräldrarna i många fall uppfattat att anledningen till placeringen är att de själva inte har kunnat ge barnen tillräckligt god omsorg. Trots att deras föräldraförmåga på så sätt bedömts vara otillräcklig, tycker flera föräldrar att de fortfarande setts som ansvariga för kontakten med barnen och för barnens välbefinnande under den tid de är placerade i fosterhemmet. Sonja framhåller i gruppdiskussionen hur motsägelsefull hon själv fann sin situation vara under den tid då hennes barn var fosterhemsplacerade.

Sonja: Nej det är också en sak som jag har varit förbannad på många gånger att... för dom tar ifrån en ansvaret och sen samtidigt så är det... ligger nästan allting på mig ändå. ”Du är inte värdig som förälder” men samtidigt så är...

I: Så ska du ta ansvar?

Sonja: Ja jag ska slåss som en idiot och ta reda på och skicka efter...

Sonja, som under perioder också varit fråntagen vårdnaden om sina barn, menar att hon trots att hon inte sågs som en lämplig förälder ändå fann sig ha ett ansvar för vad som hände barnen under placeringen. Sonja beskriver det som att hon formellt var fråntagen ansvaret för barnen, men att hon samtidigt fortfarande sågs som ansvarig. För Sonja kändes denna situation som motsägelsefull. Hon ansåg sig vara bedömd som en "ovärdig" förälder, men samtidigt skulle hon själv hålla sig informerad om vad som hände barnen, och ta ansvar för olika kontakter som gällde barnens välbefinnande.

Konkurrens om föräldraskapet

I en del uttalanden finns exempel på att föräldrar och fosterföräldrar kan sägas ha intagit konkurrerande positioner gentemot barnen, och detta har medfört konflikter mellan föräldrar och fosterföräldrar. En sådan anledning till konflikt kan handla om vad barnen skall kalla fosterföräldrarna. Jenny berättar i nedanstående citat om vad som hände då hennes tre pojkar hade varit en tid i fosterhemmet:

Sen tog det två månader, sen ringde fostermamman till mig och frågade om det var okej om barnen började kalla dom för "mamma" och "pappa". Ett ungt par var det också. Dom var mycket yngre än mig. "Om det var okej att dom kallade dom... för det skulle bli mycket lättare för dom att förklara i skolan och sånt där". Ja det var helt sjukt. Och jag vart sådär "Nej! Nej! Aldrig." – "Ja men, det är inget svårare problem, det är bara liksom att man tappar 'foster', 'fostermamma' och 'fosterpappa'. För pojkarnas skull..." Och jag bara "Aldrig i livet!" (Jenny).

För Jenny var det otänkbart att hennes pojkar skulle kalla fosterföräldrarna för "mamma" och "pappa". Det var hon som var barnens mamma, och hon kunde inte tänka sig att de skulle säga "mamma" till någon annan än henne själv. Jenny hörde till de föräldrar som återförenats med sina barn. Hon hade alltid haft återföreningen som ett mål, och därför var det också viktigt för henne att det var hon som fortsatte att vara barnens mamma, ingen annan. Jenny menar under gruppdiskussionen att foster-

föräldrarna och hon själv hade olika mål. Hennes uppfattning är att fosterföräldrarnas mål var att barnen skulle stanna kvar i fosterhemmet, medan Jenny hela tiden var inriktad på att barnen skulle flytta hem igen.

Även Sofia berättar om en påtaglig konkurrens om föräldraskapet. Hennes son är placerad hos hennes egen mamma, och Sofia återkommer till de ständiga konflikter som uppstår kring föräldraskapet. Hon känner sig ofta utmanövrerad och underkänd, och tycker att hon hela tiden måste kämpa för att bli erkänd som fullvärdig mamma åt sonen. Sofia anser att det för hennes del hade varit lättare att ha sonen placerade i ett neutralt familjehem, där det inte funnits några tidigare familjeband.

Hade det varit ett neutralt familjehem då hade jag kunnat, sen när jag orkade, gått och tagit tillbaka mitt barn och säga "tack för hjälpen, ni har gjort ett jättebra jobb men nu vill jag ha min son tillbaka" men så kan ju inte jag göra här (Sofia).

Sofia återkommer flera gånger i gruppdiskussionerna till hur hon tycker att placeringen hos hennes mamma har komplicerat förhållandet både till mamman och till hennes lille son.

Sonja påpekar att det lätt kan uppstå konkurrens mellan föräldrar och fosterföräldrar, särskilt i de fall där inte socialtjänsten varit tydlig med att målet med en placering skall var återförening. Citatet nedan är en del av en sekvens där Sonja berättar om hur hon resonerat kring ett av sina barns fortsatta placering i fosterhemmet. Sonja hade haft tankar om att flickan skulle flytta hem igen, men ändrat sig, då hon såg hur viktigt det var för henne att ha kvar sitt sociala nätverk, som fanns i den kommun där fosterföräldrarna bodde. I de diskussioner som följde tyckte Sonja att det var hon själv, och inte fosterföräldrarna, som hade barnets bästa för ögonen, vilket gjorde henne upprörd.

När jag blir förbannad då tänker jag "okej dom har tagit min vårdad alltså vårdnaden av mitt barn och utger sig för att vara bättre än jag i föräldrarollen". Det är vad dom säger till mig och så sitter jag där och ser och jag får liksom nypa mig själv /.../ och jag är missbrukare och allt vad det medför sig men jag är ganska sund och är en förbaskat bra mamma och har sunda reaktioner och åsikter och tankebanor och så jag är ju inte bäng i huvudet. Men jag

kan tycka att det känns som att ”herre gud är det sant det här som pågår?!” Alltså jag ser saker och får inte gehör för det. Och alltså jag känner mig mycket friskare än vad dom är i föräldrarollen.

I det fortsatta samtalet framhåller Sonja att hon tycker att det är socialtjänstens uppgift att arbeta med gemensamma möten och verka för en öppenhet mellan föräldrar och fosterföräldrar. Sonja menar att det är hon själv som har valt att stå tillbaka och se till barnets bästa på det sättet att hon låtit barnet stanna kvar i fosterhemmet, medan hon mera tycker att fosterföräldrarnas motiv utgår från deras egna behov och inte från barnets.

Att ha kvar sin föräldraroll

Bekräftelse och stöd

Det kan vara svårt att fortfarande se sig erkänd som förälder fastän barnen inte längre bor kvar hemma. Då Gunilla fick frågan om vad hon själv behövde för stöd just i föräldrarollen, svarade hon att det handlade om att bli bekräftad som förälder.

Det är nån som bekräftar en tycker jag. Bekräftar en som förälder. Det har jag saknat väldigt. Utan man är den ”biologiska föräldern” inom citationstecken då men man är inte den ”riktiga” föräldern. För barnet är ju placerat (Gunilla).

Gunilla, som på många sätt är nöjd med sin kontakt med socialtjänsten, menar att hon i början av placeringen hade behövt tätare kontakt och mera stöd. Hon berättar att det gick tre månader innan det första planeringsmötet ägde rum med socialtjänsten och fosterföräldrarna, och för henne kändes den tiden alltför lång.

Information om barnens vardagsliv är mycket betydelsefullt

Då tycker jag att det är ganska viktigt som förälder att jag får veta... att jag får vara delaktig i mitt barns vardag. För det måste jag kunna använda i dom här omgångarna. Jag måste veta vem min dotters bästa kompis är. "Vad har du och Sandra gjort?" till exempel. Eller att fosterhemsfamiljen säger att "nu ska vi åka till Lanzarote eller till fjällen eller nåt sånt. Jag måste ju vara delaktig i det här. Jag kan inte... jag kan inte ha en diskussion med min dotter för jag vet inte vad jag ska börja med, i vilken ände jag ska börja med om jag inte har nåt arbetsmaterial så att säga (Pia).

Att bli informerad om barnets vardagsliv var något som föräldrarna framhöll som allra mest väsentligt. Detta var också något som föräldrarna betonat vid de andra intervjutillfällena, både i diskussionsgrupperna i januari 2005 (Moore 2005), och i de enskilda intervjuerna (Kindgren & Windelhed 2005). Att bli informerad medförde att det var lättare att fortfarande känna sig som förälder, att fortfarande vara delaktig i barnets vardagsliv. Som Pia säger i citatet ovan – som förälder måste man ha ett "arbetsmaterial" att utgå ifrån, och det arbetsmaterialet utgörs av kunskap om barnets vardagliga förhållanden.

Kunskap om barnens vardagsliv, om vanliga veckorutiner, om särskilda händelser som planeras, exempelvis utflykter eller resor, är också viktig. Sådan information kan medföra att umgänget underlättas. Om föräldrarna vet vad som skall hända i barnens liv blir det också enklare att, med utgångspunkt från vardagsinformationen, planera helgbesöken och andra former av umgänge.

Flera föräldrar berättar om hur viktigt det är att betraktas som föräldrar, att få vara med och fatta både stora och små beslut kring barnen fastän de inte bor hemma längre. Leyla berättar om hur svårt hon tycker det är att dottern inte längre bor tillsammans med henne, men att hon är mycket glad över att hon blir tillfrågad då beslut skall fattas som gäller dottern.

Hon ville pierca sig. Och jag tycker inte om såna saker, men dom frågar: "du måste fråga mamma först". Och dom vet vad jag tycker jag och vad känner. Eller om hon ska måla sig, då säger dom "fråga mamma först" även om hon är 16 år (Leyla).

Leyla känner att hon fortfarande vill vara mamma, hon vill vara viktig i sin dotters liv, och för henne har det varit mycket viktigt att bli involverad genom att bli tillfrågad om vad hon själv tycker, i beslut och valsituationer som gäller dottern.

Trots att Jenny vid olika tillfällen beskriver att hon haft problem med delaktigheten i barnens vardagsliv berättar hon att hon ändå blivit tillfrågad om små saker i barnens liv, till exempel om den yngsta pojken fick börja med napp. Det sa Jenny nej till, och det accepterades också av fosterföräldrarna. Jenny, och även de andra föräldrarna i gruppen, betonar att det kan vara av stor betydelse att bli tillfrågad om sin åsikt, även om små och till synes mindre betydelsefulla händelser i barnens liv.

Regelbundna möten med nätverket runt placeringen – socialtjänsten, föräldrar, fosterföräldrar och barn – kan vara ett bra sätt att hålla föräldrarna informerade. Så här berättar Gunilla:

Det har varit väldigt bra nätverksmöten. Vi har haft möten hos familjehemmet med familjehemssekreteraren, socialsekreteraren och jag och ibland har David varit med också då och så fosterhems mamman och pappan. Och dom ringer ju till mig. Vi har ju kontakt en gång i veckan i alla fall om vad David har gjort och... jag är med på föräldramöten (Gunilla)

Sådan information kan innehålla rapporter om vad som händer i skolan, och om vad som hänt under veckan. För Gunilla har den regelbundna informationen från skolan och från fosterföräldrarna inneburit att hon hela tiden vetat vad som pågår runt David, vad han gör i skolan, och hur det går för honom. På så sätt har hon kunnat bibehålla sitt engagemang som förälder.

Information om vad som händer i skolan

Vanja berättar om hur hon kontinuerligt hålls informerad om vad som händer i skolan, och hur viktigt det blir både för henne och för barnens pappa att de kan känna sig involverade i skolarbetet.

Ja det är så tacksamt med detta veckobrevet. Sen har vi även en bok som heter veckorapport. För veckobrevet skriver ju läraren men veckorapporten skriver barnet. Sen skriver läraren längst ner nån kommentar bara, sen ska jag som förälder – beroende på om

barnet är hos mig eller hos pappan – ska den skriva under någon mening eller nånting bara som kommentar. Och det gör ju att... som i Gustavs fall då, han har alltid känt att han har sina båda föräldrar som har samlats kring den här veckorapporten (Vanja).

Informationen från skolan gör att föräldrarna vet vad som händer Gustav, och det innebär också att Gustav själv känner att båda två är engagerade i hans skolgång, att han vet att de tycker att skolan är viktig.

Det är långt ifrån självklart att alla föräldrar erhåller sådan information, vilket gör att de kan känna sig utanför då de saknar kunskap om barnets vanliga vardagsliv. Hur det går i skolan är betydelsefullt för barnens självbild, och även för deras förutsättningar i sitt framtida liv. Pia berättar om hur orolig hon är för sin dotter och hennes skolgång. Hon känner sig oinformerad och maktlös då det handlar om dotterns svårigheter i skolan.

Vad jag saknar är att jag får ingen information om mitt barn. Jag vet inte hur det ser ut i skolan för henne, jag vet ju inte om hon kan riktigt läsa. Jag har hört henne läsa några gånger och jag vet att hon inte kan läsa fast hon är snart tio år (Pia).

Pia tycker, på liknande sätt som andra föräldrar, att ansvaret har lagts på henne för att själv inhämta information om flickans skolgång. Om hon inte kontinuerligt ställer frågor, så får hon heller ingen information. Liksom andra föräldrar efterlyser Pia ett mera regelbundet och självklart informationsgivande, där hon kan få en kontinuerlig uppfattning om sin datters förhållanden.

När föräldraförmågan ifrågasätts

Gruppdeltagarnas bild av sig själva som försumliga och underkända mödrar har redovisats vid flera tillfällen i texten. För några av dem hade omhändertagandet av barnen medfört att deras uppfattning om sin egen föräldraförmåga kraftigt förändrades – från att ha sett sig själva som tillräckligt bra föräldrar tyckte de sig nu bli nu sedda som inkompetenta och odugliga.

För Jenny blev föräldraförmågan ifrågasatt på ett sätt som för henne blev mycket abrupt. Hon såg sig själv som en bra förälder,

och föreställde sig att även hennes omgivning delade denna uppfattning. Från den enda dagen till den andra förändrades situationen, då barnen blev omedelbart omhändertagna på grund av föräldrarnas missbruk.

Jag hade hela tiden det där att jag var så usel och jag var så dålig./.../ hela min självbild blev krossad på nåt vis! För jag upplevde ju mig själv som /.../jag fick alltid höra vilken bra mamma jag var och hur duktig jag var och /.../ hade sånt tålamod med alla mina barn och sådär och det var väl lite min bild också. Det var aldrig oreda hemma. Barnen upplevde aldrig... jag har inte barn som har den här typiska "missbrukarbarnsbeteendet" utan vi hade en ganska normal familj sådär. Vi levde ett dubbelliv kan man säga. Och sen bara det att vara usel från den ena dagen till den andra (Jenny).

När föräldrarna i gruppen diskuterade känslan av att vara underkända blev det tydligt att de hade önskat sig att någon också kunde se deras kompetens, se det som de faktiskt hade klarat av som föräldrar. Då det blev aktuellt att barnen flyttade till fosterhem menade några av mödrarna att de tyckte sig bli identifierade som en del av den problematiska situationen – de blev identiska med problemet, och tappade därmed också sin legitimitet som föräldrar. De blev "missbrukande mor", med en tydlig betoning på "missbrukande". Jenny uttrycker den här situationen på ett tydligt sätt, och återkommer därför här med ytterligare ett citat som handlar just om känslan att bli av med sin föräldralegitimitet:

Jag menar dom såg ju bara min narkomani. Dom såg ju bara att jag hade valt drogerna före mina barn, att jag liksom hade gjort fel prioriteringar! /.../ För jag menar dom hade ju inte fått in några anmälningar på barnen vare sig från skolor eller förskolor eller liksom... alla stod ju jättefrågande... som var i min närhet om man säger. Men det lyfte man ju aldrig. Så jag vart så liten! Och allt dom kom med, alla mina tankar, idéer, förslag och sådär det var bara... nej det var otänkbart (Jenny),

Jenny upplevde att hon straffades för sitt missbruk genom att bli identifierad som en inkompetent förälder. Trots att hon både av sig själv och andra uppfattades som en god förälder var hennes

kunskap om barnen, och hennes förslag till åtgärder, inte längre värdefulla.

Bristande information – bristande delaktighet

I några fall har informationen till föräldrarna om barnens förhållanden varit bristfällig. Det kan röra sig om små och till synes vardagliga ting som ändå upplevs som viktiga, men det kan också handla mera betydelsefulla händelser, där föräldrarna inte tyckt sig få information. I gruppen berättar Jenny om hur hennes yngste son upplevdes som orolig och nervös i fosterhemmet. Problemet togs upp med Jenny, som anklagades för att sonens problem berodde på att hon hade missbrukat under graviditeten. Jenny menar att sonen alltid sovigt gott hemma, och aldrig visat symptom på nervositet eller oro. Orsaken till pojken problem såg hon som kopplade till separationen från föräldrarna. I denna fråga hade Jenny å ena sidan och fosterföräldrarna och socialtjänsten å den andra, helt olika uppfattningar. Jenny berättar om hur hon upptäckte att pojken medicinerades, och hur hon senare fick reda på att han genomgått en stor läkarundersökning, utan att hon själv blivit informerad. Fosterföräldrarna ansåg att hon hade blivit informerad, men Jenny nekar bestämt till att så varit fallet.

Och där vart jag så liten! Det är ju självklart att dom tror på... men jag visste ingenting om detta! Så såna saker och det var fler såna grejer att ord stod mot ord så många gånger och att det jag sa var bara piss i Mississippi liksom. Då höll man käften till slut (Jenny).

Jenny upplevde hela denna situation som kränkande, både för henne och för hennes barn. Hon hade velat vara delaktig och informerad, hon hade velat följa med pojken till läkarbesöken, och hon hade önskat att hennes synpunkter tagits på allvar.

Bengt berättar om hur han hade önskat att få vara delaktig i barnens skolgång. Fosterföräldrarna hade meddelat honom att han inte behövde engagera sig i barnens skolarbete, men skolan informerade honom kontinuerligt om vad som hände barnen, och han blev inbjuden till föräldramöten. Då han kom till skolan

efter en sådan inbjudan, blev reaktionerna från fostermamman starka.

Jag fick det alltså från skolan och det var okej. ”Det är bara att du kommer” och sen åkte jag dit tror jag vid nåt tillfälle och det vart världens liv. Och så kom ju familjehemsmamman bara och slet tag i ungarna och körde hem dom då. Så jag fick knappt säga hej åt dom ens. Så det fick inte jag... jag fick inte delta över huvud taget. Jag skulle inte bry mig alls. /.../Då är det ju inte så underligt om man tappar tron på sig själv som förälder (Bengt).

Bengt fann att det blev svårt att engagera sig i barnens skolgång då fosterföräldrarna hade en sådan negativ inställning till honom och hans kontakt med barnen. Att han hindrades från att engagera sig i barnens skolgång gjorde också att hans tro på sin egen föräldraförmåga förminskades.

Umgänget med barnen

Hur det faktiska umgänget med barnen var utformat under placeringstiden var ett av de frågeområden som diskuterades i fokusgrupperna. Föräldrarna hade här skilda erfarenheter, men flera av dem var eniga om att det inte alltid var enkelt att träffa sina barn i fosterhemmet. Sådana tankar framfördes även i de enskilda intervjuer som genomfördes med föräldrarna under år 2005 (Kindgren & Windelhed 2005).

Att träffa barnen i fosterhemmet

Jenny berättar om hur hon kämpat för att utöka umgängestiden med sina barn, men när hon sedan lyckats med detta fann att hon egentligen inte visste hur hon bäst skulle använda den utökade tiden:

Och då hade jag strävat efter att utöka tiden – för det var bara en timme i början – till att få dom här fyra timmarna. Men jag... sen när jag väl hade fått dom här fyra timmarna så kände jag att ”jag kan ju inte sitta här i fyra timmar! Vad blir det för kvalitetstid?” Vad skulle jag hitta på med dom här pojkarna som sitter i det här rummet? (Jenny).

Föräldrarna upplever i många fall att det är svårt att använda umgängestiden i fosterhemmet på ett sätt som blir bra för barnen och för dem själva. De kan beskriva hur de inte känner sig riktigt tillfreds med en situation som innebär att de är på besök i någon annans hem, och samtidigt skall kunna interagera med sina barn på ett adekvat sätt. Även i de fall där föräldrarna har känt sig mycket välkomna i fosterhemmet, till exempel haft en stående inbjudan att sova över, kan det kännas som att besöken i fosterhemmet medför att interaktionen med barnen känns onaturlig och mindre spontan. I fosterhemmet är föräldrarna gäster, och som gäster så anpassar de sig till de förhållanden som gäller i fosterhemmet. Att vara gäst och förälder på samma gång innebär två roller som kan vara svåra att förena.

Jenny beskriver hur hon aldrig riktigt kände sig välkommen i fosterhemmet. Då hon besökte sina barn höll fosterföräldrarna mycket strikt på tiderna.

Hade jag mellan två och fyra på eftermiddagen, ja då var det fyra liksom. Det var verkligen sådär klockat (Jenny).

För Jenny kändes det som ytterligare en försvårande omständighet, att umgänget med barnen i fosterhemmet var så omgärdat av restriktioner och regler. Hon kände sig övervakad och onaturlig under besöken, och fann det svårt att relatera till barnen på det sätt som hon hade önskat.

Att träffa barnen i det egna hemmet

Föräldrarna framhåller i diskussionerna att umgänget med barnen har fungerat lättare och på ett mera otvunget sätt då det kan äga rum i det egna hemmet. Bengt menar att det också är viktigt att barnen inte glömmer av hur det var i föräldrahemmet, det är viktigt att dom får behålla känslan av att hemmet finns kvar.

Men nåt som jag tycker är väldigt viktigt med umgänget det är ju det att umgänget ska ju ske även hemma hos biologiska föräldern med jämna mellanrum /.../ Annars så tappar dom den kontakten

och det är ju en viss miljö där hemma och dom vet, och ser hur det ser ut och det är vissa lukter och allting det här. Det är lite... så det inte suddas ut utan det ska finnas där hela tiden (Bengt).

Emellertid är det heller inte alltid så lätt att få umgänget att fungera väl även då det äger rum hemma hos föräldrarna. Flera föräldrar berättar om stora förväntningar från barnen på att allt skall vara lyckat och att man hela tiden skall göra ”roliga saker”. Det är svårt att bara vara tillsammans i en avslappnad vardags-situation under de timmar som barnen är på besök. Det kan också vara så att relationen till barnen är så komplicerad och konfliktfylld att besöken i hemmet blir svåra att genomföra.

Johan har ju alltid varit väldigt mån om att kunna komma hem och vi har ju naturligtvis varit väldigt måna om att hålla kontakt. Men vi har aldrig klarat särskilt långa stunder. Och han kan skärpa sig och vi kan skärpa oss så att det går... en dag... kanske. Liksom en övernattnings eller så. Men då går alla och trippar på tårna (Kerstin).

Kerstins uttalande ovan visar att det inte alltid är enkelt då barnen besöker hemmet. Kerstin beskriver en situation där hon, hennes man och deras dotter ”trippa på tårna”, och gör allt för att inte det skall uppstå konflikter med sonen under hans besök. Förhållandet till sonen beskriver Kerstin som alltför skört för att det skall vara möjligt att klara av konflikter och meningsskiljaktigheter under den korta tid som Johan är på besök.

I de föräldraintervjuer som tidigare ägt rum, både i grupp och individuellt, och som redovisas i kapitel 3 (Moore 2005, Kindgren & Windelhed 2005), framhåller föräldrarna att det är viktigt att umgänget i hemmet kan förläggas under en så pass lång tid att det är möjligt att återskapa någon form av ”vanligt” vardagsliv, att få komma till ro i föräldra-barn-relationen.

Sonja menar att det kan vara en god idé att fosterföräldrarna också kan besöka föräldrarnas hem tillsammans med barnen,

Men jag kan tänka mig också att fosterföräldrarna lika gärna kan komma till mig i mitt hem om jag nu har nåt hem eller nåt boende som funkade så att barnet känner att viljan finns (Sonja).

Om fosterföräldrarna besökte föräldrarna tillsammans med barnen skulle detta kunna innebära att även de kan känna hur

det är att vara gäst i någon annans hem. På så sätt skulle de också få interagera med barnen på de premisser som gäller i föräldrarnas hem, istället för att det alltid skall vara tvärtom. Sonja framför åsikten att det skulle kunna ligga ett slags pedagogisk vinst i ett sådant förhållande, som också skulle kunna medföra en möjlighet till ökad jämlikhet i relationen mellan föräldrar och fosterföräldrar.

Umgänge på annan plats än i hemmet eller fosterhemmet

I de fall där inte ett umgänge i föräldrarnas hem är möjligt, kan det vara ett gott alternativ att umgänget äger rum på en neutral plats. Några föräldrar beskriver en situation där hemförhållandena en tid efter det att barnen placerades inte var sådana att barnen kunde komma på besök. I Jennys fall fanns det inget hem kvar för barnen att komma till, eftersom hon blev av med sin lägenhet i samband med att barnen omhändertogs. Vanja berättar om hur situationen i hennes och barnens hem av olika anledningar var sådan att det inte var tänkbart att barnen skulle kunna komma dit. Under sådana omständigheter blir det viktigt att föräldrar och barn kan erbjudas alternativa platser där umgänget kan äga rum.

För Pias del har umgänget under vissa perioder varken ägt rum hemma hos henne eller hos fosterföräldrarna. Istället har hon träffat sina barn på andra platser. Pia betonar hur viktigt det då är att sådana platser är avpassade så att det går att göra ”normala” saker tillsammans.

Vi kan fika, vi kan göra saker tillsammans så det blir så normalt som möjligt det här umgänget att det känns som precis vilken dag som helst för dom. Och att dom får komma och vara precis normala. Alltså det behöver inte vara nånting speciellt utan bara få komma dit och det är kaffe och bulle på bordet och man känner sig välkommen, det har dom sagt att det känns jättebra alltså. Och att man gör saker tillsammans /.../Det behöver inte vara mycket utan det bara... att kunna få vara tillsammans på ett så normalt sätt som möjligt tror jag är ganska viktigt för barn (Pia).

Att göra ”vanliga” saker tillsammans har varit viktigt för Pia och hennes barn. Pia berättar även att hon kunnat ta med sig släktingar till besöken, och även barnens vänner från hemorten. På så sätt har det varit en fördel att besöken ägt rum på en neutral plats, där Pia har kunnat ordna det bra både för sina barn och för sig själv.

Vad kan jag erbjuda? Jämförelse med fosterhemmets resurser

I diskussionerna förekom det också att föräldrarna jämförde sina egna materiella resurser med fosterhemmet. Till exempel under sommarferien – flera föräldrar jämförde där sina egna resurser med fosterhemmets, och kom fram till att de själva inte hade så mycket att erbjuda sina barn. En sådan jämförelse kunde leda till att föräldrarna tvekade till att ta hem barnen över sommaren, och även att de kunde vara tveksamma till en möjlig återförening med barnen.

Så det var tal om att jag skulle ta hem honom nu till augusti, men så är det ju så: han kan ju aldrig få det så bra hemma hos mig som han har det hos dom rent materiellt då. Med... dom åker på husvagnssemester hela sommaren, dom har stort hus, dom har trädgård, dom har hund, dom har liksom syskon, ja det finns allting! Det är rena idyllen och det är faktiskt ett väldigt bra familjehem (Gunilla).

För Gunilla medför en jämförelse mellan fosterhemmets resurser och hennes egna, att hon överväger att låta sonen stanna i fosterhemmet hela sommaren, eftersom hon själv inte kan erbjuda honom samma standard som den han har tillgång till i fosterhemmet. Gunillas berättelse ger en god illustration av den ojämlikhet som finns mellan föräldrar och fosterföräldrar, inte bara vad gäller känslan av att vara en ”misslyckad” respektive ”vällyckad” förälder, utan också vad gäller materiella och ekonomiska resurser.

Vanja berättar om hur känslan av att det hon har att erbjuda inte är värt någonting i jämförelse med det fosterhemmet kan erbjuda hennes son också kan öka känslan av att vara i under-

läge, av att vara en ovärdig och misslyckad förälder. Så här resonerar Vanja:

”Jag har inget att erbjuda jämförvis med dom” alltså skäms jag. Jag hamnar i underläge. Även om jag vet att jag... jag borde sätta mig över den känslan för Gustavs och min skull, så har jag inte energin och kraften till att göra det. /.../ Därför att jag känner ju som nu när det har gått så lång tid och vi inte har haft nån direkt kontakt vad det gäller det här med umgänge och så, att dom måste ju tycka att jag – trots att jag har blivit bättre – att ”fy vilken dålig mamma” alltså.

Jämförelsen och känslan av att vara i underläge innebär att Vanja inte har orkat besöka sonen i fosterhemmet i den utsträckning om hon själv känner att hon borde ha gjort. För Vanja kan detta förhållande sägas resultera i en ond cirkel; Vanja känner att hon inte kan erbjuda sonen det han får i fosterhemmet och hon känner sig misslyckad då hon därför inte orkar besöka honom. Följden blir att besöken blir sällsynta, vilket medför att hon känner sig ännu mera misslyckad som förälder. Denna onda cirkel skulle behöva brytas, och Vanja säger sig också ha förhoppningar att kunna göra detta genom det goda stöd hon får från sin kontaktman inom socialtjänsten.

Sammanfattning

Att inte leva med sina barn, men ändå fortsätta att vara förälder, kan försätta föräldrarna i svåra situationer. I grupperna berättar några deltagare om hur det uppstått konkurrens om föräldraskapet mellan dem själva och fosterföräldrarna. Det kan i sådana fall röra sig om beslut av olika karaktär som skall fattas kring barnen, där föräldrar och fosterföräldrar har olika inställning.

I gruppsamtalen berättar föräldrarna om hur viktigt det har varit – och är – för dem att få bekräftelse och stöd så att de kan fortsätta att känna sig som föräldrar även efter separationen från barnen. Att få information om barnens vardagsliv är en viktig förutsättning för detta. Det är också väsentligt att få information om hur det går för barnen i skolan, både för att veta vad som händer barnen, men också för att visa barnen att föräldrarna

tycker att skolan är betydelsefull. Föräldrarna påpekar också att sådant samarbete angående information om barnen också får betydelse för kvaliteten på kontakten mellan barn och föräldrar. Om föräldrarna vet vad som hänt deras barn, får barn och föräldrar gemensamma samtalsämnen som gör att kontakten dem emellan får en högre kvalitet. På så sätt blir det lättare för föräldrarna att på ett naturligt sätt fråga och följa upp dagliga händelser i barnens liv. Några föräldrar beskriver hur de har känt sig hindrade från att få information om barnen. De har känt sig utanför och säger sig därigenom också ha fått en minskad tro på sin föräldraförmåga.

Umgänget med barnen i fosterhemmet kan vara svårt att genomföra på ett sätt som känns bra både för föräldrar och för barn. Föräldrarna kan känna sig onaturliga och övervakade under besöket i fosterhemmet, det kan också vara svårt att hitta på något att göra tillsammans under de utfästa timmar som föräldrarna besöker fosterhemmet. Då kan det kännas bättre att träffa barnen i det egna hemmet, eller på en neutral plats. Emellertid är det inte bara enkelt att träffa barnen hemma hos sig själv – kraven från barnen på att besöken skall vara ”en fest” kan vara svåra att leva upp till, och det kan kännas svårt att våga ta konflikter med barnen under den korta tid som de är på besök.

Det förekommer också att föräldrarna känner att de inte kan erbjuda barnen samma materiella och ekonomiska standard som de har tillgång till i fosterhemmet, och att föräldrarna därför kan vara tveksamma till att ta hem barnen över sommaren, eller dra sig för att träffa barnen, eftersom de kan känna sig underlägsna fosterfamiljen.

Föräldrarnas synpunkter

- Det är viktigt att få fortsätta att vara ”den riktiga” föräldern.
- Tillgång till kontinuerlig information om barnens vardagsliv, om hur det går i skolan, om kamrater och fritidssysselsättningar upplevs som mycket betydelsefullt. Sådan information gör också att kontakten med barnen blir mera naturlig, om föräldrarna är ”uppdaterade” på vad som händer i barnets liv.
- Det är också viktigt att få vara med och fatta beslut, både om stora och små händelser i barnens liv.
- Besöken i fosterhemmet kan upplevas som ”stela” och ”övervakade”, även om förhållandet till fosterföräldrarna är gott. Föräldrarna framför därför önskemål om mera umgänge i det egna hemmet, eller på ”neutral” plats om detta är omöjligt.

Kapitel 8 Återföreningen

Jag betalade det dyraste pris man kan betala för... för skit egentligen. Jag betalade med tre barns liv... när dom blev placerade och för knark och... jag prioriterade fel helt enkelt. Jag betalade. Men nu har jag fått tillbaka dom. Jag är världens rikaste mamma. Mina rikedomar, mina skatter är dom. Alla fem. Så att... jag... aldrig! Jag kan liksom säga ”det där kommer inte att hända igen. Jag går inte igenom det här en gång till.” Det gör jag inte. Mina barn kommer att stanna hos mamma (Jenny).

Jenny hör till dem som har återförenats med sina barn efter placering i fosterhem. Några föräldrar har erfarenhet av att barnen har flyttat hem igen. I en del fall har barnen stannat hemma för gott, i andra fall har de flyttat tillbaka till fosterhemmet, eller till ett annat fosterhem, efter en tid. Även om inte alla föräldrar har egen praktisk erfarenhet av att barnen flyttat hem, finns tankarna på en framtida återförening närvarande hos många av dem.

Föräldrarna i grupperna framhåller hur viktigt det är att hålla kontakten med barnen, och att visa barnen att de har gjort vad de kunnat för att få hem dem igen eller, om en återförening inte är aktuell, kämpat för att barnen skall ha det bra under tiden i fosterhemmet.

För även om dom är... kanske inte vill eller vad det nu är så är det när dom är äldre så är det då... det är då dom får till sig det här. ”Ja men mamma, hon har åtminstone hela tiden visat att hon... hon älskar mig och hon ville ha mig” och allt det här för att övergivenheten, det är ju den svåraste känslan som ett barn kan ha (Sonja).

Just det att visa barnen att de fortfarande betyder mycket för dem, att de fortfarande vill vara föräldrar, är betydelsefullt, även om barnen inte flyttar hem, utan fortsätter att bo kvar i fosterhemmet. Tankarna om en återförening måste inte innebära en faktisk återflyttning till det ursprungliga föräldrahemmet. De kan också innefatta en utökad kontakt och en utökad tillgänglighet till barnen, och till deras vardagsliv.

Föräldrarnas tankar om återförening

I grupperna delade föräldrarna med sig av sina erfarenheter, förhoppningar och farhågor kring en möjlig återflyttning av barnen. Även i de fall där placeringen varit komplicerad och konfliktfylld i förhållande till alla inblandade parter, kan det finnas en förhoppning att barnen skall kunna återvända, och att kontakten skall kunna återupptas.

Och nån gång blir barnen vuxna och även om dom inte törs och kan och vill och orkar söka upp igen så har dom ju föräldrarna inom sig. Och därför tror jag bara att det är så viktigt att... att man som förälder på nåt sätt kan få fram budskapet att jag kommer att finnas den dagen (Kerstin).

Kerstin menar att det är viktigt att inte ge upp, att visa barnen att man finns där som förälder, så att de själva kan återknyta kontakten när de känner att de är redo att göra så. Kerstin har i grupperna berättat om hur hon och hennes man haft många års erfarenhet av oro för sin son som varit placerad både i fosterhem och på institution. Konflikterna och besvikelserna har varit många, men Kerstin tror att kontakten med sonen kommer att fungera bättre en dag, eftersom hon menar att barn har "föräldrarna inom sig".

Bengt har levt åtskild från sina barn i flera år vid tiden för fokusgrupperna. Han uttrycker sin osäkerhet och sina farhågor inför en möjlig återförening:

Ja det är inte lätt att veta i förväg. Man kan ju inte förutse hur... hur det kommer att se ut. För jag menar barnen har ju förändrats under tiden med och ju längre dom har vart ifrån så är det ju... det är som att starta på nytt. /.../ Och sen då som i mitt fall här, jag lever ju själv då, och man är... är så van vid det här att det är tyst och lugnt alltså när man jobbar och det flyter på så att... jag har tänkt många gånger "hur ska jag fixa det här?" (Bengt).

Bengt oroar sig för hur en möjlig framtid med barnen skulle kunna gestalta sig, med utgångspunkt från barnens utveckling: "det blir som att börja på nytt". Under de år som barnen varit placerade har Bengt också vant sig vid en annan sorts vardagstillsvaro, utan det liv och den rörelse som det innebär att leva

med barn, och han funderar över hur han själv skulle klara av den förändring av livet som en hemflyttning av barnen skulle medföra. Tankarna på en återförening finns där, men också en oro över hur en sådan återförening skulle påverka både hans och barnens liv.

Man har ju väldigt mycket starka minnen från barnen då när dom... när dom omhändertogs – alltså när dom var i den åldern – och jag, jag är så dum så jag... jag ser ju barnen ungefär som när dom var så små (Bengt).

Bengt är medveten om att barnen har förändrats under de år de varit placerade i fosterhem, men han känner att han ändå har svårt att tänka på dem som 10 och 11, istället för 2 och 3 år som de var vid tiden för omhändertagandet. Bilden av barnen, och av honom själv som pappa, är fortfarande kopplad till hur det var då barnen var små.

I grupperna diskuterade även föräldrarna hur de på bästa sätt skall kunna tala med barnen om framtiden. Skall de säga åt barnen att de skall flytta hem igen, och ge en tidsangivelse för återflyttningen? Vad händer då om det inte går som de tänkt? Sviker de då barnen? I denna fråga hade föräldrarna olika uppfattningar. Några menade att de ville ha bestämda planer om framtiden, medan andra fann att det var bättre att inte skapa sådana förväntningar, eftersom risken fanns att planerna inte skulle gå i lås. Jenny hade valt att inte säga någon bestämd tid till barnen, utan bara göra klart för dem att de skulle flytta hem.

Jag kunde säga ”ni ska hem. Ni *kommer* att flytta hem fast vi vet inte när”. Hem skulle dom. Det kunde jag säga ”men vi vet inte när” (Jenny).

Vanja menar att det viktiga är att vara öppen och prata med barnen om hur hon som förälder tänker sig framtiden. Vanja anser att barnen klarar av att inte alla planer går i lås, om de fått vara med i skeendet, och veta vad som händer. För Vanjas del har det varit viktigare att involvera barnen i sådana diskussioner, än att göra fasta planer. Vanjas huvudsakliga intention är att barnen skall känna sig delaktiga i processen och veta om vilka

möjligheter, och också vilka svårigheter, som framtiden kan innebära.

Bengt påpekar att möjligheten att informera barnen, och att involvera dem i planerna kring placeringen också hänger ihop med det förhållande man som förälder har haft till barnen.

Men det beror ju mycket på vilket förhållande man har haft till barnen tidigare alltså att... hur ärlig man har varit, hur man kan hantera det där (Bengt).

I likhet med Vanja anser Bengt att om förhållandet till barnen både före och efter placeringen varit öppet och förtroendefullt, finns det också bättre chanser att kunna diskutera planer kring framtiden och den fortsatta placeringen, och dess eventuella upphörande. Bengt framhåller vid flera tillfällen under grupp-samtalen att det inte går att föra barnen bakom ljuset. Han menar att barnen har en hög grad av medvetenhet om vad som händer. De kan tolka föräldrarnas, fosterföräldrarnas och social-arbetarnas rektioner. Därför är det viktigt att lyssna på barnen, hålla dem informerade, och låta dem framföra sina egna synpunkter.

Att flytta från fosterhemmet till föräldrarna

För barnen kan det bli en komplicerad process att flytta från fosterhemmet tillbaka till föräldrarna. En återförening innebär ytterligare en separationssituation för barnen, hur efterlängtden än må vara. Barnen skall inte bara separera från foster-föräldrarna, i många fall måste de också skiljas från lärare och skolkamrater, och från andra vänner som de har haft under den tid de bott i fosterhemmet. Sådana avsked kan vara smärtsamma för barnen.

Om man som förälder har kämpat för att återförenas med sina barn, kan det vara svårt att också vara beredd att hantera barnens negativa reaktioner på de förluster som de kan komma att göra i samband med återflytten till föräldrarna.

Skilda uppfattningar om återflyttning

Det kan också vara svårt att acceptera att återflyttningen innebär en förlust även för fosterföräldrar, som kan ha knutit starka känslomässiga band till barnen. Pia är en av de föräldrar som har erfarenhet av en återförening med sina barn. Pia beskriver återflyttningen som en komplicerad process. Fosterföräldrarna hade varit motståndare till att barnen skulle flytta hem igen, och Pia menar att de inte hade försökt underlätta processen, utan tvärtom att de försvårade den. För Pia var det svårt att förstå att en återflyttning också kunde vara smärtsam för fosterföräldrarna själva. Pia berättar om hur fosterföräldrarna försökte påverka barnen att stanna i hemmet, och att de även till socialtjänsten förmedlade bilden av att barnen inte ville flytta hem. Fosterföräldrarna kontaktade också barnens ombud, med önskemål om att han skulle besöka hemmet och bekräfta barnens negativa inställning.

Istället för att bara tjata då att ”ni ska stanna kvar” – istället för att hjälpa barnen att komma hem så tycker jag att det var deras uppgift egentligen (*att hjälpa barnen med återflyttningen – författarens kommentar*). Istället för att bara ringa till soc och säga att ”dom vill inte åka hem”, ringa till barnens ombud och vilja att han ska komma dit och se att dom vill inte åka hem (Pia).

Pia beskriver en konfliktfylld återflyttning där hon själv och fosterföräldrarna haft skilda uppfattningar om vad som var bäst för barnen.

I Pias berättelse ovan har hon själv och fosterföräldrarna skilda uppfattningar om lämpligheten i en hemflyttning. Det kan även finnas andra sätt vari skilda uppfattningar kan ta sig uttryck. Gunilla berättar att hon, då hon återfått sina krafter efter en tids sjukdom, kände att hon gärna skulle vilja få hem sin son igen. Då hon tog upp frågan med fosterföräldrarna, tyckte hon sig möta en påtaglig attitydförändring hos dessa. Gunilla beskriver samarbetet med fosterföräldrarna som gott, även om det sker med utgångspunkt från fosterföräldrarnas perspektiv. Då Gunilla framförde sina tankar om att sonen skulle flytta hem igen, sa inte fosterföräldrarna nej. Istället menar Gunilla att de började ställa frekventa frågor om hennes hälsa. Var hon inte trött? Hur

mådde hon egentligen? Gunilla tyckte sig märka att fosterföräldrarna indirekt ifrågasatte hennes beslut att ta hem sonen, genom att ställa sådana frågor om hennes hälsa. Gunilla tyckte även att hennes son reagerade annorlunda, att också han ständigt frågade henne om hon orkade med, och om hon inte var trött. Till slut fann Gunilla att situationen blev ohållbar, och bestämde sig för att sonen skulle få bo kvar ytterligare fyra år i fosterhemmet. När dessa fyra år har förflutit är högstadiet avklarat, och hennes son kan själv välja om han vill flytta hem igen. Det var ett svårt beslut att ta för Gunilla, men hon tycker att det var det som blev mest rätt för hennes son. Gunilla kände att hon själv inte orkade med att ta striden med fosterföräldrarna, delvis på grund av att hon tycker om dem, och vet att de också tycker mycket om hennes son och att sonen har det bra hos dem, delvis på grund av att hon själv fortfarande inte känner sig tillräckligt psykiskt stark för att ta en sådan konfrontation.

Både Pias och Gunillas berättelser är exempel på hur föräldrar och fosterföräldrar kan ha skilda uppfattningar om hur och när en återflyttning skall ske. I Pias fall var fosterföräldrarnas motstånd relativt tydligt. I Gunillas fall förekom inga konflikter eller uttalade meningsskiljaktigheter, reaktionerna från fosterföräldrarna skedde mera subtilt, men Gunilla uppfattade ändå motståndet mot en återflyttning.

Fosterföräldrarnas negativa reaktioner

I den här rapporten är det föräldrarna som kommer till tals. Fosterföräldrarnas upplevelser finns inte med, annat än genom föräldrarnas berättelser. Det är därför omöjligt att säga något om hur fosterföräldrarna har reagerat på hemflyttningen, inte heller något om deras upplevelser av de processer som har föregått barnens återflyttning till föräldrarna. Emellertid är det anmärkningsvärt att två av föräldrarna, helt oberoende av varandra, berättar om hur fosterföräldrarna återlämnat barnens tillhörigheter nedslängda i svarta sopsäckar. Båda mödrarna beskriver hur ledsna de blev över att se barnens saker slängda huller om

buller, trasiga kläder, urvuxna kläder tillsammans med hela, fina leksaker och trasiga, utan ordning nedslängda i säckar.

Det var bara att köra det till närmsta container. Barnvagnen var trasig, några cyklar såg vi inte, grejer som... alla dom här presenterna som dom hade fått fanns inte. Allt låg... det var precis som att det bara hade delats ut ur lådor i dom här sopsäckarna. Jag hittade en strumpa här, en gammal tablett där, pusselbitar, kulor, kritor, ihopknöglade teckningar, ett par skitiga jeans sådär sandiga från... ja men det var alltså rent bedrövligt (Jenny).

För Jenny blev det en svår upplevelse. Det sätt varpå barnen tillhörigheter återlämnades tolkade hon som en respektlös handling från fosterföräldrarnas sida. Denna negativa erfarenhet kom att medföra att planerna att använda fosterföräldrarna som avlastningsfamilj gick om intet. Istället för den avslutning i samförstånd som Jenny hade hoppats på, avslutades kontakten med fosterfamiljen på ett sätt som ointetgjorde ett fortsatt samarbete, något som blev negativ både för Jenny och för hennes pojkar.

Jenny tycker själv att hon i detta fall hade ett ovärderligt stöd i de hemterapeuter som hon hade kontakt med under den första tiden efter att barnen hade flyttat hem. Hemterapeuterna hjälpte henne att packa upp, och kunde också bekräfta hennes starka negativa reaktioner på återlämningen av barnens tillhörigheter.

Eftersom det inte finns någon information att tillgå om fosterföräldrarnas övriga reaktioner kan det endast konstateras att sådana negativa exempel på avslutade placeringar som redovisas ovan kan visa att fosterföräldrarna inte själva klarat av att avsluta placeringen på ett välplanerat sätt. I båda dessa fall hade kanske även fosterföräldrarna behövt mera stöd och handledning för att klara av att hantera separationen från barnen, och återflyttningen till föräldrarna, på ett bättre sätt.

När barnen har kommit hem igen

I den inledande texten i kapitlet berättar Bengt om sina tveksamheter och sin oro inför en möjlig återflyttning av barnen. De föräldrar som har fått hem sina barn kan beskriva både sin lycka

över att få hem barnen igen, men även svårigheter att hitta tillbaka till sin tidigare föräldraroll och finna rutiner som kan fungera i vardagslivet.

Att återskapa ett fungerande vardagsliv

Jenny är en av de föräldrar som har fått hem sina barn efter placeringen i fosterhem. Jenny har fem barn, två flickor och tre pojkar. De tre pojkarna har varit placerade i fosterhem. Då pojkarna flyttade hem igen, efter två år i fosterhemmet, var det inte helt enkelt att skapa ett fungerande vardagsliv. Jenny hade längtat mycket efter barnen, och hade haft stora förhoppningar om att allt skulle fungera väl när familjen nu var återförenad. Emellertid fann Jenny att det inte blev full så enkelt som hon föreställt sig.

Vi fixade och grejade i deras rum och allt skulle bli sådär jätterosenrött och min kamp var över! Och det var sådär... och så kom dom hem och så tog det väl inte mer än en vecka så bara knäade jag och bara ”vad skulle dom hem att göra?! Jag orkar inte! Jag kan inte!” /.../ Dom var helt obstinata och det var ju fruktansvärt och ...alltså det var katastrof. Och då var dom ändå bara borta två år (Jenny).

Barnens reaktioner på återflyttningen kom som en överraskning för Jenny. Hon kände sig återigen som en dålig mamma, och var övertygad om att barnen egentligen ville flytta tillbaka till fosterfamiljen. Hon trodde att det var därför som de betedde sig så avigt. För Jenny blev det goda stöd hon fick från socialtjänsten av avgörande betydelse. Då barnen flyttade hem igen fick Jenny stöd av två hemterapeuter. Dessa stöttade Jenny i hennes föräldraskap. En av terapeuterna var mera till för henne, och den andra fokuserade i högre grad på barnen och deras reaktioner. Gång på gång fick de förklara för Jenny att hon var en tillräckligt bra mamma, och övertyga henne om att hon skulle klara av att återigen vara en bra vardagsförälder. Framförallt hjälpte de Jenny att hitta tillbaka till fungerande vardagsrutiner. De följde med och handlade, de var med hemma, de fanns tillgängliga på tele-

fon. Jenny kan inte nog betona hur avgörande det stödet var för henne och för hennes pojkar.

Jenny, som i flera citat berättat om hur underlägsen och misslyckad hon kände sig som mamma då barnen flyttade till fosterhem, hade höga krav på sig att bli en extra lyckad mamma då barnen kom hem igen.

Och nånstans så skulle jag bli... nån "övermamma". Alltså jag måste ju prestera bättre än alla andra mammor. Alla har dåligt samvete för sina barn och alltihopa det här men för mig var det liksom... ja jag måste vara överbra (Jenny).

Även då det handlade om kraven på att vara en "överbra" mamma hade Jenny ett stort stöd i sina hemterapeuter. De förklarade för henne att det viktigaste inte var att hon kunde presentera ett fläckfritt och välstädat hem, utan att hon kunde återfinna sin mammaroll gentemot sina barn, och strunta i om det inte var så prydligt hemma. Jenny menar att hemterapeuterna därmed bekräftade henne som mamma, och att detta fick stor betydelse för henne och för hennes förmåga att klara av situationen.

Jennys berättelse visar på ett mycket tydligt sätt hur viktigt det är att socialtjänsten kan bistå med ett gott stöd då föräldrar och barn återförenas. Ett sådant stöd kan vara helt avgörande för utfallet av en återförening av föräldrar och barn efter att barnen har varit placerade i fosterhem.

Att våga ta konflikter med barnen

Då barnen kommit hem kan det vara svårt att återta en föräldraroll, som både innefattar att visa barnen kärlek och omsorg och att kunna sätta gränser för barnen. Det är lätt att som förälder vilja överbeskydda barnen och ibland till överdrift kompensera dem för de förluster som föräldrarna kan tycka att de har lidit på grund av deras eget bristfälliga föräldraskap. Sonja menar att det då kan vara extra viktigt att våga stå kvar och hävda sin föräldraauktoritet:

Jag var ju så fylld av skuld och skam så jag överbeskyddade ju mitt barn. Att lära sig att sätta gränser, att kunna stå kvar: ”okej du kan kasta det i ansiktet på mig att jag har knarkat men det skiter jag i för nu håller jag på såhär och du ska höra vad jag säger ändå”. Och där behöver ju vi jättemycket hjälp att våga vara den här ibland lite autoritära personen och stå kvar (Sonja).

I likhet med Jenny berättar Sonja om hur svårt det kan vara att återta sin föräldrakompetens. Sonja påpekar att det är också är viktigt att som förälder kunna få stöd för att kunna klara av även de gränssättande delarna av föräldraskapet.

Jenny berättar om hur hennes ”mellanpojke” var den som hade störst svårigheter med att anpassa sig då barnen hade flyttat hem igen. Jenny tolkar hans beteende som att han skulle ”testa” henne, för att se om det inte var så att hon tänkte skicka iväg honom till ett annat fosterhem om han visade ett besvärligt beteende hemma. Även för Jenny blev det då viktigt att visa att hon stod fast som förälder.

Så för mig gällde det där att hela tiden säga till honom ”du får spotta och sparka och skrika på mig och kalla mig för jävla kärring hur mycket du vill men jag släpper inte dig!” Det gällde ju bara att hålla i han och hålla i han och hålla i han och säga: ”Jag finns här. Jag kommer aldrig att släppa dig mer” (Jenny).

Jenny berättar hur denna process fortfarande pågår, att förhållandet mellan henne och pojken fortfarande inte är självklart. Det var två år sedan barnen flyttade hem, och pojkens tillit, och hennes eget självförtroende som mamma, har stadigt ökat, men Jenny betonar att det varit en process som tagit lång tid. Vissa perioder har varit riktigt svåra, där Jenny och pojken hamnat i låsta situationer. Jenny berättar att hon vid ett tillfälle skrikit åt sonen att han kunde åka tillbaka till fosterhemmet. Emellertid hade de då närmat sig varandra och kunnat prata om situationen, något som Jenny ser som en framgång och ett bevis på att tilliten mellan dem vuxit.

Både Jennys och Sonjas berättelser innehåller viktiga erfarenheter från återföreningen. Sådan kunskap är av stor betydelse för socialtjänsten, men också för andra föräldrar och barn i samma

situation. Återföreningsprocessen är inte enkel och självklar. Det krävs att föräldrar och barn får gott stöd.

Sammanfattning

Föräldrarna talar om en möjlig återförening på ett sätt som åskådliggör deras oro. Oron kan vara grundad i ett ifrågasättande av den egna föräldr kompetensen. Skall de klara av att vara föräldrar på nytt, när de har misslyckats en gång? Det kan också handla om praktiska förutsättningar. Som "ensamstående" har de haft ett boende anpassat till en person, så lägenheten kan helt enkelt vara för liten. De uttrycker också en oro över att inte klara av förändringen från att leva ett liv som är "tyst och lugnt" och där de bara har ansvar för sig själva, till att anpassa sig till det mera dynamiska och livliga vardagslivet med barn.

Några föräldrar har berättat om att fosterföräldrarna inte förmått samarbeta på ett adekvat sätt kring barnens återflyttning. Uppfattningarna kan ha varit delade om lämpligheten i en återflyttning, och sådana meningsskiljaktigheter kan ha uttryckts i ett motstånd mot återflyttningen, eller i bristande praktiskt samarbete då återflyttningen blivit ett faktum.

De föräldrar som har erfarenhet av att barnen flyttat hem igen, kan berätta om sina höga krav på sig själva att vara extra duktiga och bra föräldrar, och förväntningar om att allt skall fungera perfekt då barnen återvänt. Då situationen istället blivit den att barnen visat kraftiga negativa reaktioner, bråkat, skrikat och sagt emot, har föräldrarna tvivlat på sin föräldraförmåga, och på om det var rätt beslut att barnen kom hem.

Föräldrarnas berättelser visar att tankarna kring en återflyttning av barnen kan vara ständigt närvarande, men att de inte alltid känns realistiska. I de fall barnen flyttat hem igen blir stödet från socialtjänsten mycket viktigt. Ett fungerande stöd kan vara av avgörande betydelse för att kunna återskapa ett vardagsliv med fungerande strukturer och rutiner. Att ge praktiskt och känslomässigt stöd till de barn och föräldrar som återförenats är en synnerligen angelägen uppgift för socialtjänsten.

Föräldrarnas synpunkter

- Även om en återflyttning inte kan bli aktuell är det viktigt att barnen kan känna att föräldrarna finns där, och att de önskar ha kontakt.
- Det kan vara svårt att förstå att barnen inte är desamma nu som då de placerades. Svårt att förstå att barnen har förändrats och utvecklats.
- Skilda uppfattningar hos fosterföräldrar och socialtjänst kan försvåra tankar på återflyttning, även om de inte alltid är ut-sagda.
- Då barnen återvänder hem är det av stor betydelse att både barn och föräldrar får mycket stöd. Det kan vara svårt för båda parter att återknyta till sitt ursprungliga föräldra-barn-förhållande.

Kapitel 9 Barnens upplevelser

Frågorna i de frågeguider som användes i fokusgrupperna var till största delen inriktade på föräldrarnas egna erfarenheter. Barnens situation och de förhållanden som påverkat barnens välbefinnande ingår också i texten i övriga kapitel, eftersom föräldrarnas berättelser i många fall innefattar även barnens upplevelser. Vissa frågor handlade ändå mer specifikt om barnens upplevelser av att vara, eller ha varit, placerade i fosterhem. I den nedanstående texten redovisas föräldrarnas uttalanden om barnens situation, och barnens erfarenheter av att bo i fosterhem.

Tiden före placeringen

Några föräldrar var vid placeringen av barnen så upptagna av sin egen problematiska situation, eller så utmattade av problem som pågått under lång tid, att de inte egentligen såg barnen. En mamma, Anna, berättar att hennes minnesbilder från den första tiden som barnen var placerade är mycket diffusa, och att hon därför inte kan svara på frågorna om hur barnen uppfattade placeringen.

Sonja framhåller i gruppdiskussionen hur viktigt det är att barnen får god information om planeringen kring placeringen, och att barnen kan se att föräldrar och fosterföräldrar kan samarbeta, och har samma mål – barnets välbefinnande.

Men sen, att barnen ska känna att dom vuxna respekterar varann ändå. "Att vi hjälps åt och samarbetar kring dig. Vi vill dig gott. Både... vi som är fosterföräldrar och din mamma och sådär, och vi är bara extra nu för att din mamma inte kan." Och det efterlyser jag då. Mycket (Sonja).

Sonja, som haft båda sina barn placerade långa perioder i fosterhem, tycker att hon själv har saknat just att samarbetet och det

gemensamma målet med placeringen har tydliggjorts för barnen. Hon hade önskat att barnen gjorts mera delaktiga i diskussioner och samtal mellan föräldrarna och fosterföräldrarna. Framförallt betonar Sonja att det är viktigt för barnen att se att det existerar ett samarbetet mellan föräldrar och fosterföräldrar, att båda parter drar åt samma håll.

Tiden i fosterhemmet

I en av fokusgrupperna diskuterades bland annat vilka rutiner som skall följas då barnet placerats – de rutiner som funnits i den biologiska familjen, eller de som finns i fosterfamiljen. I denna fråga var inte föräldrarna helt överens. Några tyckte att barnets gamla rutiner måste följas och respekteras, medan andra menade att det bästa för barnet är att anpassa sig till fosterfamiljens rutiner, för att barnet skall få en så bra tid som möjligt i fosterfamiljen.

Sonja påpekar att det är viktigt att barnen också kan få lugn och ro i fosterhemmet, så att de kan ta till sig det goda som finns att få där.

Man måste ge fosterfamiljen och barnet och det dom har där en chans också att få lite lugn och ro och att känna att dom är skuldbefriade och inte får skam och skuld över att dom tar sig rätten att må gott i sin vistelse där (Sonja).

Sonja tycker att hon själv har bearbetat sina erfarenheter från att ha sina barn placerade i fosterhemmet, och också har hunnit få distans till sina upplevelser. Även om hon tycker det är viktigt att föräldrarna håller regelbunden kontakt med barnen, och visar att de fortfarande vill vara föräldrar, är det också viktigt att låta barnen få känna att det är tillåtet att trivas och ha det bra i fosterhemmet.

Positiva effekter av placeringen

Flera föräldrar menar att deras barn har fått det bra i fosterhemmet. De anser att fosterföräldrarna tycker om barnen, och att barnen kan tillgodogöra sig det som är positivt, både i form av materiella resurser, och i form av nära relationer med fosterföräldrar och fostersyskon.

Sonja berättar om hur placeringen för hennes äldsta dotter på många sätt blev en positiv erfarenhet för flickan. Särskilt beskriver Sonja förhållandet till fostersyskonen som en tillgång. Då Sonja hade perioder där hon själv mårde bättre och kunde fungera väl som förälder flyttade flickan hem. Sonja menar att de då blev en liten och ganska sårbar familj, då den bara bestod av henne själv och dottern. Efter hemflyttningen var de dessutom extra angelägna om att relationen inte skulle störas av konflikter. Fosterhemmet fanns hela tiden där som en trygghet, och dottern kunde återvända dit då det behövdes. Där fick hon också vad Sonja betraktar som en viktig social träning i relationerna till fostersyskonen.

Och jag hade ju aldrig kunnat ge Alexandra den här syskon... att våga ta för sig, våga fajtas, utan varje gång jag hade tillfrisknat nog och sådär, vi var ju som två små gummor som satt i soffan och det var så gulligt allting och vi var så rädda för att göra varandra illa Alexandra och jag. Och sen så svek jag henne och så vart det nånting annat och så... men där hade hon en kontinuitet och där kunde det bli det där att hon vågade liksom ”grr!” skrika och gapa och... alltså... och det var inte jag kapabel till i det läget (Sonja).

I fosterhemmet fick hennes dotter lära sig att både ta och ge i syskonskaran, något som Sonja menar tillförde en viktig dimension i flickans liv. Även andra föräldrar berättar om goda relationer till fosterföräldrar och till fostersyskon.

Problem för barnen

Att inte känna sig accepterad

I kapitel 6 beskriver Vanja hur svårt hon tycker det är att fosterföräldrarna vill ändra på hennes son Gustavs beteende. De finner Gustavs beteende (glömma kläder, glömma läxor, inte passa tider) som problematiskt, och ser som sin uppgift att hjälpa Gustav att finna andra sätt att agera. Vanja är bekymrad över hur detta inverkar på Gustavs självuppfattning. Hon menar att Gustav nu ser på sig själv som en person som inte klarar av sitt liv så bra, och att detta påverkar honom negativt.

Hela livet handlar ju till slut om för honom att ”jag, jag klarar inte” och det påverkar ju skolarbetet. /.../Att dom inte accepterar, så dom vill ge honom hårda regler, sätta då... ja sätta krav på ”har du inte gjort det här tre gånger i veckan då drar vi ner på veckopeng eller månadspeng”. Alltså det blir... det blir för tufft (Vanja).

Vanja har under den tid Gustav varit placerad i fosterhemmet ändå varit nöjd med placeringen, som hon tycker inneburit mycket positivt för sonen. Emellertid har situationen under den sista tiden blivit ohållbar. Gustav känner att han inte duger och att han inte är accepterad som den han är i fosterhemmet. Vanja menar att de nu måste bli en förändring, eftersom sonen (som är 15 år) nu har sagt att han inte orkar bo kvar i fosterhemmet längre.

Sexuella övergrepp och/eller gränsöverskridanden

Två mödrar berättar om att deras döttrar utsatts för sexuella övergrepp och/eller sexuella gränsöverskridanden i fosterfamiljen. Detta har varit något som avslöjats då döttrarna varit placerade i fosterhemmet under flera år. Då det upptäcktes har flickorna placerats i andra familjer, eller blivit placerade på institution. Mödrarna har upplevt de övergrepp och/eller gränsöverskridanden som inträffat som ett stort svek mot flickorna, särskilt som mödrarna själva initialt varit nöjda med placeringen.

Sonja kände det som särskilt problematiskt då fostermodern, trots att det var hon som avslöjade de gränsöverskridanden som

hennes man utsatt flickan för, tog parti för sin man. Därmed tyckte hon också att flickan blev i grunden sviken av sin foster-mor.

Men Lena, att känna det här sveket och den här modersgestalten som har varit istället för mig, den här kvinnoförebilden, den alltså bara... bom!

I och med avslöjandet så bröts också kontakten helt mellan flickan och fostermamman.

Sonja menar att flickan därmed blev dubbelt utsatt – både för sexuella gränsöverskridanden, och också för att förlora förtroendet för fostermodern, som betytt mycket för henne.

Lojala barn

Några föräldrar menar att deras barn är mycket inkännande och lojala mot dem. De känner av hur föräldrarna mår, och de kan vara oroliga för att ställa för stora krav på föräldrarna. Barnen känner också ett krav på sig att även vara lojala mot foster-föräldrarna, vilket kan göra att mycket av barnens energi går åt till att göra båda "föräldraenheter" nöjda. Då diskussionerna i grupperna handlade om att också göra barnens röster hörda, menade en del gruppdeltagare att det var viktigt med en balans, där barnen också måste få känna sig ansvarsbefriade. Så här säger Gunilla:

Jag tror inte man ska kräva för mycket av deras röster. I alla fall David som är tolv nu då. Detta har ju pågått sen han var sex under den här tiden och han har ju alltid varit väldigt lojal mot mig. Han är ju som... min pojk då. Det är ju jag som är hemma och är sjuk. "Mamma är du trött?" frågar han 15 gånger när han är hemma hos mig fortfarande. Och då har det liksom vart såhär att "nu är det bestämt att mår mamma bra så kommer du till mamma en gång i månaden. Åker du till pappa då om det funkar där och så är du på familjehemmet där." Så han har sluppit ta några beslut själv. Och han hade inte klarat det tror jag... för han har dubbla lojaliteter och det märks så jättetydligt på honom. Han vill ringa till familjehemmet när han är hos mig och höra hur det är där och han ska ringa till mig när han är där och... Ja, så han nog fått bara vila i detta att nån annan bestämmer (Gunilla).

Gunilla beskriver hur David visar stor hänsyn, och att ofta är orolig för hennes välbefinnande. Mycket av Davids energi går åt till att oroa sig, och att kontrollera att mamman mår bra. Citatet visar att Gunilla har varit angelägen om att David inte skall behöva ta alltför mycket ansvar alltför tidigt, och att det därför varit viktigt att både hon, hans pappa och fosterföräldrarna, kunnat fatta gemensamma beslut, exempelvis som här då det handlar om planeringen av umgänget. Med utgångspunkt från det Gunilla anser vara ”barnets bästa”, menar hon att de vuxna omkring honom måste ta ansvar för viktiga beslut, och inte lägga över för mycket av ansvaret på David.

Vanja beskriver hur hennes barn också tog ansvar, även från det de var helt små, för att ge en positiv bild av familjen.

Barn vill så gärna förmedla ”åh det bästa!” för det är inte riktigt den riktiga bilden. Det är idealbilden man får utav barnet när man är sådär liten. Tyvärr. Det är ju bra, men det blir fel, det blir missvisande. Och det gör ju också när socialsekreterarna går på det, när man ska bestämma placering eller vad som behövs för det här barnet... så vart det emot mig. Det fanns massor med personer runt oss, men det var ju bara... det var ju bara personer som existerade, men det fanns inget umgänge emellan. Därför att barnen ville så gärna förmedla... alltså dom vill ha kompisar! Dom vill ha morfar och mormor och allt det här. Så det var verkligen missvisande (Vanja)

Det Vanja förmedlar i citatet ovan är insikten om att det inte alltid är den sanningsenliga bilden som förmedlas då socialsekreterarna pratar med barnen. Vanja berättar om hur hennes barn fyllt i nätverkskortor på ett sätt så att deras familjeförhållanden skulle framstå i mycket bättre dager än vad de faktiskt var. Barnen ville visa att deras familj var bra, att de hade ett gott och välfungerande nätverk, men så var det inte i verkligheten, åtminstone inte enligt Vanjas sätt att se på saken.

Vanja uppehåller sig länge vid detta tema – att barnen blir belastade av ett för stort ansvar när de skall berätta om hur de själva och familjen har det.

Vilken *belastning* det är för detta barn att hamna i en sån intervju-situation. Kan du känna vad barnet känner som ska sitta och prata om pappa och mamma och i det här fallet styvfar också då./.../ Fyra personer ska han försöka tillfredsställa. Så är barnet. Vilken

belastning! Egentligen så... dom som vi ska värna om utsätter vi mest. Istället för... ja, jag blir... jag blir vansinnig när jag bara tänker på det! (Vanja).

I diskussionen framhåller Vanja hur viktigt det är att inte exponera barnen alltför mycket, och lägga över för mycket ansvar på dem just i samtalssituationer. Kanske finns det andra sätt att ta reda på vad barnet tycker och känner, till exempel genom att barnet får rita och berätta.

Både Gunilla och Vanja uppehåller sig länge kring det ansvar som barnen tar på sig för sina föräldrar, och för att familjen skall må bra. De betonar också båda vikten av att barnen kan avlastas en del av ansvaret, så att de kan ägna sin energi mera åt sig själva och sin egen situation.

Att informera barnen

I föregående kapitel, om återföreningen, redovisades hur föräldrarna ansåg det vara viktigt att involvera barnen i de planer som görs kring placeringen. Även om de inte kan fastställa bestämda tider för barnen, är det viktigt att de är informerade om vilka planer som finns för placeringen.

Bengt framhåller i gruppdiskussionen även en annan synpunkt. Bengt är i många delar mycket kritisk till socialtjänsten och det samarbete han haft med handläggarna kring placeringen av hans barn. Emellertid menar Bengt också att det är viktigt att inte bara "skylla på socialen" om det blir problem.

Ja om det är nåt som dom undrar över eller är irriterade över eventuellt då med placering och umgänge alltså att dom inte får träffa... att vi inte får träffas så ofta och såna saker. Så då skulle dom ju vända sig dit och skylla på dom va. Anklaga dom för det. Jag tycker det... det känns lite fel att göra så. Man gör det för enkelt för sig. Det är ju nåt som dom kommer att... att leva vidare med att dom får den inställningen till myndigheter framöver, att det bara är dåliga saker som kommer därifrån. Det blir lite vinklat fel tycker jag (Bengt).

För Bengt är det viktigt att barnen också kan se hans del i problemet, och att ansvaret för alla problem inte läggs över på

socialtjänsten. Bengt är rädd att barnen i så fall kan få en negativ inställning till myndigheter, vilket han tycker skulle vara en belastning för barnen i deras framtida liv.

Man får säga precis som det är. Jag kan inte göra på nåt annat sätt. Jag kan inte linda in nånting och försöka att förstålla. Det går inte. Och det... det vet ju ungarna att det är så (Bengt).

Bengt har valt att hela tiden vara ärlig och säga som det är till barnen, även om han därigenom exponerar sina tillkortakommanden som förälder, och riskerar att barnen riktar kritik mot honom själv. Detta har Bengt gjort därför att han vill ha en öppen attityd mot barnen, men också för att han haft avsikten att barnen inte skulle få en felaktig inställning till socialtjänsten och till andra myndigheter.

Samarbetets betydelse för barnen

Att samarbetet mellan föräldrar och fosterföräldrar fungerar väl är också av betydelse för barnen. Gunilla har tidigare berättat om hur hon uppskattar sonens fosterfamilj, men att ett fungerande samarbete har varit avhängigt av att hon själv har varit anpasslig och rättat sig efter fosterföräldrarnas krav. Gunilla menar att en anledning till att hon valt att anpassa sig har varit att hennes son inte skulle behöva känna av lojalitetskonflikter mellan sin mamma och fosterföräldrarna.

Det var ju nya familjens normer och regler som gäller liksom och jag /.../ jag har också vart lydig jämt och hållit med och vart snäll och vill inte bråka för barnens skull och vill inte bråka för familjens skull. Så det blir konflikter däremellan va. Och jag ser ju på David om jag skulle ha någon konflikt med familjehemmets mamma så blir han ju jättenervös. För det är ungefär som att... om pappa och mamma skulle bråka. Det blir ju precis samma reaktion för honom då (Gunilla).

Gunilla jämför sonens situation med den lojalitetskonflikt som barn med separerade föräldrar kan befinna sig i. Hon vill inte att sonen skall behöva vara bekymrad, och väljer därför att själv anpassa sig efter fosterföräldrarna.

Bengt, som vid flera tillfällen under diskussionerna återkommer till det konfliktfyllda förhållandet till fosterföräldrarna, påpekar även han hur problematiskt det kan bli för barnen om inte föräldrar och fosterföräldrar kan samarbeta:

Men man måste ju få vara delaktig, man måste ju få vara med. Nej, det går liksom inte att skärma av då och sen tycka att ”den där föräldern han är hemsk” /.../ Då blir det ju... barnen vill ju inte tro på det där. Det blir ju... dom blir ju mycket jobbigare också i familjehemmet när det blir sådär... Dom känns ju otrygga både här och där och vet inte vem dom ska lita på (Bengt).

Bengt menar att konflikter och osämja mellan föräldrar och fosterföräldrar kan innebära att barnen känner sig otrygga, och därmed också visar ett mera problematiskt beteende i fosterhemmet.

Även Pia betonar vikten av samarbete runt barnet. Hon menar att det är viktigt att både föräldrar och fosterföräldrar kan enas om att se till vad barnet behöver, och inte i första hand vilka behov de själva har. Vid flera tillfällen under gruppsamtalen beskriver Pia en situation där hon inte har känt sig delaktig i fosterföräldrarnas beslut kring barnen. Hennes uppfattning är att fosterföräldrarna varit måna om att visa att det är de som bestämmer, och att det är deras regler som gäller.

Att glömma dom här rollerna vi har. Om vi försöker glömma bort dom. Att ”jag är biologisk mamma och jag är fostermamma och jag vill också liksom...” Men att vi tänker: vad är bäst för den här lilla i mitten? Och vad behöver den här i mitten? Om man jobbar från den... och inte tänker på dom här rollerna hela tiden. Det är så mycket roller och maktkamper... runt barnet (Pia).

Pia uttrycker en önskan om en ökad delaktighet, och ett bättre samarbete, för att barnet skall kunna få det så bra som möjligt.

Barnens tankar kring att vara placerade i fosterhem

Hur uppfattar barnen sin situation som fosterbarn? Vilka tankar har de om det faktum att deras föräldrar (oftast mödrarna) inte har kunnat ta hand om dem själva? Flera föräldrar har reflekterat över hur barnen tänker – och hur de kommer att tänka i framtiden.

Gunilla har en son som är placerad i fosterhem sedan några år. Planerna är att han skall bo kvar i fosterhemmet ytterligare fyra år, vilket tidigare nämnts, men Gunilla har redan börjat fundera över vilka frågor hon kan komma att få från sonen angående placeringen då han flyttar hem igen.

Ja att det blir ju den ”smekmånaden” först kanske i ett halvår eller nånting och sen börjar... jag har tänkt mycket på att... hans ilska skulle komma mot mig. ”Varför blev jag bortlämnad nån gång?” och att vi skulle få ta den här diskussionen i ett senare skede /.../ så kommer den där diskussionen och den är jag rätt oförberedd på. Jag kan ju bara säga sanningen, men hur ska jag bemöta honom om han blir arg, ledsen och... han kan ju visa alla känslor kring detta (Gunilla).

Under gruppdiskussionen fick Gunilla en hel del feedback från de andra föräldrarna i gruppen, som själva hade funderat över samma sak. Gruppdeltagarna påpekade att man som förälder kan behöva mycket stöd för att klara av att svara på sådana frågor från barnen på ett bra sätt. Det upplevs som viktigt att barnen får uppriktiga svar på sina frågor, men också att svaren blir begripliga för barnen.

Föräldrarnas egna förslag till förbättringar för barnen

Flera föräldrar förde i gruppdiskussionen fram förslaget om en egen kontaktperson för barnen. De menar att en sådan kontaktperson skulle vara någon som bara fanns till för barnet, som barnet kunde träffa oftare än de träffade socialsekreterare och familjehemssekreterare. Den modell som föräldrarna skisserade

är en kontaktperson som är oberoende av lojaliteter mot socialtjänst, fosterföräldrar och biologisk familj. Så här säger Leyla:

Det är ibland så jag känner. Hon vill prata men berättar inget alls för mig. Och hon vill inte berätta för dom. Det finns något... några saker som hon vill berätta för någon annan. Inte mellan oss, jag och fosterfamiljen. Så jag tänker att det är viktigt att barnet måste ha en också. En trygghet såhär. Utan mamma och pappa och familjen... (Leyla).

I gruppdiskussionerna påpekade också föräldrarna betydelsen av att socialtjänsten uppmärksammade barnets behov av psykologisk hjälp under placeringstiden för att få möjligheter att prata om sina känslor och sina upplevelser med någon utomstående, kompetent person.

Det borde vara obligatoriskt att när barn placeras så ska dom ha en möjlighet att träffa någon. Sen behöver det inte vara nån utbildad psykolog men *nån* som lyssnar till barnen (Elisabeth).

Av Vanjas och Gunillas berättelser framgår att deras barn oroar sig för hur deras mödrars hälsa skall påverkas av en återflyttning. Vanja beskriver hur hennes son tror att hennes egen hälsa skall påverkas negativt om sonen flyttar hem igen. Han oroar sig för att det skall bli för mycket för henne att åter ta ett fullt föräldraansvar, och lägger en del av skulden till Vanjas sviktande psykiska hälsa på sig själv. I detta fall har Vanja saknat en regelbunden kontakt med familjehemssekreteraren för sonens del. Hon menar att sonen egentligen aldrig haft några enskilda samtal med familjehemssekreteraren. Vanjas förklaring till att det är så är att placeringen har fungerat så bra att någon enskild uppmärksamhet inte har behövts för sonens del. I likhet med flera andra föräldrar efterlyser Vanja en förbättrad personlig kontakt mellan sonen och socialtjänsten.

Situationen för hemmavarande syskon

En annan viktig faktor som sällan nämndes i föräldrarnas diskussioner, men som också är viktig att framhålla är hur situationen blir för de syskon som är kvar i hemmet.

Och våran dotter/.../ alltså hon skulle ju också ha behövt två föräldrar som brydde sig om henne. Hon har ju *alltid* fått komma på efterkälken och i den mån det har funnits nån ork kvar.

Kerstin hör till de få föräldrar som nämner detta, då hon under gruppssamtalen berättar om hur svårt det har varit för hennes dotter att alltid komma i andra hand, eftersom föräldrarnas energi till stor del uttömts i de komplicerade turerna kring sonens placering på institution och i fosterhem. Kerstin berättar hur hon socialtjänsten inte alls har fokuserat på dotterns situation under de turbulenta år då brodern varit placerad på institution och i fosterhem.

Och soc. har aldrig frågat... liksom. Dom har ju sett i papperna att vi har ett barn till, men dom har aldrig frågat hur vårat andra barn har det. För hon har inte varit aktuell i deras papper och "skönt! Ett jobb mindre" (Kerstin).

Att ha ett syskon med stora problem, och som därmed också förbrukar en stor del av den uppmärksamhet som föräldrarna förmår att ge, kan påverka barns liv på ett påtagligt sätt, det framgår bland annat av den forskning som finns om barn med handikappade syskon (se bland annat Powell & Gallagher 1996, Bågenholm & Gillberg 1991 och Stenhammar 1999). Kerstin berättar att även om det finns starka band mellan hennes son och hennes dotter, så har dottern oftast valt att hålla sig undan eller stanna kvar hos någon kompis under de tillfällen då hennes bror besöker hemmet.

Sammanfattning

Då barnen placeras i fosterhem är det viktigt att de kan få vara delaktiga i planeringen, och i de diskussioner som förs mellan socialtjänst, föräldrar och fosterföräldrar. Barnen behöver också se att föräldrar och fosterföräldrar har ett gemensamt mål med placeringen, att det finns ett fungerande samarbete dem emellan.

Flera föräldrar har positiva erfarenheter, och menar att barnen på många sätt har det bra i fosterfamiljen. Som positiva faktorer nämner de relationer till fosterföräldrar och foster-

syskon, samt även de materiella och ekonomiska resurser som finns i fosterfamiljen.

I vissa fall har det uppstått problem för barnen, då de inte har känt sig accepterade i fosterfamiljen, eller då det varit svårt att acceptera de regler och den familjekultur som funnits i fosterfamiljen. Några föräldrar berättar också om hur deras barn utsatts för sexuella övergrepp eller sexuella gränsöverskridanden i fosterfamiljen.

Föräldrarna berättar också om hur lojala deras barn är, både mot dem själva och mot fosterfamiljen. Barnen gör ofta stora ansträngningar för att både föräldrarna och fosterföräldrarna skall vara nöjda. De tar också i många fall stort ansvar för sina föräldrars välbefinnande, och oroar sig för dem och för deras hälsa. Föräldrarna menar att alltför stort ansvar kan läggas på barnen, därför är det betydelsefullt med en balans i barnens delaktighet, så att det är de vuxna som tar på sig ansvaret för viktiga beslut som skall fattas.

För att barnens situation skall bli så bra som möjligt, framhåller föräldrarna att det är av stor betydelse att barnen kan få tillgång till egna kontaktpersoner, som uteslutande är till för dem, och inte för föräldrarna och/eller fosterfamiljen. Barnen behöver någon som de känner förtroende för, och som de kan känna finns till bara för dem.

Föräldrarnas synpunkter

- Ett gott samarbete mellan föräldrar och fosterföräldrar är av stor betydelse. Barnen är mycket känsliga för bristande samarbete, och reagerar negativt om de märker att det finns konflikter mellan föräldrar och fosterföräldrar.
- Det är viktigt att låta barnen få lov att trivas och ta till sig det goda som finns i fosterhemmet.
- Barnen är ofta mycket lojala, och tar själva på sig ett stort ansvar för att både föräldrar och fosterföräldrar skall vara nöjda. Det är angeläget att båda parter är medvetna om detta, så att de inte försätter barnet i svåra lojalitetskonflikter. Ibland kan det vara svårt att fråga barnen vad de själva tycker, eftersom barnen är så

angelägna om att vara till lags och ge en bra bild både av föräldrar och fosterföräldrar. Här är det viktigt att de vuxna kan ta ett gemensamt ansvar, och avlasta barnen.

- Barnen behöver en egen kontaktperson, som enbart är till för dem.

Kapitel 10 Sammanfattning och diskussion

Föräldrarna och socialtjänsten

Bemötandet

De kontakter med socialtjänsten som ledde fram till en placering i fosterhem av barnen har inletts på olika sätt. I en del fall har det varit föräldrarna som sökt hjälp hos socialtjänsten eftersom de själva funnit att de inte klarade av att vara föräldrar, i andra fall har socialtjänsten varit initiativtagare till åtgärder, då de bedömt att föräldraförmågan inte räckte till.

Kontakterna med socialtjänsten har varit av varierande karaktär. Några föräldrar berättar om goda och tillitsfulla relationer, andra om relationer som mera har präglats av ömsesidig misstro. Diskussionen i grupperna visar ett brett spektra av olika erfarenheter, alltifrån en känsla av stor delaktighet och respektfull förståelse, till en upplevelse av att inte ha blivit sedd eller lyssnad till. Skillnader i bemötandet, och i upplevelserna av detsamma, kan säkert ha många olika orsaker. Det kan handla om hur relationen till socialtjänstens personal utvecklas, om hur föräldrarna förmår att beskriva och förklara sina problem, kanske också om olika arbetsplatskulturer. Tidigare forskning (se bl.a. Östberg et al. 1999) visar hur bedömningar i barnavårdsutredningar kan skilja sig åt, inte bara i olika kommuner, utan också på olika socialkontor.

Att utreda barns och familjers förhållanden, där utredningen kan resultera i en separation mellan föräldrar och barn, är ett komplicerat åtagande som kräver kunskap, erfarenhet och tålamod. Även om alla inblandade; socialarbetare, föräldrar och barn, samt övrig expertis (exempelvis BUP-personal, psykologer, familjebehandlare) anstränger sig för att utredningen skall genomföras så väl som möjligt och resultera i en lösning som

blir positiv för både barn och föräldrar, föreligger det ändå stora risker för konflikter och missförstånd. Socialarbetarna har en maktfunktion, i och med att de kan föreslå tvångsåtgärder som går emot föräldrars vilja. Samtidigt ingår det i socialarbetarnas uppgift att stödja och hjälpa föräldrar och barn. Balansen mellan hjälp och kontroll är inte enkel (Andersson 1991, Donzelot 1997). Dock krävs av socialarbetarna att de skall kunna hantera de olika kompetenser som en sådan balans kräver (Wächter 1998).

I flera av föräldrarnas berättelser från den inledande kontakten med socialtjänsten, finns exempel på att föräldrarna inte tycker sig ha mött socialarbetare som lyssnat till dem. Föräldrarna menar att den kunskap som de själva tyckte sig ha om sitt föräldraskap och om sina barn inte värderades. Frågan är vad det är som hindrar socialarbetarna från att lyssna till föräldrarna? Fokusgruppsamtalen med föräldrarna utgör inte ett tillräckligt underlag för att kunna svara på frågan om varför så många upplever att deras röster inte har blivit hörda. Med utgångspunkt från existerande kunskap om mödrar, fäder och barn som är aktuella inom den sociala barnvården går det endast att formulera möjliga hypoteser om orsakerna. Kanske är det socialarbetarnas svårigheter att balansera mellan hjälp och kontroll, mellan utredningsarbete och behandlingsarbete och de olika krav som ställs på förhållningssätt, som medför att åtskilliga föräldrar upplever att de inte har blivit lyssnade till, och att deras kunskap inte har tillvaratagits?

Emellertid är det inte bara i de fall där föräldrar och socialarbetarna haft skilda uppfattningar, exempelvis om behovet av placering av barnen, som föräldrarna redovisar sina erfarenheter av att inte ha blivit lyssnade till. Inte heller i de fall där föräldrarna önskar att barnen skulle bli placerade i fosterhem har de alltid blivit tagna på allvar, intrycket från gruppintervjuerna är att ett sådant önskemål kan ha mötts med oförståelse.

Majoriteten av föräldrarna är ensamstående mödrar. Ensamstående mödrar har under lång tid betraktats med misstro inom den sociala barnvården. Flertalet av mödrarna har också bristande ekonomiska och sociala resurser, vilket ytterligare kan förstärka den misstro som riktas mot dem (Ohrlander 1992,

Swift 1995, Lundström & Sallnäs 2003). Sammantaget skulle ett hypotetiskt svar därför kunna utgå både från ett köns- och ett klassperspektiv. Ensamma, fattiga mödrar kan möta svårigheter att göra sina röster hörda och få sin föräldrakompetens erkänd. Tvärtom kan de i högre grad riskera att deras föräldrakompetens ifrågasätts.

Föräldrarnas uppfattning om vad som är ett gott bemötande

Ett respektfullt förhållningssätt och en öppen och icke värderande attityd är vad föräldrarna önskar sig av kontakten med socialtjänsten. Några av föräldrarna har också mött ett sådant förhållningssätt från socialtjänstens sida. Deras upplevelser visar att både deras egen situation, och situationen för barnen både före och efter placeringen i fosterhemmet i sådana fall har utvecklats på ett mera positivt sätt.

Kontinuitet i kontakten med socialtjänsten är också något som föräldrarna värderar högt. Att behöva berätta historien om alla sina problem och tillkortakommanden gång på gång för olika personer upplevs som förödmjukande och destruktivt. Då föräldrarna berättar om goda möten och om positiva kontakter med socialtjänsten, handlar det ofta om kontinuerliga kontakter och långvariga relationer med samma socialsekreterare. Sådan kontinuitet i kontakten har medfört att föräldrarna etablerat en förtroendefull relation och därmed också i många fall kunnat vända en negativ livssituation till en positiv.

Det sociala arbetet med barn och familjer är inte alltid organiserat på det sättet att en kontinuitet i kontakten är möjlig, vilket föräldrarnas berättelser tydligt visar. Utredningsarbetet i den sociala barnvården kompliceras således inte bara av balansen mellan hjälp och kontroll, utan också av en byråkratisk organisation som inte alltid utgår från relationens betydelse. Tvärtom är organisationen många gånger anpassad efter rationella och formella kriterier, som inte möjliggör kontinuitet i kontakten mellan föräldrar, barn och socialarbetare (Wächter 1998). Att inte befrämja kontinuerliga kontakter kan blir

kontraproduktivt på så sätt att det sociala arbetet inte leder fram till en positiv förändring av en problematisk livssituation, det visar flera av föräldrarnas uttalanden.

En bristande förståelse för föräldrarnas krisreaktioner

I gruppsamtalen uppehöll sig flera föräldrar vid sina reaktioner vid separationen från barnen, och vid det bemötande de fått från socialtjänsten i samband med detta. Föräldrarna berättade om känslor av maktlöshet, förtvivlan och desperation. I några fall hade de också varit aggressiva och avståndstagande mot socialarbetarna. Att en separation mellan förälder och barn kan utlösa en krisreaktion, hos mödrar, fäder och barn, måste anses vara ett förutsägbart och förståeligt förhållande. Socialarbetarna inom den sociala barnvården har med all sannolikhet en utbildning där de tillägnat sig kunskap om människors reaktioner på kriser och stora förändringar i livet. Därför borde det vara möjligt att förstå och bemöta föräldrars krisreaktioner då de skiljs från sina barn, oavsett om det sker frivilligt eller med tvång. Tidigare forskning (Trulsson 1997, Haight et al, 2002, Haight et al. 2004), liksom föräldrarnas uttalanden från fokusgrupperna, visar att så inte alltid är fallet. Föräldrar förväntas handla rationellt, de förväntas förstå och acceptera instruktioner, de förväntas samarbeta på olika sätt, även om de visar tydliga krisreaktioner. Reaktioner i form av förtvivlan och aggressivitet möts med kritik, och tas ofta som intäkt på att föräldern verkligen är olämplig. Det begränsade underlaget i form av de fokusgrupper som redovisas i den här rapporten ger inte någon möjlighet att dra några generella slutsatser, men det finns anledning att fundera över varför socialtjänsten tycks ha en bristande medvetenhet om föräldrarnas upplevelse av kris i samband med separationen från barnen.

Föräldrarnas egen förklaring till att deras krisreaktioner inte uppmärksammas av socialtjänsten utgår från den stigmatisering de själva finner att det innebär att inte kunna ta hand om sina barn. Goffman (1972) menar att stigmatisering grundar sig i en avvikelse från vad som anses vara det förväntade mönstret.

Individen kan komma att nedvärdera sig själv och sin förmåga om han eller hon betar sig på ett avvikande sätt. Även omgivningens syn på individen kan påverkas negativt (ibid.). De föräldrar som har barn vilka placerats i fosterhem har på olika sätt inte lyckats leva upp till förväntningar om vad ett tillräckligt bra föräldraskap bör omfatta. Att inte klara omsorgen om sina egna barn är en skam, och föräldrarna menar att de därför blir "syndabocker". I grupperna uttryckte föräldrarna en känsla av "strafftänkande", de kände att de straffades för att de exempelvis inte klarat av att prioritera sina barn framför sina egna behov, till exempel av droger och alkohol, och att de därför fick "skylla sig själva". Ytterligare en orsak som föräldrarna nämner är att socialtjänsten är så fokuserade på placeringen av barnet och samarbetet med fosterföräldrarna, att föräldrarna själva kommer först i andra hand. En förälder kände det som att hon kom "i kläm", det blev ingen uppmärksamhet över till henne och hennes känslor av förtvivlan och övergivenhet (se kapitel 5).

Några tydliga svar på varför föräldrarnas adekvata krisreaktioner inte uppmärksammas är kanske inte möjliga att finna. En bidragande orsak skulle även i detta fall kunna vara misstänksamhet och bristtänkande kopplat till ensamstående mödrar med otillräckliga sociala och ekonomiska resurser (Ohrlander 1992, Swift 1995, Lundström & Sallnäs 2003). Även om svaren inte är självklara, är frågan inte desto mindre viktig att lyfta fram. De föräldrar som separerar från sina barn i samband med en placering i fosterhem kan befinna sig i en kris, som de behöver stöd och hjälp för klara av. Krisreaktioner som inte uppmärksammas kan medföra att en förälder inte förmår förändra sin situation. Tidigare forskning visar att föräldrars förhållanden efter det att barnen placeras i fosterhem ofta försämrats (Hessle 1988, Trulsson 1997). Uppmärksammade krisreaktioner kan också medföra att föräldrarna "fastnar" i ett negativt förhållningssätt gentemot socialtjänsten och dess insatser, och därmed bidra till att relationen mellan förälder och socialtjänst förblir problematisk under den tid barnet är placerat. Detta kan få negativa följder för alla inblandade – föräldrar, barn och fosterföräldrar.

Föräldrar och fosterföräldrar

Vad som karaktärisera ett föräldraskap är att ta ansvar för barn, att fatta dagliga beslut om barnen och deras välbefinnande (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997). Ett föräldraskap innefattar också ständiga förhandlingar och samhandlingar mellan föräldrarna, oavsett om dessa lever med varandra eller om de har separerat (Hydén & Hydén 2002). Föräldrar som har sina barn placerade i fosterhem delar sitt föräldraskap, och således även förhandlingar och samhandlingar, med socialtjänsten och med fosterföräldrarna. Socialtjänsten har det övergripande ansvaret för placeringen, och ingår också både som samarbetspartner och beslutsfattare, men föräldrarna upplever oftast att själva föräldransvaret delas med fosterföräldrarna.

Fosterföräldrars motiv

En grundläggande faktor för samarbetet kan sägas återfinnas i fosterföräldrarnas motiv för att bli fosterfamilj. Forskning visar att fosterföräldrarnas motiv i stort kan sammanfattas på följande sätt: Mycket barnorienterade mödrar och fäder vill göra en social insats och bli till nytta för behövande barn. I synnerhet fostermödrar – men även fosterfäder – betonar sin goda föräldra-kompetens och sin förmåga att ge omsorg åt barn. Få fosterföräldrar nämner kontakten med blivande fosterbarns föräldrar som en del av anledningen till att de vill bli fosterföräldrar (Trisliotis 2000, Höjer 2001, Sinclair et al. 2004). En viktig anledning till att bli fosterförälder är således en önskan att få använda sin goda föräldraförmåga – vari ingår att fatta beslut och ta ansvar för placerade barn. Att dela besluten och ansvaret med barnets föräldrar ingår inte i motivet, men ändå kan det komma att utgöra en stor del av fosterföräldrauppgiften. Här kan sägas finnas en grundläggande motsättning, som inte alltid uppmärksammas; samarbetet med föräldrarna ingår som en väsentlig del av fosterföräldrauppgiften, men ett sådant samarbete har inte utgjort en del av motivet för fosterföräldrarna att engagera sig i sagda uppdag.

Hur definieras fosterföräldrauppdraget?

En motsättning kan även finnas i det sätt varpå fosterföräldrauppdraget har definierats. I föräldrarnas uttalanden finns exempel på att de själva och fosterföräldrarna inte har haft samma uppfattning av vad uppdraget skall innehålla. Flera föräldrar redovisar tydligt vad de själva tycker skall ingå i uppdraget som fosterfamilj. En kort sammanfattning av föräldrarnas uppfattning av vad fosterföräldrauppdraget skall omfatta kan se ut som följer:

- Fosterföräldrarna måste vara medvetna om att uppdraget innefattar ett samarbete med föräldrarna. Samarbetet innefattar kontinuerlig information till föräldrarna om barnets förhållanden, samt att tillfråga föräldrarna då både stora och små beslut skall fattas som rör barnets liv.
- I uppdraget ingår även att välkomna barnets utökade nätverk i fosterhemmet – såsom mormor och morfar, farmor och farfar och andra släktingar.
- Målet med placeringen skall vara att barnet återvänder hem.

De föräldrar som deltog i gruppssamtalen hade i några fall uppfattningen att de själva och fosterföräldrarna inte hade samma syn på vad uppdraget skulle innehålla. Till exempel menade några föräldrar att de själva och fosterföräldrarna hade olika syn på målet med placeringen. Dessa föräldrar ansåg att fosterföräldrarna var inställda på att barnet skulle bli kvar i fosterfamiljen, medan de själva arbetade för att barnet skulle flytta hem. Föräldrarna menade att även om inte fosterföräldrarna i sådana fall direkt motarbetade en återförening, så var det heller ingenting som de befrämjade.

I de diskussioner som fördes i grupperna gavs exempel på att föräldrarna ansåg att socialtjänsten inte informerat fosterföräldrarna tillräckligt tydligt om vad uppdraget skulle omfatta. Föräldrarna menade att det fanns en påtaglig otydlighet vad gällde fosterföräldrauppdragets innehåll, och denna otydlighet kunde medföra att samarbetet mellan föräldrar och fosterföräldrar försvårades. Föräldrarna betonade att det var socialtjänstens uppgift att upplysa fosterföräldrarna om uppdragets karaktär och

innehåll, samt att handleda fosterföräldrarna på ett sådant sätt att de förmådde följa uppdragets syfte.

En asymmetrisk relation

En placering i fosterhem kan i många fall sägas utgå från ett komplicerat och ojämlikt förhållande. Fosterföräldrarna har blivit utredda och befunnna mycket väl godkända som föräldrar, medan fosterbarnens föräldrar i många fall har en helt motsatt erfarenhet: De har tvärtom blivit utredda och befunnna som bristfälliga föräldrar. I diskussionerna med föräldrarna återkommer vid flera tillfällen de känslor av underlägsenhet som påverkar dem i kontakten med socialtjänsten, men kanske mest i kontakten med fosterföräldrarna. I de beskrivningar som ges framträder i flera fall en situation där förhållandet mellan föräldrar och fosterföräldrar har förutbestämda positioner då det handlar om deras interaktion. Föräldrarna intar positionen som de vilka inte fullt ut har klarat av sitt föräldraskap, och fosterföräldrarna blir då de som, i motsats till föräldrarna, utmärkt väl anses klara av att ge adekvat föräldraomsorg. En del av föräldrarnas uttalanden indikerar att samarbetet mellan dem och fosterföräldrarna fungerar så länge som positionerna förblir oförändrade, och föräldrarna beständigt befinner sig i vad de själva betecknar som ett underläge.

Föräldrarnas (i synnerhet mödrarnas) känslor av att vara underlägsna återkommer vid flera tillfällen under gruppdiskussionerna, och redovisas också tidigare i texten. I förhållande till fosterföräldrarna kan underlägsenhetskänslan bli mycket påtaglig, och på flera sätt få negativa effekter. Till exempel menar några föräldrar att känslan av att vara i underläge hindrar dem från att uttrycka sina egna åsikter och synpunkter vad gäller barnens vardagsliv och välbefinnande. En av mödrarna uttrycker till och med att hon inte vågar prata när hon kommer till fosterhemmet, trots att hon annars har en god verbal förmåga.

Ojämlika sociala och ekonomiska resurser

Den känsla av att vara i underläge som föräldrarna redovisar grundas inte bara i den skuld och skam som det innebär att inte ha klarat av att ta sitt föräldraansvar. Den kan också grunda sig i medvetenheten om att egna resurser, både ekonomiska och sociala, inte är jämförbara med fosterfamiljens. I gruppsamtalen finns exempel där föräldrarna uttrycker en känsla av att ”jag har ingenting att erbjuda”. De jämför då sin egen situation med fosterfamiljens, och finner att fosterfamiljen kan erbjuda så mycket mer i form av bättre boendemiljö, bättre ekonomi, roliga ferier, en stor och dynamisk familj med viktiga syskonkontakter, etc.

Föräldrarnas uttalanden ger i flera fall en bild av den ojämlika situation som de befinner sig i. Den kunskap som finns att tillgå om de ekonomiska och sociala förhållanden för de föräldrar vars barn är i samhällsvård visar med all önskvärd tydlighet att situationen verkligen också är ojämlik (se bland annat Hessle 1988, Social Rapport 2006). Känslan av att även vara i ett socialt och ekonomiskt underläge kan medföra att föräldrarna är tveksamma till om de skall arbeta för en återflyttning – barnet har ju tillgång till så mycket mer resurser i fosterfamiljen. Föräldrarna kan också avstå från exempelvis sommarumgänge, då de inte har möjlighet att ge barnen ett lika varierat och spännande utbud av aktiviteter som fosterfamiljen kan.

Umgänge med barnen i fosterhemmet

Känslan av att vara i underläge kan även medföra att föräldrarna finner det svårt att umgås med barnen på ett naturligt sätt då de besöker fosterhemmet. Att vara ”främmande”, en gäst som är på besök i fosterhemmet, och som får anpassa sig till de villkor som gäller där, kan hindra ett naturligt samspel med barnen. Föräldrarna berättar att de kan känna sig påpassade och övervakade. Enbart det faktum att besöket är tidsbegränsat kan utgöra en försvårande faktor. Några föräldrar menar att de är så medvetna om den tid de har till sitt förfogande, och att denna tid behöver

utnyttjas väl, att de kan känna sig närmast förlamade och oförmögna att använda tiden till att umgås med barnen på ett naturligt sätt. Föräldrarnas uttalanden understöds av tidigare forskning (Havik & Moldestad 2002).

Även fosterföräldrarna kan känna sig osäkra på hur de skall agera då föräldrarna kommer på besök. I studien *Fosterfamiljens inre liv* (Höjer 2001) framkom att även erfarna fosterföräldrar fann att det inte alltid var lätt att ta emot besök av fosterbarnens föräldrar. Fosterföräldrarna oroade sig för att föräldrarna skulle bli ledsna om barnen kallade dem själva för "mamma" och "pappa", och de visste inte om de vågade visa varma känslor för barnen av rädsla för att konkurrera med föräldrarna. Det förekom också att fosterföräldrarna förhöll sig kritiska till vad de uppfattade som föräldrarnas bristande engagemang i barnen under besöket. Av föräldrarnas uttalanden som redovisas ovan skulle ett sådant bristande engagemang kunna ha sin grund i föräldrarnas känslor av underlägsenhet, osäkerhet och av att vara underordnade de regler som gällde i fosterhemmet.

Sammanfattningsvis går det att konstatera att resultaten både från gruppdiskussionerna och från tidigare forskning indikerar att umgänge mellan föräldrar och barn i fosterhemmet inte alltid är enkelt att arrangera på ett sätt som fungerar väl, för barnen, föräldrarna och fosterföräldrarna. Alla parter: föräldrar, fosterföräldrar och inte minst barnen, kan behöva stöd och handledning från socialtjänsten för att umgänget skall bli en positiv och utvecklande erfarenhet för föräldrar och barn.

Samarbete – på vems villkor?

Några av de uttalanden som görs av mödrarna visar hur de anstränger sig för att vara "lydiga", för att anpassa sig till socialtjänstens och fosterföräldrarnas krav. I de fall där de gått emot fosterföräldrar och/eller socialtjänst, kan de känna att de bryter mot underförstådda förväntningar på ett agerande som passar deras position. Om de går utanför sin roll som "icke fullt godkända föräldrar", kan de möta motstånd, både från fosterföräldrar och från socialtjänsten. Mödrarna i fokusgrupperna har i de

flesta fall känt detta motstånd och återtagit ett anpassligt beteende för att inte ses som besvärliga föräldrar och därmed kanske riskera att få minskad kontakt med barnen, medan den enda pappan i grupperna däremot på ett mera självklart sätt hävdade sina ståndpunkter.

I gruppdiskussionerna framträder bland annat föräldrarnas samarbetsvilja som en del av en strategi för att inte ses som "besvärliga" och "krävande" föräldrar, och på så sätt kanske riskera att få minskat umgänge med barnen. Några föräldrar berättar om hur de lägger band på sig själva, för att inte hamna i ett sämre förhandlingsläge. Sådana strategier visas också i Havik & Moldestad (2002). För de föräldrar som deltog i gruppsamtalen kunde en sådan anpasslig strategi innebära att de inte vågade uttrycka egna åsikter eller inta en egen ståndpunkt. Föräldrarnas ansträngningar att leva upp till vad de uppfattar som förväntningar på dem att vara "anpassliga" kan således medföra att de riskerar att inte blir delaktiga i barnens liv genom att våga ha synpunkter på beslut som skall fattas, eller våga efterfråga viktig information.

En sådan försiktig, anpassande hållning från föräldrarnas sida kan också tolkas som passivitet och ointresse, vilket föräldrarnas uttalande vittnade om. På så sätt kan anpassningsstrategin inte ses som helt lyckosam, eftersom föräldrarna ändå riskerar att bli sedda som "bristfälliga", då de riskerar att betraktas som oansvariga föräldrar som inte är intresserade av sina barns situation om de inte ställer frågor och kommer med synpunkter.

När samarbetet fungerar

I gruppsamtalen finns flera exempel på gott samarbete mellan föräldrar och fosterföräldrar (se kapitel 6). Ett sådant välfungerande samarbete grundar sig i en öppen och respektfull inställning från fosterföräldrarnas sida. En förutsättning för ett gott samarbete är att föräldrarna blir inbjudna att delta i beslut som gäller deras barn. På så sätt upprätthålls deras identitet som föräldrar, då föräldraansvaret inte upphör i och med placeringen.

Ytterligare en viktig faktor för ett gott samarbete är att på information om barnens vardagsliv – om vad som händer i skolan, i foster familjen och i barnets sociala liv. Sådan information befrämjar föräldrarnas känsla av att vara delaktiga och, inte minst, ger dem också en möjlighet att interagera med barnen på ett bra sätt. Om föräldrarna vet vad barnen gör under en vanlig vecka, blir det också lättare att umgås med barnen under umgängestiden, eftersom föräldrarna har ett ”arbetsmaterial” (se kapitel 7) att utgå ifrån.

Återföreningen

En återförening av barnen kan vara en komplicerad process. De barn som bott en längre tid i fosterhemmet har hunnit rota sig där, och skapat nya viktiga relationer till fosterföräldrar och fostersyskon, såväl som till det sociala nätverket och skolan. Även om föräldrarnas situation förbättras är det inte alltid självklart att en återflyttning är det optimala alternativet för barnen. I föräldrarnas resonemang i grupperna framträder exempel på tveksamheter som grundar sig just på sådana överväganden. Är det rätt att låta barnen bryta upp igen? Tänk om de ännu en gång inte klarar av sitt föräldraskap, och återflyttningen misslyckas?

För att en hemflyttning av barnen skall lyckas är det väsentligt med ett gott stöd från socialtjänsten. En av föräldrarna, Jenny, berättar i gruppsamtalen utförligt om sina erfarenheter av att få hem barnen igen. Jenny kan berätta om sina tvivel på sin egen förmåga, och om det var rätt beslut att ta hem barnen, men också om sin lycka över att återigen leva med sina barn. För Jenny har stödet från socialtjänsten varit avgörande för att barnens hemflyttning har varit genomförbar. Det goda stöd hon fick hjälpte Jenny genom alla svårigheter som uppstod.

Det är föräldrarnas eniga uppfattning att det krävs mycket stöd, uppmuntran och hjälp för att en återflyttning skall vara möjlig. De föräldrar som deltagit i fokusgrupperna har olika erfarenheter av återförening med sina barn, men återföreningen finns som en ständigt närvarande tanke även hos flera av de

föräldrar vars barn fortfarande bor kvar i fosterhemmet. Tidigare forskning visar att det är få socialarbetare och fosterföräldrar som har aktivt arbetar för en återflyttning av barnen. Tvärtom var socialarbetare och fosterföräldrar – och även barnen – inställda på att barnen skulle bo kvar i fosterhemmet (Havik & Moldestad 2002). I gruppamtalen ställdes inte någon specifik fråga om socialtjänstens inställning till återflyttning, varför det är svårt att bedöma socialtjänstens insatser för gruppdeltagarna. Emellertid är det inte någon förälder som själv nämner att socialtjänsten tagit något initiativ till återflyttning.

Förutsättningar för föräldraskap

En ensamt föräldraskap

Tine Egelund (1997) och Gunilla Pettersson (2006) visar hur konstruktionen av det goda föräldraskapet inom socialtjänstens arbete med barn och familjer grundar sig på kärnfamiljen som modell, med modern som ansvarstagare för barnens och familjens välbefinnande. De familjer som är aktuella inom den sociala barnavården kan dock mera sällan definieras som välfungerande kärnfamiljer. Det sociala arbetet med barn och familjer omfattar således en motsägelse (Egelund 1997).

De diskussioner som fördes i fokusgrupperna bekräftar också ett sådant förhållande. Majoriteten av dem som deltog i fokusgrupperna berättar om ett föräldraskap som till stor del är deras eget ansvar, och som inte kan delas med den andra föräldern. Relationerna till den andra föräldern är ofta komplicerade, eller rent av destruktiva. En sådan beskrivning av ett "ensamt" föräldraskap ges också i den forskning som gjorts inom området. En stor majoritet av föräldrar till barn som placeras i fosterhem är ensamstående – och den övervägande delen är ensamstående mödrar (Hessle 1988, Lundström 1993, Lundström & Sallnäs 2003). Ett sådant ensamt föräldraskap kan göra föräldrarna än mer sårbara och utsatta. I många fall verkar kontakten med den andra föräldern inte utgöra en positiv faktor, utan snarare vara

något som ytterligare komplicerar förhållandet till barn, foster-föräldrar och socialtjänsten.

Bristfälliga mödrar

Att vara en god förälder innebär att ta ansvar för sina barn. Särskilt framträdande har kraven varit på mödrarna att ta ansvar för barn och familj (Ohrlander 1992, Bäck-Wiklund & Bergsten 1997, Magnusson 2006). De mödrar som inte tar ett sådant ansvar kan sägas utmana föreställningen om det goda föräldraskapet – läs moderskapet – vilket kan få olika konsekvenser. En konsekvens är att mödrarna, både av omgivningen och av sig själva, betraktas som bristfälliga. I gruppssamtalen blir detta tydligt genom de uttalanden som mödrarna gör. Mödrarna uttrycker hur de känner skuld och skam över att inte ha lyckats med sitt föräldraskap. De är också inställda på att omgivningen skall omfatta en sådan negativ bild. Den negativa självbilden, och även omgivningens nedvärderande uppfattning, utgör ett hinder på många olika sätt.

Till exempel visar mödrarnas uttalanden att de inte alltid ses som tillräckligt kompetenta föräldrar för att delta i beslut om barnen. För att citera Sonja (se kapitel 5), att vara en bra förälder när hon är nykter och drogfri ”hjälpes ändå inte i hierarkin gentemot socialtjänsten”. För Sonja har missbruket medfört en stigmatisering (Goffman 1971, Trulsson 1997), som Sonja menar har givit henne en identitet som en ”inkompetent förälder”. Denna identitet verkar också vara svår att ändra på, även om Sonja inte längre missbrukar. I synnerhet drabbar en sådan stigmatisering kvinnor, eftersom moderskapet är så starkt kopplat till kvinnlighet och kvinnors uppgift (Ettore 1992, Trulsson, 1997). Risken för stigmatisering är därmed också större för mödrar med barn i samhällsvård än för fäder.

Stigmatisering och känslan av att vara i underläge som hinder för delaktighet

Stigmatiseringen (Goffman 1971) kan i sig utgöra ett hinder för föräldrarna – både för mödrar och för fäder. Till exempel kan föräldrarna hindras från att göra sina röster hörda. Stigmatiseringen, och känslan av att vara i underläge, kan även hindra dem från att inneha en tro på en framtida förändring, som exempelvis kan innebära en återförening med barnen. I förlängningen kan en sådan negativ självbild och bristande tilltro till föräldraförmågan medföra att föräldrarnas förutsättningar att förändra sin och barnens situation försämrats.

Ett exempel på hur stigmatiseringen av föräldrarna kan utgöra ett hinder är Vanjas uttalande i kapitel 6. Vanja beskriver i gruppsamtalen hur hon inte kan ”tänka klart”, då hon känner sig vara i underläge då hon träffar fosterfamiljen. Med detta menar Vanja att hon i andra sammanhang mycket väl kan uttrycka sina åsikter. Då hon skall diskutera barnens förhållanden i fosterfamiljen överväldigas hon av sina känslor av att vara i underläge, och förmår därför inte heller förmedla sina synpunkter. Därmed hindras Vanja från att vara delaktig, barnet uppfattar inte hennes engagemang, och fosterföräldrar och socialtjänst går miste om viktig information och kunskap.

Föräldrarnas uttalanden i gruppsamtalen kan ge exempel på vad de uppfattar som motsägelsefulla krav på dem. Av olika anledningar har de inte kunnat ta sitt föräldraansvar, och barnen har därför placerats i fosterhem. Emellertid kan en del föräldrar känna att de fortfarande har krav på sig att ta ansvar för barnens välbefinnande, men att de samtidigt inte tillåts göra det. Då de vill vara delaktiga och informera sig om barnen för att kunna ta sitt föräldraansvar, kan de finna att sådana önskemål inte uppfattas positivt. Följden kan bli att föräldrarna hamnar ett slags föräldraansvarets limbo: de ser sig själva som bristfälliga föräldrar, och uppfattas även så i omgivningens ögon, men de ges heller inte alltid möjlighet att återskapa sitt föräldraansvar genom att få vara delaktiga i barnens liv även efter det att de placerats i fosterhem. Således kan stigmatiseringen och känslan av att vara en bristfällighet hindra föräldrarna från att vara goda föräldrar

och göra det som krävs av sådana – informera sig om barnen, vara delaktiga och ta ansvar.

Föräldraskap som individuellt projekt – en försvårande faktor?

Kravet på individualitet och självförverkligande i det senmoderna samhället kan medföra att nära relationer blir alltmer betydelsefulla. Relationen mellan man och kvinna kan vara beroende av att kärleksrelationen håller (Giddens 1995, 1999), relationen kan avslutas när kärleken tar slut. Relationen till barnen kan däremot inte avslutas. Beck och Beck-Gernsheim (1995) beskriver hur närheten till barnen kan få en ökad betydelse i det senmoderna livet. Relationen till barnen blir den som står för intimitet och kontinuitet. Vidare kan föräldraskapet bli allt viktigare för den personliga identiteten. Barnen och föräldraskapet ses som ett individuellt projekt, där föräldrarna (i synnerhet mödrar) har ansvaret för hur barnen utvecklas (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997, Ribbens McCarthy 2000). Hydén & Hydén (2002) menar att det individuella föräldraprojektet även kräver att omgivningen erkänner föräldraskapet – individualiteten kräver omgivningens godkännande för att bli giltig.

För föräldrar med sviktande ekonomiska och sociala resurser kan detta individuella föräldraprojekt, med krav på högt engagemang och stort ansvar för barnen, bli allt svårare att genomföra. Det individuella föräldraprojektet kräver en förmåga att göra väl genomtänkta val för barnen, att ta vara på alla de möjligheter som står till buds. Om det individuella föräldraprojektet inte lyckas fullt ut, kan omgivningens erkännande utebli, och risken kan då finnas att föräldraskapet ifrågasätts.

Då föräldrarnas ekonomiska och sociala resurser är begränsade kan det vara svårt eller rent av omöjligt att göra de bästa valen och ta vara på alla möjligheter för barnen. Kanske kan det vara så att de ökade kraven på det individuella föräldraprojektet också innebär att föräldrar med sämre resurser hamnar i en mera ofördelaktig position, där de betraktar sig själva, och också betraktas av omgivningen, som mindre lyckade föräldrar? På så

sätt kan de ökade kraven på föräldraskapet också ha medfört att föräldrars självbild och föräldraidentitet blir mera sårbar. De ökade kraven kan således ha bidragit till att öka den känsla av underlägsenhet och bristfällighet som flera av föräldrarna ger uttryck för.

Avslutande kommentarer

Då barnen är placerade i fosterhem kan föräldrarna på olika sätt komma att befinna sig i en komplicerad situation. De har, både i egna ögon och i omgivningens, befunnits oförmögna att ge sina barn adekvat omsorg. Placeringen i fosterhem innebär att föräldraskapet delas på tre parter: Föräldrar, socialtjänst och fosterföräldrar. Situationen kan ytterligare kompliceras av att föräldrarna har separerat, och i många fall har, eller har haft, konfliktfyllda förhållanden till sin före detta partner.

Det kan vara en besvärlig uppgift att involvera föräldrar på ett sätt som blir tillfredsställande för alla parter. Föräldrarna kan vara så påverkade av sin svåra situation, antingen den beror på missbruk, problem med den psykiska och/eller fysiska hälsan, barnets eget beteende, eller en kombination av flera faktorer, att de inte förmår vara positiva till ett samarbete med socialtjänst och fosterföräldrar. För socialtjänsten innebär därför arbetet med placerade barn och deras föräldrar en stor utmaning. Resultaten från fokusgrupperna visar att socialtjänsten i flera fall faktiskt har lyckats åstadkomma ett gott och förtroendefullt samarbete, men att det i andra fall varit svårt att samarbeta. För några föräldrar har kontakten med socialtjänst och fosterföräldrar enbart varit negativ.

Vad som också framgår av föräldrarnas uttalanden är den motsägelsefulla situation som de kan komma att befinna sig i då deras barn är placerade i fosterhem. Samtidigt som de av olika skäl inte klarar av att ta det fulla föräldraansvaret förväntas de klara av att samarbeta med socialtjänst och med fosterföräldrar kring barnens förhållanden. Ett sådant samarbete kan kräva mycket energi och engagemang. Föräldrarna har också utvecklat olika strategier för att klara av samarbetet. Att förhålla sig för-

siktigt anpasslig är en strategi, som kan vara framgångsrik på så sätt att samarbetet med föräldrar, socialtjänst och fosterföräldrar fungerar friktionsfritt. Emellertid kan en sådan strategi också innebära att föräldrarna uppfattas som passiva och ointresserade. Om föräldrarna däremot är aktivt engagerade och kräver information och delaktighet, kan de bli uppfattade som besvärliga och aggressiva, och därmed också som olämpliga föräldrar. Det är inte alltid lätt för föräldrarna att hitta rätt förhållningssätt som gör att de blir sedda som ”lagom” engagerade, och ”lagom” samarbetsvilliga. De föräldrar som till fullo klarar den uppgiften kan vara att betrakta som så pass välfungerande, att de egentligen inte skulle behöva ha sina barn placerade i fosterhem.

I den här rapporten är det 13 föräldrar som kommer till tals. Det är en liten grupp av föräldrar, men deras erfarenheter har varit viktiga, och genererat betydelsefull kunskap. Resultaten från fokusgrupperna visar att samarbetet mellan föräldrar socialtjänst och fosterföräldrar kan få stor betydelse för placerade barns situation, och deras möjlighet att utvecklas på bästa sätt under den tid de är placerade i fosterhem. Därför är det av stor vikt att ytterligare öka kunskapen om samhällsvård av barn genom att göra föräldrarnas röster hörda i större utsträckning.

Att uppmärksamma

Genom Europarådets försorg har det utarbetats ett stort antal konventioner, resolutioner och rekommendationer till medlemsstaterna som är av intresse i det sociala arbetet, varav flera riktar sig mot familjehemsplacerade barn.

Europarådets Resolution (77)33 on the Placement of Children of Children tillkom i november 1977 och syftar till att försäkra att placeringar av barnet i familjehem och på institution sker på bästa möjliga sätt. I artikeln 1. 3 uttrycks vikten av fortsatt kontakt med den ursprungliga familjen, barnets behov av trygghet och kärlek, respekten för barnets integritet, kontinuitet i barnets kulturella och sociala miljö samt delaktighet i en lokal miljö.

Det finns också en rekommendation från Europarådet rörande familjehem, *Recommendation No R(87)6 on Foster Families*. I detta dokument rekommenderas bl.a. att relationen mellan barnet och de biologiska föräldrarna skall upprätthållas. Föräldrarna skall upplysas om barnets situation, om det inte är skadligt för barnets behov och intressen.

I 6 kap. 1 § SoL (Socialtjänstlagen 2001:453) och 14 § LVU (Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga 1990:52) kan läsas om socialnämndens ansvar att se till den enskildes samhörighet med anhöriga och andra närstående.

Referenser

- Alpert, L. (2005) Research Review: Parents' service experience – a missing element in research on foster care case outcomes. *Child and Family Social Work*, 10, pp. 361–366.
- Andersson, G. (1991) *Socialt arbete med små barn*. Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, G. (1995) *Barn i samhällsvård*. Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, G. (1998) Föräldrakontakt och familjetillhörighet ur fosterbarns perspektiv. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, nr. 1, 1998, s. 3–23.
- Beck, U. & Beck-Gernsheim, E. (1995) *The Normal Chaos of Love*. London: Polity Press.
- Berridge, D. & Cleaver, H. (1987) *Foster Home Breakdown*. Oxford: Blackwell.
- Bilson, A. & Barker, R. (1995) Parental contact with children fostered and in residential care after the Children Act 1989. *British Journal of Social Work*, 25, pp. 367–381.
- Bowlby, J.C. (1980) *Attachment and loss. Vol III: Loss, sadness and depression*. London: Hogarth Press.
- Bowlby, J.C. (1988) *A secure base: Clinical application of attachment theory*. London: Routledge. (Svensk översättning: *En trygg bas*. Stockholm: Natur och kultur.
- Broberg, A., Granqvist, P., Ivarsson, T. & Risholm Mothander, P. (2006) *Anknytningsteori*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Bågenholm, A. & Gillberg, C. (1991) Psychosocial effects on siblings of children with autism and mental retardation: a populationbased study. *Journal of Ment Defic Res* 1991; 35; 291–307.
- Bäck-Wiklund, M. och Bergsten, B. (1997) *Det moderna föräldraskapet*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Börjeson, B., Nordin, H., Magnberg, A. & Persson, M. (1976) *I föräldrars ställe*. Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag.

- Börjeson, B. & Håkansson, H. (1990) *Hotade – försummade – övergivna*. Stockholm: Rabén och Sjögren.
- Cederström, A. (1990) *Fosterbarns anpassning – en relationsproblematik*. Doktorsavhandling. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen.
- Dencik, L. (1987) ”Opvækts i postmodernismen” . I Jørgensen, P.S. *Børn i nye familiemonstre*. Köpenhamn: Hans Reitzels forlag.
- Donzelot, J. (1997) *The policing of families*. London: The John Hopkins University Press
- Egelund, T. (1997) *Beskyttelse av barndomen*. Köpenhamn: Hans Reitzels Forlag.
- Elvin-Nowak, Y. (1999) *Accompanied by guilt*. Department of Psychology, Stockholm University.
- Ettore, E. (1992) *Women and Substance Use*. Basingstoke: Macmillan.
- Fanshel, D & Shinn, E (1978) *Children in Foster Care*. New York: Columbia University Press.
- Giddens, A. (1995) *Intimitetens omvandling*. Nora: Nya Doxa
- Giddens, A. (1999) *Modernitet och självidentitet: självet och sambället i den senmoderna epoken*. Göteborg: Daidalos.
- Goffman, E. (1971) *Stigma. Den avvikandes roll och identitet*. Stockholm: Rabén & Sjögren
- Haight, W., Black, J., Mangelsdorf, S., Giorgio, G., Tata, L., Schoppe, S. & Szewcacyk, M. (2002) Making Visits better: The Perspectives of Parents, Foster Parents, and Child Welfare Workers. *Child Welfare*, Vol LXXXI, #2, March, April.
- Haight, W., Kagle, J. & Black, J. (2003) Understanding and Supporting Parent-Child Relationships during Foster Care Visits: Attachment Theory and Research. *Social Work*, Vol. 4 2, pp. 195–207.
- Haight, W., Mangelsdorf, S., Black, J., Szewcacyk, M., Schoppe, S., Giorgio, G., Madrigal, K. & Tata, L. (2005) Enhancing Parent-Child Interaction During Foster Care Visits: Experimental Assessment of an Intervention. *Child Welfare* Vol. 84, 4, pp. 459–480.
- Halldén, G. (1992) *Föräldrars tankar om barn*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

- Havik, T. & Moldestad, B. (2002) Etter plasseringen: samvær og samarbeid. I Backe-Hansen, E: *Barn utenfor hjemmet. Flytting i barnevernets regi*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Heide Ottosen, M. (2006) In the name of The Father, The Child and The Holy Genes. *Acta Sociologica*, Vol. 49, no.1, 29–46.
- Hess, P. & Proch, K. (1988) Case and context: Determinants of planned visit frequency in foster family care. *Child Welfare*, 67, pp. 311–326.
- Hessle, S. (1988): *Familjer i sönderfall*. Göteborg: Norstedts
- Hydén, L-C. (1997) De otaliga berättelserna. I Hydén, L-C. & Hydén, M. (red.) *Att studera berättelser*. Stockholm: Liber.
- Hydén, M. & Hydén, L-C. (2002) *Samtal om den nya familjen*, Stockholm; Natur och Kultur.
- Höjer, I. (2001) *Fosterfamiljens inre liv*. Avhandling, Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete.
- Kapp, S.A. & Propp, J. (2002) Client satisfaction methods: input from parents with children in foster care. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 19, 227–245.
- Kapp, S. & Vela, R. (2004) The unheard client: Assessing the satisfaction of parents of children in foster care. *Child and Family Social Work* 2004, 9, pp. 197–206.
- Kindgren, G. & Windelhed, E. (2005) *Intervjuer*, Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset. Opublicerat material.
- King, M. & Piper, C. (1995) *How the Law Thinks About Children*. Aldershot: Ashgate Publishing Limited
- Kristjánsson, B. (1999) ”Hverdagslivet og tidens problematik” I Dencik, L. & Shultz-Jørgensen, P. (red.) *Børn og familie i det postmoderne samfund*. Köpenhamn: Hans Reitzels Forlag.
- Kvale, S. (1997) *Den kvalitative forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson-Sjöberg, K. (2000) *Barndom i länkade familjesystem*. Avhandling, Institutionen för socialt arbete, Göteborgs Universitet.
- Leathers, S. (2002) Parental Visiting and Family Reunification: Could Inclusive Practice Make a Difference? *Child Welfare League of America*.
- Lindén, G. (1984) *Byta föräldrar*. Malmö: Liber Förlag.

- Lundström, T. (1993): *Tvångsombändertagande av barn. En studie av lagarna, professionerna och praktiken under 1900-talet*. Doktorsavhandling. Stockholms Universitet: Socialhögskolan, Rapport i Socialt Arbete, nr 61.
- Lundström, T. (1996) Den sociala barnvården. I Andersson G et al. *Barnet i den sociala barnvården*. Stockholm: Centrum för utvärdering av socialt arbete (CUS) och Liber.
- Lundström, T. & Wiklund, S. (2000) *Att växa upp i familjer med långvarigt försörjningsstöd. En forskningsöversikt om barns uppväxtvillkor i familjer med socialbidrag och små ekonomiska resurser*. Stockholm: Stockholms socialtjänstförvaltning, FoU-rapport 2000:3.
- Lundström, T. & Sallnäs, M. (2003) Klass, kön och etnicitet i den sociala barnvården. *Socialvetenskaplig tidskrift*, Nr 2–3 s. 193–213.
- Kälvesten, A-L. (1974) *40 fosterfamiljer med Skåbarn*. Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag.
- Magnusson, E. (2006) *Hon, han och hemmet*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Masson, J. (1997) Maintaing Contact between Parents and Children in the Public Care. *Children & Society* 11, pp. 222–230.
- Moldestad, B. (2002) Samvær sett fra foreldrenes ståsted – utfordringer for barnevernet. *Norges Barnevern* 3.
- Moore, C. (2005) *Föräldrars röster inom familjehemsvård*. Dokumentation av konferens på Allmänna Barnhuset kursgård Sättra Bruk den 17–18 januari 20005. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset, opublicerat material.
- Morgan, D.L. (1997) *Focus Groups as Qualitative Research*. Thousand Oaks, Calif: Sage,
- Norström, C. & Thunved, A. (2004) *Nya sociallagarna*. Stockholm, Norstedts juridik.
- Ohrlander, K. (1992) *I barnens och nationens intressen; Socialliberal reformpolitik 1903–1930*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Pettersson, G. (2006) Närvarande mödrar och tillräckligt frånvarande fäder. Om socialtjänstens bedömningar av föräldrars omsorg. *Socialvetenskaplig tidskrift* 1, s. 51–65.
- Powell, T.H. & Gallagher, P.A. (1996) *Brothers and Sisters. A Special Part of Exceptional Families*. Baltimore: Brookes.

- Quinton, D., Rushton, A., Dance, C. & Mayes, D. (1997) Contact between Children Placed away from Home and their Birth Parents: Research Issues and Evidence. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, Vol. 2(3), pp. 393–413.
- Regnér, M. (2006) *Familjebilder*. Avhandling. Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete.
- Ribbens-McCarthy, J., Edwards, R. & Gillies, V. (2000) *Parenting and Step-Parenting. Contemporary Moral Tales*. Oxford: Brookes University.
- Sanchirico, A. & Jablonka, K. (2000) Keeping Foster Children Connected to Their Biological Parents: The Impact of Foster Parent Training and Support. *Child and Adolescent Social Work Journal*, Vol. 17, 3, pp. 185–203
- Sandin, B. & Halldén, G. (2003) Valfärdstatens omvandling och en ny barndom. I Sandin, B., Halldén, G. (red.) *Barns bästa*. Stockholm: Symposium.
- Skeggs, B. (2000) *Att bli respektabel: Konstruktioner av klass och kön*. Göteborg: Daidalos
- Sinclair, I. Gibbs, I. & Wilson, K. (2004) *Foster Carers. Why They Stay and Why They Leave*. London; Jessica Kingsley.
- Socialstyrelsen (2006) *Social rapport*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Stenhammar, A-M. (1999) *Jag finns också!* Om att vara syskon till en bror eller syster med svår sjukdom eller funktionshinder. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Stewart, D. & Shamdasani, P. (1990): *Focus Groups. Theory and Practice*. Newbury Park, Cal.: SAGE, Applied Social Research Methods Series Volume 20.
- Sundell, K. & Karlsson, U. (1999) *Social barnavård i tio svenska kommuner*. Stockholm: FOU-rapport 1999:26, Stockholms Stad.
- Sundell, K., Vinnerljung, B., Andrée Löfholm, C. & Humlesjö, E. (2004) *Socialtjänstens barn*. Stockholm: FOU-rapport 2004:4, Stockholms Stad.
- Swift, K. (1995) *Manufacturing Bad Mothers. A Critical Perspective on Child Neglect*. Toronto: Toronto University Press
- Triseliotis, J., Borland, M. & Hill, M. (2000) *Delivering Foster Care*. London: British Agencies for Adoption & Fostering (BAAF).

- Trulsson, K. (1997) *"Det är i alla fall mitt barn"*. Lund: Licentiatavhandling. Socialhögskolan, Lunds universitet.
- Trulsson, K. (2003) *Konturer av ett kvinnligt fält*. Lund: Avhandling. Socialhögskolan, Lunds universitet.
- Vinnerljung, B. (1996) *Svensk forskning om fosterbarnsvård*. Stockholm: Centrum för utvärdering av socialt arbete (CUS): Liber utbildning.
- Vinterhed, K. (1985) *De andra föräldrarna*. Stockholm: Skeab.
- Wibeck, V. (2000): *Fokusgrupper*. Lund: Studentlitteratur.
- Wächter, R. (1998) Utredning. I Denvall, V & Jacobsson, T (red.) *Vardagsbegrepp i socialt arbete*. Stockholm: Norstedst Juridik.
- Östberg, F., Wählander, E. & Milton, P. (1999) *Barnavårdsutredningar i sex kommuner*. Stockholm: Socialstyrelsen och Centrum för utvärdering av socialt arbete (CUS).

Bilaga Frågeguide

Dag 1

Placeringen:

- Delaktighet i beslut om placering – kontakten med socialtjänsten. Fick man vara med och bestämma?
- Första kontakten med fosterfamiljen – hur var den? Vad fungerade bra? Vad fungerade mindre bra? Önskemål om utformningen?
- Hur blev barnets första kontakt?
- Egna förslag till förbättringar?

Umgänge:

- Hur utforma ett bra umgänge med barnen? I fosterhemmet – i det egna hemmet?
- Planeringen av besöken
- Barnets eget perspektiv – hur kan man veta vad som blir bäst för barnet? Hur skall barnets egen röst bli hörd?
- Vad kan man ställa för frågor till familjehemmet – så att det blir bra för barnet?
- Hur tänker barnet själv kring umgänget?
- Vilken roll får man vid umgänget? I fosterhemmet – i det egna hemmet?
- Om barnet inte vill träffas – hur gör man då? Vågar man fråga barnet?
- Rivalitet vid umgänget
- Smärtan – hur hanterar man den?

Dag 2

Föräldrarollen

- Vad behöver man för stöd i föräldrarollen?
- Vad behövs för att stärka föräldrarollen?
- Hur kan man fortsätta att fungera som ”uppfostrare” av sitt barn?
- Hur utforma ett bra vardagsliv vid besöken?

Samarbete

- Hur fungerar samarbetet med socialtjänsten? Vad behövs för att utforma ett bra samarbete?
- Hur fungerar samarbetet med fosterföräldrarna? Vad behövs för ett bra samarbete?
- Hur kan man samarbeta konkret kring barnets förhållanden? Hur tänker de själva om vad som är bäst för barnet?
- Samarbetet mellan alla tre parterna – hur bli det?
- Vad krävs av mig själv för att samarbetet skall bli bra? Vad behöver jag för verktyg för ett bra samarbete?
- Jämlikhet – underlägsenhet

Återförening

- Vilket stöd behöver man för att mötas igen efter en lång separation?
- Förberedelse – vad behövs? Förberedelse för egen del – förberedelse för att kunna möta barnets reaktioner efter en återförening
- Kontakt med fosterföräldrarna efter hemflyttning

I Barnhusets skriftserie har tidigare utgivits

Att intervjua barn – vägledning för socialsekreterare (2005:1).

Flickor och pojkar i patriarkala familjer – teori och praktik (2005:3).

Flickor och pojkar på institution – ett könsperspektiv på vården av ungdomar (2004:4).

Jag finns också! Om att vara syskon till en bror eller syster med svår sjukdom eller funktionshinder (2005:5).

Familjecentralen – integrerad verksamhet för barnens bästa (2006:1).

Barnet mellan två föräldrar – insatsen kontaktperson i umgängestvister (2006:2).

Satsa på barnens vardagsmiljöer – mottagande och introduktion av flyktingbarn och ungdomar (2006:3).

Sexuell exploatering av barn i Sverige (2006:4).

Mångsidiga intensiva insatser för små barn med autism (2006:5).

Barn i kläm – hur uppmärksammas barn i mål om verkställighet av umgänge (2007:1).

Barnhuset har gett ut följande rapporter

(Kan laddas ner från Barnhusets hemsida)

Barnhälsovårdens kvalitetsindikatorer (2005).

Barns psykosociala utveckling – riskbedömning i asylärenden (2006).

Internetrelaterat sexuellt utnyttjande av barn och ungdomar. Utmaningar för forskning, förebyggande arbete och behandling (2007). Finns även på engelska.

Skrifter utgivna före 2005 se vår hemsida *www.barnhuset.com*

Barnhuset vill med denna skrift uppmärksamma föräldrar till barn i samhällsvård. I skriften presenteras dels föräldrarnas erfarenheter och kunskaper, dels forskning inom området. Föräldrarnas kunskap och erfarenheter har samlats in genom enskilda samtal med föräldrar och genom seminarier på Barnhusets kursgård Sättra Bruks Herrgård.

Vår förhoppning med denna skrift är att stimulera till fördjupat arbete med föräldrar inom familjehemsvården. Understryka vikten av dialog med föräldrar om hur det kan vara att dela på föräldraskapet, lyssna till deras behov av kunskap om föräldraskap.

Allmänna Barnhuset är en statlig stiftelse med uppdrag att stödja metod- och kunskapsutvecklingen inom den sociala barnvården. Barnhuset ger anslag till socialt inriktad barn- och ungdomsforskning, anordnar konferenser och seminarier samt ger ut 4–5 skrifter per år med anknytning till aktuella frågor.

Skrifterna kan köpas från Stiftelsen Allmänna Barnhuset
Box 3264, 103 65 Stockholm
Tel 08-679 60 78 Fax 08-611 38 41
eller från vår hemsida www.barnhuset.com

ISBN 91-86678-92-2